

TRANSILVANIA

REVISTA

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. 5.

Septembrie — Octombrie

1910.

Cuvântul de deschidere

*ținut în 5/18 Septembrie 1910 la adunarea generală din Dej a
«Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român»,
de viceprezidentul Andreiu Bârseanu.*

Doamnelor și Domnilor!

Iată-ne întruniți din nou în adunare generală în numele celei mai mari și celei mai vechi din însoțirile noastre culturale, căutând să ne dăm seamă de lucrările făptuite în cadrele ei timp de un an de zile, cercetând mijloacele, prin care am putea ajunge mai cu înlesnire la îndeplinirea scopurilor ei și îmbărbătându-ne unii pe alții, în înțelegere frățească, la lucrarea pentru întărirea și înaintarea neamului, din care facem parte.

Aproape un an de zile s'a scurs pe albia nesfârșită a vremii, de când ne-am întrunit mai pe urmă în sediul de căpetenie al Asociațiunii noastre, încălziiți de raza amintirii primului ei președinte, a nemuritorului arhieru Andreiu Șaguna, — un an plin de nenorociri elementare pentru multe părți ale țării, bogat în desamăgiri în multe privințe pentru noi Românii, dar pe care, cu toate acestea, nu-l putem însemna cu negru, deoarece, pe lângă toate necazurile, totuș ne-a adus și unele semne de bucurie, dovedind încă odată adevărul vorbelor bătrânești, că *aurul în foc se lămurește!*

Indeosebi, ce privește Asociațiunea noastră, anul acum încheiat nu se poate socoti cu totul lipsit de rod. Numărul frumos de prelegeri populare, ținute în diferite părți ale țării sub îngrijirea

ei, cele câteva însoțiri economice, înființate la stăruințele ei, conferințele întocmite în centrele noastre mai de frunte, încercările de a deprinde pe cei neștiutori de carte cu scrisul și cu cetitul, expozițiile de industrie casnică, puse la cale în câteva despărțăminte, bibliotecile populare, al căror număr crește în mod destul de îmbucurător, darurile făcute pe seama Muzeului nostru istoric și etnografic, premiile date ici-colea cu prilejul expozițiilor și pentru alte scopuri economice și culturale, frecvența tot mai mare a Școlii civile de fete, întemeiată de Asociațiunea noastră, sunt tot atâtea dovezi, că dorul de înaintare este adânc înrădăcinat în sânul poporului nostru și că, cu toate piedecile, ce le întâmpină în calea sa, Românul se știe strecură înainte pe drumul nesfârșit al progresului, întocmai ca un râu de munte, care întâlnind stânci năpraznice în calea sa și neputându-le sfărâma, le încunjură și încet-încet își face drum mai departe.

Idealul năzuințelor noastre de un lung șir de ani nu este altul, decât crearea unei culturi naționale românești, potrivit însușirilor etnice ale poporului nostru și în armonie cu năzuințele culturale ale Românilor din celelalte țări, în care soartea ne-a împărțit, și o conviețuire pacinică și deamnă, cu celelalte neamuri din mult iubita noastră patrie.

Sau cum l-a definit cu atâta pricepere și cu atâta claritate zilele trecute unul din cei mai aleși fruntași ai noștri:

«Întăriți prin cultură și bunăstare, sub paza și în marginile legilor patriei noastre comune, în bună conviețuire cu concetățenii noștri de alt neam, dar totodată în strânsă și neîncetată legătură sufletească cu frații noștri de un sânge, de sub alte stăpâniri, vrem, — mai mult: suntem firm decisi, ca sub orice împrejurări și împotriva tuturor piedecilor firești sau meșteșugite, ce vom afla în calea noastră, să ne trăim și mai departe viața noastră românească pe aceste plaiuri și în aceste vâlcele îngrășate cu mult sânge românesc și rămase nouă scumpă moștenire dela moșii și strămoșii noștri. Iar în realizarea acestui ideal avem acea credință tare, pe care ni-o dă simțul puterii noastre de viață și de rezistență națională».

Ce poate fi mai firesc ca acest ideal, ce dorință mai legitimă poate avea un popor, decât de a trăi mai departe, în bună înțelegere cu celelalte popoare, cu însușirile ce i le-a dat Dumnezeu, și căutând a desvoltă tot mai mult aceste însușiri, ca astfel să-și zidească și el partea sa din edificiul măreț al culturii omenesti?...

Și cu toate acestea, câte piedeci trebuie să învingem zi de zi, ca să ne putem apropia cu un pas măcar de acest firesc și

legitim ideal; cu câtă bănuială sunt privite de mulțorii sfortările noastre de înaintare economică și culturală chiar din partea factorilor, dela cari am fi îndreptățiți a aștepta bunăvoință și mână de ajutor!

Marele scriitor și bărbat de stat, baronul Iosif Eötvös asemănase prin anii 60, la o adunare culturală a compatrioților noștri Sași, năzuințele de înaintare culturală ale popoarelor din patrie cu o întrecere de a urca un munte. «*Acela va fi învingător*», zise marele bărbat, «*care va ajunge mai întâi pe culmea muntelui*».

Deși abia scăpat din lanțurile iobăgiei și, în urma vitregității timpurilor, rămas tare înapoi față cu celelalte neamuri conlocuitoare, poporul nostru a pornit cu toată inima la această nobilă luptă de întrecere. Cu râvna omului dornic de a dovedi ce poate, el apucă cu bărbăție pe munte în sus, și cine știe unde ar fi el acum, dacă nu i s'ar fi aruncat mereu buturugi în cale și dacă lupta ar fi fost dreaptă!

În loc de a fi încurajați și sprijiniți însă în năzuințele noastre spre crearea unei culturi naționale române, de câteori suntem siliți, din nenorocire, a auzi obiecțiunile cele mai ciudate, învinuirile cele mai revoltătoare?

Până și legitimitatea idealului nostru a ajuns să ni se discute din unele părți.

Ce? — auzim zicându-ni-se adeseori: Sunteți voi oare îndreptățiți a aveți o cultură a voastră proprie în această patrie? Nu cumva năzuințele voastre culturale stau în contradicție cu interesele patriei comune? Și chiar dacă ați aveți dreptul la o cultură națională, sunteți voi în stare a creă o asemenea cultură? Produș-ați voi ceva de valoare în această privință până acum, ca să puteți aveți vre-o nădejde în îndeplinirea așteptărilor voastre?

Iată atâtea întrebări, care ni se pun aproape în fiecare zi și cu al căror răspuns merită să ne ocupăm câteva clipite, dacă nu spre lămurirea altora, cel puțin pentru o mai bună înțelegere din partea noastră.

*

Dreptul de a aspira la o cultură națională proprie este unul din drepturile naturale cele mai de căpetenie ale unui popor. El se poate asemăna cu dreptul individului la viață, la partea sa de aer și de lumină. Și precum individul, amenințat în existența sa, are dreptul a se apăra din toate puterile sale, dând din mâni și din picioare, tot astfel un popor, a cărui viață culturală este atacată, e îndreptătit a folosi toate mijloacele, ce-i stau la îndemână, pentru apărarea criteriilor acestei vieți: a limbei sale strămoșești, a tradițiilor și a obiceiurilor sale, a portului, cântecelor și jocurilor, a religiei și a literaturii naționale.

A nu recunoaște acest drept, ar însemnă a proclama ca principiu războiul de exterminare între oameni, a da pe cel mai slab pradă celui mai puternic, a pune pe tron tirănia, a aduce pe om iarăși la starea fiarelor sălbatice.

Și tocmai pentru a feri societatea omenească de asemenea situații primejdioase, statele organizate din timpurile mai nouă, compuse din mai multe naționalități, au adus legi pozitive, prin care se asigură fiecărui popor dreptul la viață sufletească proprie, conform însușirilor și dispozițiilor sale, moștenite din moși, din strămoși.

Acolo, unde aceste legi se respectă, popoarele se simt fericite și statul înaintează, văzând cu ochii; îndată-ce însă volnicia se ridică peste legi, amenințând dreptul altora la viața sufletească, buna înțelegere dintre cetățeni dispare spre răul totalității.

Dar năzuința fiecărui popor la crearea unei culturi naționale nu este numai un drept, ci în același timp este și o datorință.

Dacă este adevărat, că menirea omului pe pământ este progresul, fiind dator fiecare individ a face un pas mai departe decât părinții săi, tot astfel și menirea popoarelor nu poate fi alta decât progresul, având fiecare din ele datoria a-și perfecționa însușirile sale caracteristice și astfel a contribui la înaintarea obștească a omenimei, sau cu alte cuvinte: a promovă cultura generală prin desăvârșirea culturai sale naționale.

Năzuința aceasta generală a popoarelor spre dezvoltarea culturii naționale o pretinde însăși legea progresului omenimei, care nu suferă nici o stavilă, și adeseori observăm, că chiar și popoarele cele mai apăsate politicește dau semne de o puternică viață culturală, așa încât nu există putere omenească, care să le poată zădărnici sborul lor spre înaintare. Astfel poporul polon, deși șters de pe harta Europei politicește și împărțit la trei mari împărății, totuși a produs în timpurile mai nouă pe un Mickiewicz, pe un Kraszewski, pe un Lelewel și pe un Sienkiewicz, ca să nu vorbesc, decât numai despre scriitori.

Supunându-se acestei legi a progresului și urmând exemplul popoarelor mai înaintate, poporul nostru din această patrie, ajuns la conștiință de sine, de asemenea se nizuî a-și crea o cultură națională, studiându-și și prețuindu-și tot mai mult limba strămoșească, cercetându-și trecutul său, observându-și datinile și obiceiurile și peste tot căutând «să-și lumineze mintea cu învățăturile», după îndemnul dascălului de odinioară dela Arad, Dimitrie Țichindeal.

Vătămat-a oare poporul nostru, urmând astfel, cât de puțin interesele altor neamuri, sau numai și-a făcut datoria cătră sine însuș? Atins-a el cât de cât, prin cultivarea însușirilor sale ca-

racteristice și prin năzuințele sale de înaintare economică, interesele patriei comune, sau dimpotrivă a contribuit și contribuie la întărirea ei?

Răspunsul la aceste întrebări cred, că reese de sine pentru fiecare om nepreocupat.

Lucrarea noastră pentru înaintarea culturală în sens național nu este o acțiune agresivă, ci dimpotrivă o acțiune de conservare proprie, în cel mai strict înțeles al cuvântului; iar din punct de vedere al totalității cetățenilor ea nu poate fi privită decât ca salutară, având în vedere, că binele totalității se razimă pe binele părților constitutive.

Lucrând pentru înaintarea culturală și economică a poporului nostru, noi lucrăm pentru binele patriei întregi și astfel am avea tot dreptul să așteptăm, ca lucrarea noastră să fie prețuită după cuviință și sprijinită, în loc de a fi privită cu ochi răi și stânjinită.

În toată acțiunea noastră culturală și economică deviza noastră a fost și este: *Popoare fericite în patrie fericită!* — o dorință nutrită adânc în piepturile noastre, a cărei înfăptuire am voi să urmeze cât de curând.

*

Se pune însă mai departe, cum am văzut, întrebarea, dacă avem în noi puterea de a crea o cultură națională și dacă am dat dovezi în această privință până acum, dovezi, care să ne îndreptățească a hrăni oarecare nădejde pentru viitor?

Spre a putea răspunde la această întrebare, n'avem decât să aruncăm o privire, oricât de fugitivă, asupra trecutului sbuciumat al neamului, din care facem parte.

În timpurile vechi ale mișcării popoarelor și în timpurile dintâi ale domniei feudale manifestările culturale ale poporului nostru, ca ale tuturor popoarelor asuprite, nu puteau fi decât de tot restrânse. Literatura noastră se mărginează la literatura populară; arta noastră națională, la începuturile de chindisituri, cu care femeile române își vor fi împodobit vestmintele și la creșturile, cu care păstorii români, atunci, ca și acum, trebuie că-și înfrumșeau bătele lor; vieța bisericească, la rugăciunile, pe care cei vecinic amenințați și asupriți le înălțau lui Dumnezeu în bisericuțele lor de lemn, împodobite cu câte o icoană primitivă, ca să-i apere de necazuri, ocrotindu-i cu brațul său atotputernic. În fruntea obștei dintr'un sat sau dintr'un cătun se află câte un bătrân mai cu vază, care potoliă certele în mod patriarhal, «după obiceiul vechiu al pământului», scris în conștiința omului neprihănit de păcatele timpurilor noastre și păstrat cu sfințenie din neam în neam; iar căpetenia locuitorilor dintr'o vale sau dintr'un

ținut, dintr'o «țară» întreagă, cum se zicea și se mai zice și astăzi, eră câte un cneaz sau câte un voevod, care povățuia întreg poporul din acea parte de loc și la caz de lipsă se puneă în fruntea lui, trăgându-și paloșul din teacă și luându-și arcul pe umere ca să-și apere «sărăcia și nevoile și neamul».

Acesta este timpul, când s'a plămădit dulcea noastră limbă românească, dovada cea mai limpede a originii noastre, când a început a răsună mai întâi doina străbună, plină de atâta jale și atâta duiosie, când au început a se lăuda în cântece bătrânești faptele vitejilor, cari își puneau viața pentru binele obștesc, când s'au urzit legendele despre Cetatea Devei, despre Radu Negru și despre Dragoș Vodă, când au răsărit minunatele povești despre Făt-frumos și Ileana Cosânzeana, despre Smei și despre Bălauri, povești, în care noua credință creștină a început a se amesteca cu miturile rămase din antichitate.

Dar mai târziu, când mișcarea religioasă, pornită de dascălul martir din Praga, și cu un veac după aceea de îndrăznețul reformator din Wittenberg, începù să sguđue aproape întreagă Europa, amenințând vechea biserică romană cu totală nimicire, Românii se știură înzestră cu o întreagă literatură bisericească, tot așa de veche și aproape tot așa de bogată ca a popoarelor împrejmuitoare. Și dacă această înzestrare s'a făcut la început în mare parte cu ajutorul străinilor, aceasta nu scade nici decum meritele strămoșilor noștri, deoarece ei nu au fost cu totul pasivi la această lucrare, ci partea cea mai grea a lucrării, despre care e vorba, traducerea și prelucrarea cărților bisericești, au făcut-o tot ei: un diacon Coresi, împreună cu preoții Iane și Mihaiu din Brașov, Mihaiu Tordaș cu colaboratorii săi, un Simeon Ștefan, Vlădica Belgradului, Popa Ioan din Vinți și ceilalți contemporani ai lor, vrednici de toată lauda, ca începătorii literaturii noastre scrise.

Iar după câtăva vreme, când vântul prevestitor de rodire al Apusului începù a pătrunde și la noi, când Roma și Viena își deschiseră porțile vechilor și vestitelor lor școli și pentru tinerii noștri, iată, că produse nouă literare încep a se arătă la neamul desprețuit până acum al iobagilor din Carpați, știința începe a-și desveli tainele sale și pentru dânșii: Samuil Clain urzește cercetările sale istorice și lingvistice, Gheorghe Șincai scrie cronica sa, în care caută să destrame trecutul încâlcit al neamului nostru întreg, Petru Maior cercetează începuturile glorioase ale Românilor, pe când Paul Iorgovici își îndreaptă din nou băgarea de seamă asupra firii limbei românești, iar doctorul Ioan Molnar caută să facă cunoscută această limbă și străinilor, dând în acelaș

timp poporului său prețioase povețe despre păstrarea sănătății și despre înaintarea economiei casnice și rurale.

Și în urma acestor pionieri ai culturii noastre naționale iată că se ridică o generație întreagă de tineri luminați și învățiați pentru izbânda cauzei noastre culturale, dintre cari unii, dornici de a duce facla luminei în toate colțurile locuite de Români, trec Munții și trezesc la o nouă viață pe frații noștri din țările vecine. Gheorghe Lazar deschide școala dela Sfântul Sava din București, Vasile Fabian Bob și Damaschin Bojincă se așează în Iași. Ei sunt urmați nu peste mult de bărbați ca Ioan Maiorescu și Aron Florian, Gavriil Munteanu și Dionisie Romano, August Treboniu Laurian și Simeon Bărnuț, deșteptătorul Bucovinei Aron Pumnul și așerul istoric Papiu Ilarianu. Aceștia și alți tovarăși de muncă ai lor au contribuit în mare parte la formarea României de azi și au cimentat pentru totdeauna legăturile sufletești între Românii din toate părțile.

Iar când lanțurile iobăgiei căzură și de pe brațele noastre, când puturăm răsufla și noi mai liber, după atâtea veacuri de suferință, cu câtă râvnă îmbrățișă poporul nostru din această patrie toate formele culturii moderne, adaptându-le după geniul său și după trebuințele sale, și căutând astfel printr'o activitate încordată să ajungă popoarele, care, mai favorizate de împrejurări, apucaseră mult înainte pe calea nesfârșită a progresului! Prin școli și prin întocmiri bisericești, prin presă și teatru, prin însoțiri culturale și economice se năzuiră părinții noștri și ne năzuim și noi astăzi, să umplem lacunele rămase în cultura noastră în urma împrejurărilor grele din trecut, și să dăm omeneimei aceea ce-i suntem datori, în urma însușirilor, cu care ne-a înzestrat Dumnezeu.

Nu este mult aceea ce am făcut până acum; dar chiar puținul acesta ce l-am putut face, cu toate piedecile ce ni-au stat și în parte ne mai stau încă în cale, dovedește, că este duh în noi, «*est Deus in nobis*», și că n'a fost cu totul lipsită de te-mei aprecierea geografului german W. Hoffmann asupra însușirilor poporului nostru, când a zis pela mijlocul veacului trecut în cartea sa «*Beschreibung der Erde*» (Descrierea pământului) următoarele cuvinte: «Din această amestecătură, din care își trage poporul român originea sa, se desvoaltă capete, ce-s clasice și s'ar putea folosi de modele la gemme, — capete, care și în lăuntru ascund, ceea ce arată pe din afară. Căci o putere de pricepere mai repede, o minte mai clară, o așerime mai mare, împreunată cu îndemănare în purtare, cum o întâlnești uneori și la Românul cel mai de rând, nu vei găsi nicăirea. Acest popor, unit și cultivat până la gradul suprem al civilizațiunii, ar fi vrednic

a sta în capul culturii spirituale a neamului omenesc. Mai adaugă, ca să nu mai lipsească nimica, că și limba lui este atât de sonoră și bogată, încât s'ar potrivi de minune pentru cel mai cultivat popor de pe fața pământului».

Chiar dacă poporul nostru ar avea numai o parte din însușirile amintite cu atâta laudă de învățatul german, totuș ar fi pe deplin îndreptățit a aspira la o cultură națională, și ar face o crimă față de sine însuș, dacă nu și-ar da toate silințele, ca să-și folosească însușirile, cu care l-a dăruit Dumnezeu.

Iar rezultatele obținute până acum printr'o activitate de ceva peste o jumătate de veac pe terenul bisericesc și școlar, artistic, social și economic, oricât de modeste ar fi ele, sunt o dovadă limpede, că poporul nostru este capabil a crea o cultură proprie a sa.

Prin urmare nu putem renunța cu nici un preț la urmărirea idealului nostru cultural național, ori câte greutăți am avea de învins. O astfel de renunțare ar fi identică cu o sinucidere, care nu o poate pretinde nimeni dela noi.

Dimpotrivă așteptăm, că pe viitor, recunoscându-se pe deplin îndreptățirea năzuințelor noastre, să ni se lase libere toate căile, ce conduc la împlinirea idealului nostru: pe terenul bisericesc, al învățământului, social și economic, ca astfel să-i putem da patriei noastre mult iubite aceea, ce am fi în stare să-i dăm în urma însușirilor noastre etnice.

Și aceasta nu ca o concesiune, nu ca o pomană, ci ca un drept elementar, care nu i se poate denega nici unui popor.

Orice ni-ar aduce însă viitorul, datoria noastră este, să nu lăsăm neîntrebuințat nici un mijloc și să nu pierdem nefolosit nici un moment pentru a ne apropia tot mai mult de ținta, pe care o urmărim.

Asociația noastră ne oferă în această privință cel mai larg teren de activitate.

Să ne dăm deci mână cu mână, cum zicea odinioară bardul național, dela moartea căruia s'au împlinit înainte cu câteva zile 20 de ani, toți câți simțim în acelaș fel, și grupându-ne sub falnicul ei stindard, să ducem mai departe cu puteri unite și fără nici o șovăire nobila luptă pentru susținerea și dezvoltarea culturii noastre naționale.

De vom ieși biruitori, vom avea mulțămirea de a fi făcut să triumfe cea mai dreaptă cauză din lume; de vom cădea, vom avea mângâierea, că n'am trădat aspirațiunile părinților, moșilor și strămoșilor noștri, și că nu ne-am acoperit de rușine față cu generațiile viitoare.

«*Decât o vieață moartă, mai bine o moarte vie!*» a zis acelaș cântăreț al deșteptării noastre naționale.

Punându-vă la inimă aceste memorabile cuvinte, care trebuie să ne fie un memento pentru toate timpurile, declar adunarea generală deschisă.

BARONUL VASILE L. POPP.¹

Domnule Președinte! Onorată adunare generală!

Înainte cu 42 de ani adunarea generală a «Asociațiunii» noastre se ținea tot în aceste părți ale Someșului, anume la *Gherla* învecinată. O mare și sărbătorească adunare fû aceea, care pentru întâiașdată s'a întrunit în numele literaturii și culturii române, în cuprinsurile modestului orașel devenit reședință de vlădicie românească. Elita societății din aproape toate unghiurile țerii locuite de Români se adunase acolo, în sala redutei orășenești, și deosebit de solemn trebuie să fi fost momentul, când în mijlocul murmurului ce umplea sala, când frații îndepărtați se salutau unii cu alții, în felurite grupuri, strângându-și mâinile plini de cea mai senină bucurie, se făcû liniște deodată, și luă cuvântul fruntașul vieții publice, *Elie Măcelariu* dela *Mercurea*, spre a propune, ca o comisiune să se aleagă și să meargă spre a invita pe președinte să deschidă adunarea.

Solia aceasta i-a fost dusă președintelui de însuș *Episcopul Gherlei*, *Dr. Ioan Vancea* de *Buteasa*, *Metropolitul de fericită pomenire al Blajului*, care eră însoțit în misiunea aceasta de o aleasă gardă de bărbați, dintre cari amintesc numai câteva nume, cari astăzi ne evocă o lume întreagă de idei.

În corțejul *Episcopului Vancea*, trimis să invite pe președintele «Asociațiunii» la adunare, eră adecă: *Mihail Pavel*, vicarul *Maramurășului*, *Episcopul de binecuvântată pomenire*; *Alexandru Bohățel*, căpitan suprem al districtului grănițaresc; *Iosif Popp*, vice-căpitan, *Grigorie Moisil*, vicarul *Năsăudului*, *protopopul Balint* dela *Roșia Munților*, și în fine, printre cei mai tineri, *Dr. Victor Mihali* de *Apșa*, profesor, *Excelența Sa Metropolitul actual dela Blaj*.

De așa vremi se învredniciră adunările «Asociațiunei» în primul deceniu al vieții sale, în epoca aceea de curat și sincer entuziasm, care a dat naștere acestei instituțiuni, ce încheie acuși întâia jumătate de veac a existenței sale!

După adunarea primă de constituire, și după memorabilele adunări dela *Brașov*, în 1862, și dela *Alba-Iulia*, în 1866, la cari alătura de președintele *Andrieu Baron* de *Șaguna* asistă și *Metropolitul Blajului*, *Alexandru Sterca Șuluțiu*, adunarea din 1868 dela *Gherla*, a fost una din cele mai solemne și mai înălțătoare de inimi până atunci.

Abiă se întoarse deputațiunea trimisă și entuziaste aclamațiuni de «să trăiască» izbucniră, vestind, că președintele dorit sosi. Înaintând spre scaunul prezidial figura lui înaltă, sulegetă și elegantă, eră sorbită din toate privirile, când după o rotire a ochilor săi de vultur salută pe ceice au venit la aceasta «unică sărbătoare națională», cam cu aceste cuvinte:

¹ Conferință ținută la adunarea generală din Dej.

Strălucită adunare! Prestimați Domni și Frați!

«Ați venit, Domnilor, dela leagănul lui Corvin, peste «câmpul pâinei», peste pratul lui Traian, din patria lui Dragoș, dela Mureș, dela Târnave, din Munții apuseni, fortăreața neînvincibilă, apărată de braț roman; ați venit, Domnilor, din toate părțile locuite de Români, tot atâți martori ai mărimii și bravurei românești, ați venit și v'ați adunat în locul, în a cărui apropiere se *întrunesc Someșurile*, despre a căror apă cântă poetul: că apa lor e prea rece ca de veacuri zece! În apropierea locurilor aceluia, unde sunt așezate mormintele independenței și libertății națiunii române în Transilvania! — Ne am adunat Domnilor cu toții, ca în sensul statutelor «Asociațiunii să ne consultăm despre modul înaintării în literatura și cultura poporului român!»¹

Aceasta «cuvântare măduoasă» inspirată de o febră dragoste și o nobilă mândrie națională fii întreruptă adese de aplause însuflețite², iar cel ce o rostiă eră: noul președinte al «Asociațiunii», care acum prezidă mai întâi în adunările ei, eră baronul Vasile L. Popp!

Ales în adunarea precedentă dela 1867, în mijlocul unui mare entuziasm desfășurat în istorica redută a Clujului, baronul Popp, vice-guvernorul Ardealului, eră deci după baron Andreiu de Șaguna, al doilea președinte al tinerei noastre «Asociațiuni transilvane pentru literatura română și cultura poporului român». Și ani dearândul a purtat aceasta onorifică dar grea sarcină, căreia de altfel el mai multă strălucire i-a împrumutat dela sine, decât ar fi putut să primească dela ea.

Dintre toți prezidenții numai venerabilul scrutător al tainelor limbei noastre, Timoteiu Cipariu, a stat în fruntea «Asociațiunii» mai mult decât Baronul Popp; și atât de mult a stăruit în tot chipul, cu pilda și cu cuvântul, prezidiând însuș toate adunările generale, pentruca să înainteze și să înflorească marea cauză a «Asociațiunii» încât istoricul oficial al lucrărilor ei, nepreocupatul Zaharie Boiu, astfel caracterizează cele trei trienii ale prezidiului său:

«Fiindcă desvoltarea unei societăți de regulă se caracterizează prin conducătorul ei, amintim, că în cele trei perioade triennale ale acestui prezidiu s'au făcut diferite progrese atât în cele materiale, cât și în cele spirituale. — Ca un caracteristic al acestui period — zice acelaș istoric — însemnăm silințele președintelui de a face productive lucrările «Asociațiunii» cu deosebire pentru cultura poporului în toate direcțiunile. Grele timpuri sunt acestea....

«Dar președintele la toate ocaziunile îmbărbătează poporul nostru a nu slăbi cu iubirea cătră Asociațiunea sa culturală, un factor atât de important pentru progresarea lui».³

Prin urmare chiar dacă baronul V. L. Popp, n'ar fi avut în viață nici o altă vrednicie, decât că a condus 9 ani de zile, cu însuflețire și cu înțelepciune treburile «Asociațiunii» încă ar fi fost vrednic, ca memoria lui să o păstrăm cu scumpătate și să o cultivăm cu îngrijire.

Fată cu această datorință ne stă dimpotrivă un fapt dureros din cale afară, care ni se prezintă ca o problemă simptomatică pentru starea noastră etică și culturală.

¹ «*Transilvania*», Foaia Asociațiunii transilvane pentru literatura română.... anul I. Nr. 20 pag. 465.

² Protocolul adunării generale «*Transilvania*» I. pag. 469.

³ Z. Boiu în «*Transilvania*» la iubileul său de 25 ani. Sibiu 1895 pag. 13 și 17.

Când la începutul anului 1875 a venit ca un fulger de durere vestea, că baronul Popp, a încetat din viață, fiori de groază au străbătut prin toate inimile românești pretutindenea, așa încât bătrânul străjer al sorții neamului, gazetarul George Barițiu, ca și un nou psalmist, nu putu să-și înădușe acest țipet de durere:

«Până când, Dumnezeule al părinților noștri, greutatea mânei tale peste noi? Până când râurile de lacrimi să nu se mai șteargă de pe fețele noastre»?¹

Iar când acest înțelept îndrumător al vieții noastre, la vârsta de 80 de ani, își încheie istoria sa pe cele, din urmă două sute de ani, el își cernește în jale cea din urmă pagină a scrisului său și cu limbă de moarte ne leagă de suflet, ca să păstrăm vie pomenirea bărbaților adevărat patrioți, cum a fost el, ca astfel urmașii să-i aibă de pildă vie pentru viața lor². Și ce a urmat totuș?

Doamnelor și Domnilor! Înainte cu câteva zile toate privirile alor noștri erau îndreptate spre Reghinul-săsesc, iarăș un centru, modest dar important, ca și Dejul, în părțile nordostice ale Țării noastre. În capul din jos al Reghinului, pe un plai ridicat, se înalță frumos biserica românească, de a cărei întemeiere este legat numele neuitatului protopop Petru Maior de Dicio-Sân-Mărtin. În jurul acestei biserici, umbrită de pomi și de frumoase amintiri ale unor lupte titanice, sunt mai multe cripte ale unor familii de vechi comerțanți bogăți. Printre ele, de o parte este o criptă mare, bătută de ploii și de soare, cu pereții în rugină și în părgăină, care îți atrage luarea aminte. Din sus are o tablă de marmoră cu inscripție, iar din jos o ușă scundă, îmbrăcată în fer greu și fioros, feștit în negru. În această criptă a familiei Oltean, zace spre odihnă de veci și fostul al doilea prezident al Asociațiunei, baronul Vasilie L. Popp; și nici o tablă comemorativă, nici un singur semn, nici o singură literă nu ne indică nimica despre acest fapt! Mulți fruntași Români, din apropiere și din depărtare vor fi văzut din prilejul adunării fondului de teatru biserica lui Petru Maior, precum și cripta de lângă ea, fără să-și fi adus măcar aminte de acel bărbat, pe care la timpul său Români il plângeau, ca pe un «*Prometeu român*» și ca pe «*athletul apărător al dreptului și dreptății*».³

Iată de ce am ținut, ca din prilejul acesta, când am însărcinarea secțiunilor științifice-literare de a ocupa acest loc, să Vă întrețin puțin asupra bravului nostru președinte baronul Popp, pe care l-am îngropat a doua oară în mormântul uitării, mormânt cu mult mai greu și mai fioros, și pentru unii și pentru alții, decât mormântul rece de țărănă, împrejmuț de o caldă pomenire.

Să nu Vă așteptați însă, rogu-vă, la o biografie amănunțită științifică. Timpul prea scurt, ce l-am avut, într'un sezon mai potrivit pentru recreare decât pentru muncă încordată, — nu mi-a permis așa ceva, și doar nici prilejul acesta solemn nu e acomodat pentru astfel de studii rezervate unor volume largi și cuprinzătoare, lucrate pe îndelete, pe cari le așteptăm dela viitor. Permiteți-mi însă ca în câteva schițe fugitive să arăt, pe scurt, ca într'o grabire, chipul vieții și ființei celui ce a fost Baronul Vas. L. Popp.

* * *

¹ «Transilvania», 1875 pag. 51.

² G. Barițiu, Ist. Transilvaniei, III. p. 500.

³ «Gazeta Transilvaniei», A. XXXVIII. 1875.

Vasile Popp se născu în satul Berind din comitatul Clujului tocmai în ziua Nașterii Domnului 1818 v. (6 Ian. n. anul 1819) și eră fiul preotului Ananie și soției sale Maria, oameni de aleasă viță românească, cari se puteau lăuda și cu o veche nemeșie. Berindul e și astăzi un sat ferit care poartă încă neschimbat tipul satelor de *câmpie*. Două uliți înfundate prin văgăunile dealurilor se întâlnesc sub o colină înaltă, deasupra căreia, din mijlocul prunetului des, se ridică bisericuța de lemn cu o turlă ascuțită, ca o suliță străjuitoare, ce poartă sfânta cruce în vârful. Din jos de grădina bisericii este curtea parohială, în mijlocul căreia o casă modestă de lemn, care este azi, prin îngrijirea despărțământului Cluj al Asociațiunii, însemnată cu o marmoră comemorativă, spunând că aci s'a născut bar. V. L. Popp.

Incolo Berindul acesta n'are nimic deosebit, decât poezia aceea, proprie tuturor satelor noastre, care ni se vâra în suflet din fragedă copilărie, de ne face să ne alipim cu atâta dragoste de toate răzvoarele ce se resfață în soare, și al căror farmec îl sorbim deodată cu aerul hrănilor. Această poezie a satului natal pare că a învăluit curând și sufletul micului băiețel al părintelui Ananie, de care numai cu greu s'a despărțit, când a trebuit să iee calea școalelor străine, la 1827. Învățăturile și le-a început și le-a sfârșit, aproape toate câte se puteau, în Cluj la călugării piarști, cari pe mulți învățați de ai noștri i-au călăuzit pe cărările științelor. După absolvirea gimnaziului învătă în Cluj și drepturile, cum se învățau pe atunci, și ar fi putut, între alte împrejurări să-și facă curând o carieră. Nu se știe însă prin ce întâmplări tânărul Vasile fû primit între clerici și trimis la Viena în seminarul numit al «sfintei Barbara», unde, în curs de 4 ani, absolvă și teologia. În cursul acestor patru ani el n'a mai văzut Berindul, ci s'a adâncit în toate disciplinele teologiei, cari formează caracterele cele mai pregnante. Zările cunoștințelor sale se vor fi lărgit, cât ceriul și pământul, și inima lui se va fi umplut de dragostea bisericii celei vii, pe care o alcătuesc toți creștinii, cari sunt chemați cu adevărată egalitate și frățietate să se desăvârșească și să-și lucreze mântuirea. Dar în mijlocul acestor ocupațiuni înalte el nu-și uită de Ardealul său, de satul său și de cercul modest al familiei din Berind, care abiă mai putea aștepta să treacă ani. Surorile lui cântau neconținut de dorul lui: «Versul Vasilichii, când au fost în Beciu»:

Treceți ani nu zăboviți
Frățuțu-nost nu-l oprîți
Oh! că doru ni-i de el!
În tot anul treacă doi
De grab să vie n'apoi
Și mai treacă cei doi iară
Să mai vie 'ntr'asta țară
Oh! că doru-ni-i de el.

Iar când, în fine, a sosit acasă cel așteptat, părintele Ananie a alcătuit stihuri pline de bucurie:

Saltără Taică,	Celui din vecie
Bucură-te Maică,	Lui Iisus Mesie
Iată c'au venit	Că lui Vasilie
Fiul cel dorit!	I-ajută să vie
Cu toți să strigăm	Să mai vadă odată
Glasuri să 'nălțăm	Pe mamă și tată,
Laudă să dăm	Rudenia toată.

Alipirea aceasta de locul natal și aplicarea spre stihuri poetice se vede, că și fiul a moștenit-o dela tatăl său, pentrucă există niște versuri, scrise de el la 1845, când s'a despărțit de Berind, ca să meargă de «cancelist» în Mureșoșorheiu. Atunci scriă:

Rămas bun locuri iubite,
 In veci să fiți fericite.
 Eu acum vă las de tot
 Dorul vost în sân îl port
 Inimuța mea cea dreaptă
 N'ar dori să se despartă
 Plânsul meu pe față 'n jos
 Spun că nu mă duç voios.

 Dorul meu aci rămâne
 Unde-am dus zile senine.

În tot decursul studiilor sale, negreșit Vasile Popp a avut cele mai bune succese. El însuș scrie în amintirile sale:

«Minte am avut dela Dumnezeu bună; am învățat foarte ușor, așa încât zicând cea dreaptă numai m'am jucat cu învățătura. Având purtare bună și învățând tot eminent toți ungurii, cari mă cunoșteau, ziceau în anii, în cari eram liceist, că «ebból vagy Püspök lesz, vagy consiliarius». Românii, cari știau bine, că Românii nu pot înaintă pe alte cariere ziceau că mă voiu face «vlădică»¹

Cu multă bucurie și cu mare încredere va fi mers deci tânărul cleric în toamna anului 1842, când fû denumit profesor de matematică și geometrie la liceul din Blaj. «Catedra profesorală de matematică și geometrie am primit-o cu multă plăcere, că eu nimic nu cuprindeam mai ușor cu mintea, decât matematica». Dar fatalitatea făcû, că nu mult rămase Popp în Blaj. El eră cel dintâi, care a propus matematica și geometria *românește*, dar dragostea aceasta aprinsă a limbei românești îl împlică și pe el cu alți clerici, în procesul faimos cu Episcopul Leményi, pe urma căruia trebui să părăsească Blajul în 1843.

S'a dus la Târgul-Murașului și se pregăti pentru cariera iuridică. Aci se cunoscu cu soția sa de mai târziu Elena Oltean, fîca unui fruntaș Român din Reghin, și strănepoată a celebrului protopop Petru Maior; cu care se și căsători după ce-și luă diploma de avocat.

După liniștirea vremilor de revoluție guvernatorul Ardealului a numit pe Vasile Popp, comisar de cerc (Bezirkscommisair) în Reteag, nu de parte de aici de Dej. Direcția i se părû destul de grea fiind cu totul începător, dar și-a împlinit chemarea cum se cade. Găsind însă guvernul că noul comisar ar fi prea mare prietin al Românilor, și mai ales al țărănilor, l-a promovat, ca să-l amoveze, și în Iunie 1850 fû numit consilier la judecătoria criminală din Bistrița. Abia 3 luni a slujit în aceasta calitate, când în Septemvrie 1850 fû numit membru la judecătoria apelatorie din Sibiiu. Modest cum eră hezită să primească un post așa de onorific dupăce abia se deprinsese cu legile în forul judecătoresc inferior. La stăruința prietinelor săi, între cari actuarul judecătoresc I. Babb, a primit însărcinarea și a și excelat în deprinderea ei, așa de mult încât la 1854, când s'a organizat definitiv justiția, tânărul de 35 ani, care înainte de 1848 nu

¹ «Viața mea», manuscris în biblioteca familiei baron Popp, căreia exprim și aci mulțămirile mele pentru prețioasele date ce mi-a trimis prin bar. Aurel Popp.

avuse nici un serviciu public de stat, fû denumit consilier actual c. reg. la curtea judecătorească superioară pentru Ardeal, iar la 1858, cassându-se judecătorii urbariali, fû denumit, în aceeași calitate la curtea judec. urbarială superioară din Sibiu.

Curând după aceea, la sfârșitul anului 1859, Vasilie Popp fû numit consilier de secțiune în ministeriul c. r. de justiție în Viena. Distincțiunea aceasta, pentru un bărbat tânăr, de 40 ani eră mare, iar pentru un Român, ca Vasile Popp, eră de o deosebită importanță. Din acest prilej de bucurie pentru toți Românii, Episcopul Șaguna a dat o masă festivă în onoarea noului consilier intrunind la aceasta bucurie mulțime de Români, fără deosebire de confesiune.

Înainte de a se depărta din Sibiu, tot în 1859, judele Popp a scris o broșură foarte folositoare pe acel timp, care s'a tipărit sub titlul «Îndreptariu în cauzele urbariali, compus pentru poporul român din Ardeal de *Un iurist practic*». Aceasta a slujit și mai slujește și azi de mare înlesnire în regularea cauzelor urbariale ardelenesti. Broșura de 62 pag. cuprinde, pe lângă inviațiuni, și patenta împărătească din 21 Iunie 1854, dând însă numai mădua legii, ca să o înțeleagă poporul. Pe atunci cauzele urbariali preocupau mai mult poporul nostru. Sate întregi erau nedumerite și turburate de soartea lor și a hotarelor sale. De aceea chiar la timp a venit broșura «iuristului practic» spre «a fi de ajutor — cum zice în Precuvântare» — la mărghinina cunoștința a poporului român în cauzele urbariali spre a-l mântui de multe daune, care i s'ar putea întâmpla parte din neștiința de a-și *apără*, — parte din negrija de a-și *căută dreptul său*.

În 1860, după un an de funcționare în ministeriul de iusticie, unde câștigă o influință precumpănitoare, că i se încredințase și pregătirea unor proiecte de legi organizatoare, Vas. Popp se reîntoarșe în Ardeal, numit fiind consilier de curte la nou înființata cancelarie aulică transilvană din Cluj; iar în Noemvrie 1861 fû numit de M. Sa chiar vice-președinte al guvernului transilvan, pe lângă guvernorul *Crenneville*, și președinte al Tribunalului suprem din Transilvania. În aceasta calitate eră președintele curții de cassație, forul suprem de judecată, pentru Transilvania, dela 1861 până la 1865, o scurtă dar luminoasă epocă de răsufare a conștiințelor românești.

La înălțimea acestei situații de onoare și de putere, Vasilie Popp a fost neșovăitor apărător al drepturilor limbei și poporului românesc și al tuturor comorilor sale sufletești. Cu ochi ageri veghiă asupra destinelor poporului, pornit cu avânt spre înaintare, și cu puterea sa de concepțiune clară făcê să simtă soartea sa ușurată și să nu-și piardă, nici trezvia nici modestia innăscută, vezând carierele vieții publice deschise și pentru Românii văzând dieta vechiului Ardeal deschisă, autonomia restabilită, și limba românească înălțată și ea, după atâtea veacuri, la rangul de cinste ce i se cuvenea, ca limba unui popor băștinaș și așa de numeros în patria sa!

În acest răstimp, când Popp eră cea mai influentă personalitate între Români, ba în întreg Ardealul, îl ajunsese și deosebite distincțiuni din partea Majestății Sale. La anul 1863 fu numit consilier intim de stat al Majestății Sale, la vârsta de 43 ani; iar la 1864 fu decorat cu *ordinul coroanei de fier cl. II*, cu care umblă pe atunci și baronatul imperial. Ca român credincios neamului său, ca om crescut pentru democrație și egalitate, distinsul consilier al Majestății Sale a ezitat mult oare să ceară, și

rangul de baron...? Numai la stăruințele puse de amicii săi s'a putut determina să-l ceară și să-l primească, la 1872.

Dar culmea aceasta de lumină, în care cu Popp împreună se scăldau toate inimile românești, dornice de atâta vreme de o înseninare a orizontului, n'a ținut mult.

În 1865 s'a înființat Tribunalul suprem pentru Transilvania în Viena, prin un articol de lege special, votat de dieta din Sibiiu. Posturile la acest tribunal aveau să se conferească numai ardelenilor cu considerație la cele 4 națiuni recunoscute și la cele 6 confesiuni recepte. Denumirea președintelui și a consilierilor săi eră rezervată însă Majestății Sale, care a denumit de președinte pe Consilierul său intim V. L. Popp. Astfel Ex. Sa se mută iarăș la Viena și în 15 Iulie 1865 deschise ședintele importante ale acestui tribunal suprem, cu o cuvântare latinească. La acest post l'a recomandat Majestății Sale baronul Reichenstein cu aceste memorabile cuvinte:

«De aş avea, Majestate, proces chiar cu tatăl lui Popp, nici atunci nu m'aş îndoi a condece cauza mea imparțialității fiului».

O recomandatie, aceasta care face fală judecătorului român, dar face onoare și poporului, care are așa fii iubitori de dreptate.

În această situație de înaltă valoare în Viena rămase Popp, până la 1866, când tribunalul suprem se mută la Cluj; dar peste un an, încheindu-se dualismul, tribunalul suprem al Ardealului fu strămutat la Budapesta și contopit în suprema curie judecătorească, ca o secțiune proprie. Eră o tendență puternică atunci, ca Popp să fie delăturat dela un post așa de remarcabil, prin pensionare sau în orice chip. Se zice, că și postul de ministru al justiției i s'ar fi îmbiat, firește cu anumit calcul; dar grația Majestății Sale a susținut pe consilierul său devotat și Popp a fost trecut la Curie, ca vicepreședinte și ca președinte de senat al secțiunii ardelene. a ei. Ori cât de rară eră distincțiunea aceasta totuș ea putea avea și aparența unei degradări, după ce Popp condusese de sine stătător curtea supremă a Ardealului, și el eră hotărît să se retragă. Interveniră însă frunțașii cei mai distinși ai Românilor de pe atunci și-l conjurară să primească postul și să nu lipsească poporul românesc de un judecător drept și nepreocupat al drepturilor sale în forurile supreme. Popp a fost destul de nobil ca să-și jertfească ambiția sa personală pentru binele de obște și a rămas în postul acesta, care altfel mult i-a subminat sănătatea, până la sfârșitul vieții.

Eră deci vicepreședinte al curiei regești din Budapesta și șef de senat, când îl aleseră, cu aproape toate voturile președinte, al «Asociațiunii». Și n'a pregetat a primi acest post și a se pune cu trup și suflet în serviciul cauzei culturale a poporului său. Văzând schimbările mari, ce s'au operat în mersul larg al lucrurilor, cu toate desiluziile ce-i atinsese și sufletul lui ca al tuturor, ilustrul consilier de curte și înalt judecător, nu și-a perdut încrederea în viitorul neamului său. El, care eră celebru pentru imparțialitatea judecăților sale, nici în judecarea marelui proces al neamului său nu s'a abătut dela linia judecății limpede și drepte, și având toată încrederea în dreptatea și vitalitatea românului a lansat deviza: Prin noi înșine! Prin forța și răbdarea noastră, înainte!

De aceea chiar dela începutul carierei sale de președinte, în anii celor mai grele ispitiri a descurăjărilor, Baronul Popp accentuiază neconținut importanța culturai naționale, ca factor de viață și de mântuire.

În discursul de deschidere al primei adunări, dela Gherla, el face declarațiuni categorice ca acestea:

«Precum nimenea nu are drept de a răpi viața unui individ, așa nimenea nu poate avea drept a răpi vieța ori a împiedeca întrebuițarea mijloacelor spre susținerea vieții unei națiuni sau spre asigurarea existenței ei, cari sunt: literatura și cultura ei». Apoi îndreptându-se de-a dreptul către ai noștri, le strigă:

«Domnilor! Numai lumina, numai cultura ne poate mântui!»

Iar la 1872, în adunarea din Sebeșul-săsesc, președintele relevând interesul viu pentru «Asociațiune» zice:

«Se, pare că geniul bun al națiunii ne conduce și ne arată calea pe care avem să mergem, ca să nu mai fim tot jucărie în mâinile stăpânilor, să nu mai lăsăm a fi considerați, tractați numai ca lutul în mâinile olarului! — ne arată calea, care este calea culturai! La cultură, Domnilor, la cultură, că astăzi numai aceasta ne mai poate da putere!»

Acesta eră motivul principal al întregii activități înteeite, ce a desfășurat-o, cu curaj și mândrie, în fruntea «Asociațiunii». Bărbat cu vederi largi și cu o minte pătrunzătoare, a prevăzut dimpreună cu tovarășii săi de luptă, că pe terenul cultural se va transpune lupta, după spiritul timpului nou. De aceea reclamă neconținut școalele și iar școalele, pe cari le găsiă de preferit teatrului, pentru care începuse lumea a se preocupă cu înființarea societății pentru fond de teatru, și pe care el o combătea ca o chestie de lux, cu toate că teatrul bun e o școală și poate fi un puternic agent cultural. Dar accentuarea necesității școalelor eră foarte la loc și e mare pagubă, că nu a prins destul de adânc conștiința aceasta. Ori cum, azi ne pare un adevărat oracol cuvântul lui: «Mai întâi de școale avem lipsă; pe acestea să ni le asigurăm, ca să învingem întunecul, în care orbecă poporul».

Pentru a fi cât de complet, mai trebuie să amintesc, că baronul Popp a făcut și pentru biserica sa tot ce se putea aștepta dela un fiu credincios. Așa în 1871, când s'a pornit mișcarea tendențioasă de a încorporă și biserica română unită cu Roma, în organizațiunea autonomă a bisericii romano-catolice din Ungaria, ca un arhangel s'a ridicat baronul Popp întru apărarea bisericii sale și conchemând o conferință a fruntașilor, clerici și mireni gr.-cat. la Alba-Iulia, a redactat un memorandum în cauză, pe care în fruntea unei deputațiuni l-a predat ministrului de culte, și a desemnat de pe atunci calea și cărarea, care este și trebuie să fie, îndreptarul tuturor în cauza aceasta importantă. Încolo devotamentul pentru biserică nici odată nu l-a dus pe baronul Popp peste marginile cuvenite. Strămțimea niciodată n'a întunecat vederile sale, din contră întotdeauna el a fost model de concordie și armonie între frații de o limbă, de un sânge, și de o lege chiar. Deaceea Visarion Roman, în «Scurta descriere» a vieții lui îl și relevează ca bărbat binemeritat pe acest teren, deplângând faptul desbinării confesionale, pe care temă, spune el: «Dela 1850 până cam la 1859 afli inteligența română transilvană despărțită frumușel în două cete»¹.

* * *

Cam astfel se desfășură vieța frumoasă a lui V. L. Popp; nu cu scene eroice, nu cu sguduiuri dramatice, ci ridicându-se lin, într'o linie

¹ Calendarul «Amicul Poporului» 1864.

ascendentă normală, spre culmea luminoasă, tot mai însus, excelsior, excelsior. Ea se aseamănă unui inel de metal nobil în care se încadrează o peatră scumpă, nestimată: caracterul său prețios.

În acest caracter de statornicie și răbdare, de dreptate și loialitate, de liberalism sănătos și conservatism nobil, se oglindește — precum într'un mic picur de rouă raza soarelui întreg — se oglindește zic: sufletul curat al neamului nostru întreg.

Și acum fie-mi permis să mă folosesc de caracterizările regretatului Iustin Popfiiu, celebrul panegirist al bărbatului nostru, care din prilejul înmormântării i-a făcut într'un discurs clasic, cea mai demnă și mai frumoasă aprețiere.

«E o priveștiște surprinzătoare — zice Popfiiu, tradus în limbajul nostru de astăzi — să vezi cum înaintează, — ce zic înaintează? — cum este avântat și răpit bărbatul acesta, care nu se poate mândri cu gloria nașterii, nici cu strălucirea genealogiei strămoșilor, și căruia singur virtuțile sale înalte îi sunt unicul bilet de recomandare, în galeria oficiilor de stat, din treaptă în treaptă, până sus la înălțime, unde locuiesc vulturii, unde înfloresc cedri, până ce după servițiile strălucite de vicecancelar, apoi de vicegubernator al Ardealului, își pută serbă triumful vieții sale în scaunul prezidial de senat al Curiei regești...

Și în această carieră a sa el nu fû de caracterul lunei, care-și schimbă formele după fazele timpului, ci el se aseamănă soarelui, care rămâne același, în toate timpurile, în toate stadiile cursului său.

Pe unii și pe alții îi amețește înălțimea; el însă stete fără amețea în lumina orbitoare muntelui ispitelor spre a se manifesta cu atât mai splendid. El întrunî cu rar noroc în adâncul inimei sale aceasta sfântă trinitate pământească: pietatea omagială către Monarhul său; fidelitatea neperitoare, până la răsufarea din urmă, către națiunea sa și iubirea neînfrântă către patria sa.

Departate de valorile umflante ale urilor și pasiunilor meschine ale fracțiunilor politice mici, asemenea lui *Pliniu*, marele bărbat al Romanilor, care făcea însemnări științifice pe când lumea în juru-i colcăia agitată, el, pătruns și captivat numai de o singură pasiune: pasiunea iubirei de patrie și de națiune, își ațânteă ochii numai la scopul, care cu atâta ardoare îl dorim cu toți: la scopul măreț al confederațiunii și conțelegerii noastre frățești. Incunjurând cu statornicie răbdătoare disputele luptelor de partid, ce izbucnesc cu iritațiune, el străluci în ochii popoarelor patriei în toată cariera sa, ca un exemplar demn al geniului împăciuitoar.

Răsplătirea nu eră în stare a clătina, neînțelegerea nu eră în stare a descuragiă sufletul său frumos.

Fericit muritor, în a căruia distingere părû a se întrece și Domnitorul și Națiunea. Fericit muritor, care nu și-a căutat distincțiunea, ci și-a eluptat-o».

Onorată adunare!

În adunarea pomenită dela Gherla, la 1868, sub prezidiul însuș al bărbatului amintirilor noastre, s'a celebrat memoria bardului nostru național Andreiu Murășanu, tot de către Iustin Popfiiu, și a marelui arhiepiscop Alexandru Sterca Șuluțiu, de însuș președintele bar. Popp.

În anul trecut, în adunarea dela Sibiiu, însuș ilustrul nostru președinte de acum, a prăznuit în cadrele festive ale strălucitei adunări memoria, altfel totdeauna cultivată, a bărbatului mare, care a fost cel

dintâi președinte al «Asociațiunei: baron Andreiu de Șaguna. Mi se pareă deci că se cuvine, ca acum, în preajma iubileului acestei unice instituțiuni, menită a întruni laolaltă toate inimile românești din toate părțile țării, să fac aci o scurtă pomenire a aceluia, care a fost al doilea președinte al «Asociațiunei» și un mare și un vrednic fiu al neamului nostru. Nu știu, dacă m'am apropiat măcar de vrednicia lui, în măsura datorinței noastre, și în proporția neglijenței noastre de până acum. Pentrucă e drept, că baronul Popp, deși teolog, a rămas simplu mirean, care nici nu reprezintă în mod așa de consacrat, ca un arhiereu, neamul și biserica, cultul și cultura noastră, și nici nu se îmbracă în aureola acea sfântă, care împrejmuie figura tuturor arhiereilor buni în ochii credincioșilor lor. Dar rămâne constatat, că el a făcut, prin singură forța calităților și virtuților sale personale, ca să strălucească în fața lumii întregi caracterul adevărat al mireanului român cult și cinstit. Pentrucă acest mirean în ierarhia caracterelor, a fost un mare, mare arhiereu, a cărui pomenire trebuie să ne fie tuturor și totdeauna scumpă!

Dr. Elie Dăianu.

UNITATEA NOASTRĂ CULTURALĂ.¹

Doamnelor și Domnilor!

Neamurile și popoarele se afirmă prin cultura lor. Cultura intelectuală este mijlocul, care îi asigură omului stăpânirea naturii. Ea este ca lumina soarelui de primăvară, care după o iarnă puternică și geroasă reînvie cu razele sale toată firea amorțită. Lumina soarelui este acea vecinică putere, care dă frumuseță pământului, grăbind creșterea plantelor, dând dulceață fructelor și umplând cu belșug și roadă munții și văile. Florile de toată specia își îndreaptă potirul lor cu drag spre mândrul soare. El le dă putere, razele soarelui le împrumută farmecul culorilor și le deschide petalele, ca să culeagă din aier miresmele îmbătătoare.

Cam la fel cu plantele este și omul. E dornic de lumina culturii, vecinic e curios vrând să știe și să cunoască tot ce-l împrejmuiește. Manifestările culturii sunt felurite; dupăcum felurit este mediul și condițiile de trai ale neamului respectiv. Numim culte pe acele popoare, cari au *așezăminte statornice și plăcute vederii*, cari *duc o gospodărie rațională*, cari știu să-și *gătească toate trebuințele*, cu un cuvânt: cari cu mintea și priceperea lor sunt *stăpânii naturii* fiind în stare s'o schimbe în atâtea forme: ca industrie, comerciu, arhitectură etc.

Dar cultura mai are și un alt chip de manifestare: manifestarea gândirii, a eului sufletesc al unui neam în formele graiului și a scrisorii. Gândirea astfel înfățișată se numește *literatură*. Ea întruchipează întreagă vieța sufletească a unui popor. Este oglinda cea mai curată, care ne prezintă în adevărate contururi evoluarea gândirii neamului nostru prin valurile vremii. Voind să ne dăm seamă, de ce suntem și vrând să ne croim viitorul în legătură cu trecutul — nu vom putea fără a ne cunoaște literatura. Ea este *cartea vieții noastre*, plină de învățăminte, de pilde pururea grăitoare; ea ne prezintă în forme turnate dulcea noastră limbă românească. Acest *tesaur scump, pentru care strămoșii noștri* — după cum spune istoricul străin *Bonfiniu*, — *s'au luptat mai mult decât pentru vieța*. Literatura ro-

¹ Conferință ținută în Săliște, la 27 Martie 1910.

mânească este albumul gândirii românești, începând dela acei blânzi și cucernici călugări, cari au tălcuit pe românește cărțile sfinte; aici vom vedea și vom întâlni cronicari dornici de-a desvălui din hrisoave și amintiri trecutul și obârșia neamului; clerici apărători de lege și păzitori ai vorbei românești; vom face cunoștința marilor regeneratori ai culturii române din veacul al 18-lea; vom gusta începuturile poeziei cu caracteristici versuri a lui *Ienăchiță Văcărescu*: «*Urmașilor mei Văcărești și a patriei cinștire*». Istoria literaturii ne arată, sbuciumările neamului nostru; figurile mărețe și nouă atât de simpatice a acelor vrednici bărbați, cari ni-au făcut istoria neamului, ne-au apărat limba; ea ne prezintă pe ai noștri mândri poeți, începând cu *Dosofteiu metropolitul* până la Alexandri, Mureșan, Bolintinean, Eminescu, Coșbuc și Goga al nostru, cari cu puterea închipuirii lor s'au făcut solia graiului neamului. — Vom găsi în istoria literaturii noastre aceea co-moară vecinică, care ne dă putere și tărie, ne face mai buni, mai harnici și mai destoinici.

Cadrele unei conferințe nu ne îngăduie să ne adâncim în câmpul larg al literaturii noastre. Voiu încerca însă cu bunăvoința Dumnivoastre să scot în relief *un capitol*, care după a mea modestă părere e mai vrednic de atențiunea noastră a tuturor; voiu cercă să arăt din scrisul înaintașilor noștri și din întocmirile noastre sociale, *că Românii de pretutindenea au fost conștii de unitatea lor culturală și că sufletește todeauna au fost uniți*.

Aceasta unitate s'a accentuat în toate veacurile, de când există poporul român și decând s'a început scrisul românesc. Mai cu seamă în zilele noastre, când se ivesc curente cari ne contestează dreptul comunității noastre sufletești oarecum ni se impune să arătăm, că poporul românesc are o *tradiție culturală*, că aceea tradiție nici când n'a încetat; și dacă într'o parte sau alta locuită de români uneori a cam slăbit aceea a fost numai la părere. Povestea neamului nostru este o epopee de toată frumșeta cu peripeții și episoade, cu viteji sugrumători de dușmani: Erculeanu, Căpitan Râmlean, Păunașul Codrilor, Mișu Copilul; Român Grue-Grozăvanul, care a sărăcit pe Hanul.

Ea începe din vremuri întunecate și se desfășură din învălmășagul năvălirii popoarelor. Din această poveste aflăm, că o parte din români au alcătuit domnii deși, nestătătoare cu domni din neamul lor; iar o bună parte sunt reslăjiți sub domnii străine cu alte hotare. Resfirați sub stăpâniri deosebite poporul român a avut și are până astăzi un temei, un razim puternic, care i-a ținut echilibrul și acel razim *este limba lui*.

Limba, zice învățatul nostru Iorga, nu-i numai un mijloc de a se înțelege, nu-i numai mijlocul practic prin care un om poate să-și comunice gândirile și sentimentele sale altor oameni; o limbă reprezintă pentru un popor mult mai mult. Este forma cea mai înaltă, cea mai deplină, în care se poate exprima sufletul unui popor. Ea este ființa vie, care ne vine din timpurile cele mai depărtate ale trecutului nostru, ea este cea mai scumpă moștenire a strămoșilor cari au lucrat generație de generație la elaborarea acestui product sufletesc, care este limba.¹

Grație firii înăscute poporului românesc dragostea sa pentru limbă todeauna a fost proverbială. Dela înșghebarea statelor românești veacuri dearândul în stat și în biserică au stăpânit când limba slavonă, când cea grecească. Acestei împrejurări i se atribue, că literatura românească să

¹ N. Iorga: *Lupta pentru limba românească*, București, 1906 pag. 16, 17.

ivește abia în veacul al 16-lea. Până la această dată limba românească se adăpostește în coliba țaranului, în rostul unchiesilor sfătoși, cari 'și alintază nepoțtii la zarea focului cu Feți frumoși, llene Consinzene și sgribuțuroice de pe tărâmul celalalt.

Ea răsare din gura flăcăilor îndrăgostiți și a voinicilor, cari cu ghioaga nestrujită, au făcut pârție în dușmani, ca Dan și Ursan; ea sună atât de dulce și duios din gura mamelor, cari își adorm copilașii cu: «nani, nani, dragul mamei puișor». În graiul poporului se arată mai întâi unitatea vieții noastre sufletești. Sufletul poporului nostru este izvorul bogat și limpede în care mai întâi se reoglindează razele acestei unități. Din acest suflet curat țîșnesc în formele graiului curat românesc cântecele, baladele și doina în a cărei vers jalnic vorbește un neam întreg; poveștile atât de poetice și pline de imagini răpitoare: cu palaturi de cristal zidite pe munți de oțel, cu copaci crescuți până în nori, cu herghelii de cai sălbateci, cari varsă foc pe nări; cu paseri măiestre, cu smei, mere de aur și cu tot ce fantazia lui a putut iscodi măreț și frumos. *Frunza verde*, simbolul Rbmânului pentru natura înverzită o găsim în toate cântecele sale. Acelaș este Românul în obiceiurile și datinile sale, acelaș în port și în gust. La Crăciun colindă pe tot locul; la anul nou își urează; acelaș e la joc și veselii: horind și hăulind; acelaș la înmormântări: bocind pe cei ce-l părăsesc. La fel își petrec la șezători: glumind cu cimilituri și găciturii. Țaranul român fie dânsul din Bănat, Ardeal ori Bucovina se înțelege cu cel din regat fără nici o greutate și ori unde s'ar întâlni să agrăesc cu frumosul cuvânt de *frate*. Această agrăire este expresia cea mai potrivită a unității noastre sufletești — care dovedește comunitatea originii și a graiului!

Unitatea aceasta se urmează și în limba noastră literară îndată dela urzirea ei. Ea rezultă din conlucrarea românilor cărturari de pretutindenea la formarea limbei literare. Această conlucrare nu e întâmplătoare, ci conștientă; la început nizuința spre unitate e mai sporadică, pe urmă ea iasă tot mai mult la iveală, până ce în urmă devine un curent care străbate toate plaiurile și văile locuite de români.

Am pomenit că înainte de veacul al 16-lea nu se scria literatură în românește. Cărțile sfinte, cât și însemnările istorice erau în limba slavonă. Pe vremile acestea în Ardeal și Maramurăș pătrunde înrăurirea curentului husit, care ținteă cătră tălmăcirea cuvântului lui Dumnezeu, deci a bibliei întregi a vechiului și noului Testament în limbile vorbite și înțelese de popor. Sub influința acestui curent un cleric din Ardeal ori Maramurăș a dat pentru întâia dată în românește o *biblie*, care este noduroasă în formă și încurcată¹. Ea e cunoscută în istoria literaturii sub numele de codicele Voronețan; tot de pe atunci avem și traducerea psalmilor lui David cunoscuți sub Psaltirea scheană. Manuscrisele acestea s'au copiat de unii și de alții, și mai târziu au servit de bază la traducerea cărților bisericești din veacul al 16-lea.

În secolul al XVI. se instalează tipografiile în Moldova și în Muntenia, de aici vin în Ardeal meșteri mari în ale tiparului ca diaconul *Koresi*, *Șerban Diacul*, *Marien și Popa Dobre*. Cu ajutorul acestora se tipăresc cărțile sfinte. Munca aceasta de a traduce și tălmăci pe românește sfințele cărți se urmează cu un aparat mai mare în veacul al 17-lea atât în Ardeal cât și în Muntenia și Moldova. Nu voiu cercă, să arăt, cari au fost

¹ N. Iorga, *Istoria Românilor pentru poporul român*, Vălenii de Munte, 1908, pag. 119.

cauzele, care au provocat această mișcare literară. Voiu constata însă din predosloviile celor mai însemnate cărți, că autorii or mai bine spus traducătorii acestor *sfinte cărți au avut conștiința unității neamului*. Gândul lor a fost să deie cărți, pentru întreg neamul românesc; în consecințe aproape toți se nizuiesc să scrie într'o limbă pricepută de toată obștea românească. Brașovul, Belgradul, Orăștia, Sebeșul și Sibiiul în Ardeal, Govora, Târgoviște și Iași sunt centrele de unde apar cărțile noastre sfinte în limba românească. In ele se face pomenire de învoirea arhimetropolitului Serafim al Târgoviștei, de voivozii munteni, de pe vremuri. Dovadă de legătura ierarhică a Românilor din Ardeal cu cei din Muntenia. Spre ilustrare voiu cită câteva pilde: In Evanghelia cu învățătură, tip. în Brașov, la 1580, cetim în prefață: *«și în zilele marele de Dumnezeu luminat arhiepiscopului Ghenadie, ceau fost spre tot despusul măriei lui, cu mila lui Dumnezeu crămitoriu legiei creștinească. Atuncea eră despuitor în toată țara românească bunul creștin și dulce Mihnea voivod, și spre despusul domniei lui crămitoriu legiei creștine marele Serafim, arhiepiscopul etc.*¹ In *Palia* adecă Vechia scriptură, tip. în Orăștie, la 1582, se spune: *«Eu Șerban Diacu meșterul mare a tiparelor și cu Marien Diac dând în mâna noastră ceste cărți cetind și ne plăcură și le-am scris vouă fraților români și le cetiți că veți afla întru iele mărgăritar scump și vistier nesfârșit.*²

In cărțile veacului al 17 conștiința legăturii sufletești dintre români e și mai limpede, atât în cărțile tipărite în Ardeal cât și în cele tipărite în Moldova ori Muntenia. Astfel în predoslovieă cătră cetitori a Noului testament, tip. în Belgrad, la 1648, arhiepiscopul și mitropolitul Simion Stefan zice: *«Aceasta încă vă rugăm să luați aminte, că rumânii nu grăesc în toate țările într'un chip, încă nici într'o țară toți într'un chip.*

Bine știm, că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni, cari umblă în toate țările, *așa și cuvintele acele sunt bune, carele le înțeleagă toți. Noi drept aceia ni-am silit de încât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți; iară să nu vor înțelege toți, nu-i de vina noastră cei de vina celuia ceau resfirat rumânii prin tralte țări, de s'au mestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăesc toți într'un chip.*³

Popa Ioan din Vinți în *«Cărare pe scurt pe fapte bune*, tip. Belgrad la 1685, scrie: *«Această mică cărare, cărțulie numită, ce o am întors pe limba românească pre folosul și întrămarea neamului nostru românesc.*⁴

Pravila mică, tip. în Govora, la 1640, sub Mateiu Basarab, începe astfel:

Ghenadie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și metropolit a toată țara Ardealului, pace și spăsănie, primiți duhul sfânt etc.

*«Socotitam că mai toate limbile au carte pre limba lor. Cu aceia cugetai și eu robul Dlui meu lui Iisus Christos, să scoți această carte, anume pravila pe limba românească sfinților voastre frății duhovnici rumânești»*⁵... In *«Cluci sau cheia înțalesului»* tip. București 1678 predoslovieă începe astfel: *«Varlaam cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și metropolit al Târgoviștii și al scaunului Bucureștilor, esarhu plaiului și a toată Ungrovlahia. Tuturor pravoslavnicilor creștini cari sunt născuți întru limba noastră rumânească sănătate spăsănie, roagă și prierste cu toată inima»; iar în alt loc: «ce carte ar fi de o cadată mai de folos întru neamul nostru rumânesc a se tipări».*

¹ A. L. Lambrior: *Carte de cetire*, bucăți scrise cu litere cirile în deosebite veacuri edit. III. Iași, 1893, pag. 45. — ² idem, pag. 55. — ³ idem. pag. 63. — ⁴ idem, pag. 78. ⁵ idem, pag. 84.

În Biblia lui Șerban Cantacuzino tip. în București, la 1688, cel mai mare monument al limbii românești literare cu caracter nestrămutat, se spune: «și pentru cea de obște priință sau dăruit neamului românesc» etc.

Și mai lămurit se arată conștiința unității sufletești a neamului la scriitorii Moldoveni, astfel metropolitul Varlaam în «Carte românească de învățătură», cunoscută la noi și până astăzi sub numele de «Căzanie». tip. Iași, la 1643 scrie:

«Cuvânt împreună către toată semenția românească». Tot acolo cetim: «Io Vasilie Voevod cu darul lui Dumnezeu țiitor și biruitoriu și domn a toată țara Moldovei, dar și milă și pace și spăsenie a toată semenția românească pretutinderea ce se află pravoslavnici într'această limbă, cu toată inima cerem dela Dumnezeu și izbăvitoriul nostru Iisus Christos.¹ «Căzania lui Varlaam a fost, după constatarea lui N. Iorga, o adevărată binefacere literară și un mijloc de îndeplinire a unității culturale românești.²

La «Pravilele împărătești» tip. Iași 1646 cetim: «Acestea înțelepțiuni și aceste învățături ni-au dat și ni-au lăsat nouă tuturor rodului românesc ca să ne fie nouă de pururea izvor de viață în veci nescăzut și nesfârșit». La fel cu prefața din Căzanie se scrie și în Liturgia tip. la Iași în 1673.

Dar numai în cărțile sfinte și de slujbă bisericească găsim dovezile unității noastre culturale, ci și la cronicari a căror epocă începe cu secolul al 17-lea. Dintre aceștia mai cu seamă stolnicul Constantin Cantacuzino și Miron Costin sunt în deplină cunoștință a neamului românesc de pretutindea și în scrierile lor fac pomenire de toți Românii. Drept lămurire voiu cită din Predoslovia cronicei lui Miron Costin: «Inceputul țărilor acestora și neamului Moldovenesc și Muntenesc și câți sunt în țerile ungurești cu acest nume rumâni și până astăzi... Biruiau gândul să mă ocup de aceasta osteneală: să scot lumea la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sunt locuitorii țerii noastre Moldovei și țerei Muntenesti și Rumânilor din țerile ungurești, cum s'au pomenit mai sus — că tot de un neam și odată descălecați sunt».³

Veacul al 18 lea este epoca de regenerare a neamului românesc. La o parte din Românii ardeleni — cari s'au unit cu biserica Romei — li se deschid școalele apusului, ajung în Roma, izvorul puterii noastre. Din pleiada de tineri, cari se adapă la izvoarele științei apusene trei ajung la strălucire: Clain, Șincai și Petru Maior. Acești luceferi reînțorși acasă cu cunoștințe bogate și cu inimă largă românească scriu și muncesc, creând literaturii românești genuri pe cari nu le avuse mai înainte; știința limbei românești și critica istorică aplicată trecutului românesc. În tot ce au scris și publicat acești luminători, conștiința unității culturale la dânsii e dogmă, e credeu. Ei sunt nu numai eroii condeiului, ci și al cuvântului, prin faptul că sunt profesori. Ideea unității culturale la toți aceștia e concreșcută cu sufletul lor și o spun cu mândrie cu orice prilej. Ca să puteți înțelege și Dvoastre pulsațiunile inimii românești a acestor scriitori, voiu reproduce din prefața Istoriei Românilor de Clain, tip. la Cipariu în Acte și fragmente: *Cătră Români*: «că urit lucru este Românilor să nu știe istoria neamului său. Deci tu, o cuvântătoriule române, primește aceasta pușintică, dar cu multă osteneală și preveghere adunată istorie a neamului tău și au tu te

¹ A. Lambrior: *Carte de cetire*, Iași, 1893 pag. 117. Idem pag. 126.

² N. Iorga: *Istoria Românilor pentru poporul românesc*, Vălenii de munte, 1908, pag. 254.

³ V. A. Urechie, *Miron Costin*, opere complete, t. I. București, 1886, pag. 373—4.

nevoește au de nu poți tu îndeamnă și ajută pe alții, cari pot ca mai pre lung și mai pre larg lucrurile românești să le scrie, și la tot neamul cunoscute să le facă; ca cei buni să se laude întru neamurile neamurilor, iară cei răi și cei nevrednici să se rușineze și să înceapă a lăpădă simțirea cea dobitocească, și a fi oameni români adecă desăvârșit; că mult este a fi născut român».¹

G. Șincai în *Cronica Românilor*, pe care Grigore Alexandru Ghica o numește «Odor Național», scrie: «Mi-am propus să scriu *Analele națiunii române din toate țările, prin urmare și ale Cușovlahilor sau Țințarilor*»² etc.

«Petru Maior de fericită aducere aminte, zice Kogălniceanu în cartea sa despre începutul Românilor, publicată pentru întâiaș dată la anul 1812, ca un nou Moisi a deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac; și lui îi suntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci s'au pornit în tustrele provinciilor a vechiei Dacii.»³

În prefața «Istoriei bisericii Românilor», tip. în Buda, la 1830, fericitul Petru Maior scrie astfel: «În urma acestora, după ce au scăpat de sub teasc Istoria cea pentru începutul Românilor în Dacia; m'am apucat să întocmesc și Istoria Bisericii Românilor atât a acestor din coace, adecă cari sunt de-a stânga Dunării, cum cură cătră marea neagră, precum și celor dincolo de Dunăre: carea cu ajutorul nopților celor lungi în 11 săptămâni o am săvârșit, nice mai lungă vreme nu mi-au îngăduit înștiințarea lucrurilor celor din deregătorie, care mă așteaptă».

De fapt ideile acestor trei luminători au pătruns ca un curent electric la Românii de pretutindenea și cărțile lor mai ales Istoria lui Petru Maior, a fost cartea sfântă, din care au învățat românește aproape întreagă generația inimoasă dela 48. «Astfel Petru Maior m'a învățat românește», ne spune C. Negruzzi, în «Păcatele tinerețelor».

Parcă soarta ori geniul ocrotitor a întocmit lucrurile de așa, încât de câteori Românii, într'o parte constrâși de împrejurări politice ori sub influențele străinismului, erau în amorțire și aproape de sfârșit, totdeauna se ivea lumina românismului din altă parte, de unde fie cu scrisul fie prin bărbați apostoli sosiă scânteia deșteptării.

Cătră sfârșitul secolului al 18 și începutul celui al 19-lea în principatele române nici vorbă de vreo mișcare culturală românească mai însemnată. Grecismul eră în stăpânire. Abiă câțiva boieri singuratici mai țineau la tradițiile strămoșești. În schimb la noi în Ardeal își ia avântul pe urma renașterii vieții sufletești prin marii dascăli ai Blajului — o primăvară literară. Ideea românismului și mândria trecutului s'au propovăduit iute și o școală puternică s'a format, care lucră cu înțelegere în toate genurile literare. Vestea ardelenilor e dusă peste hotare, scrisul lor străbate munții și curentul românismului îi chiamă și pe frații de dincolo la o viață românească. George Lazăr, modestul predicator din Sibiu, se face apostolul ideilor școlii ardelenice. Trece, la 1816, în București și acolo pune bazele școlii naționale, unde samănă între școlarii săi «grâul cel curat și fără neghină». În chipul acesta se face mijlocitorul unității vieții culturale a Românilor. Din școala lui ies urmași vrednici, ca Eliade

¹ T. Cipariu; *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, pag. 139—40. — ² G. Șincai: *Hronica Românilor*, Iași, 1853, pag. XII. — ³ M. Kogălniceanu; *Cronicile României* t. I, București, 1873, pag. XXXVIII.

Poenariu, Paladi, Rosetti. — Aceștia au înțeles mai bine rostul cuvintelor lui Lazar: «Toate putem a le dobândi că și noi suntem născuți ca și alte neamuri, și nouă ne-au dat Dumnezeu acele daruri ca și la alte neamuri, *«numai vrere să avem»*».

În Moldova metropolitul Veniamin Costache, întemeind seminarul dela Socola, în vara anului 1820, trimite pe învățatul George Asachi în Ardeal, de unde se reîntoarce cu patru profesori ardeleni: Ioan Costea Iosif Manfi, Vasile Pop și Vasile Fabian Bob.¹ — Toți acești profesori s'au făcut propovăduitorii unității sufletești la Românii Moldoveni.

Pe urma curentului deșteptat de Lazăr în Muntenia, boerul Dinu Goleșcu, care a pribegit mai mult timp prin Ardeal la 1827, angajează pe tânărul Aron Florian din Rod ca dascăl la moșia sa din Golești unde a înființat *cea dintâi școală sâtească*². O mulțime de tineri ardeleni ajung profesori în principate în această epocă: Moisa Nicoară și Damaschin Bojinca la Iași; Ioan Maiorescu la Craiova; David Almășan din Brașov la Vălenii de Munte.³ Legăturile culturale între românii din principate și din Ardeal încep a fi tot mai dese și fclurite. Astfel Eliade Radulescu, părintele literaturii române, scrie precuvântarea la fabulele lui Țichindeal, încheind cu caracteristicile cuvinte:

«Una trebuie să fie nația românească și să primească Românii cu dragoste și cu recunoștință, ceiace le dau ai săi de ori unde cu dragoste și cu duhul frăției».⁴ Acelaș Eliade, în 1828, își tipărește gramatica în Sibiu.

Pe timpul, când Petru Maior eră revizor în Buda, tipografia Universității crăiești devine focar de civilizație pentru Românii din principate.⁵ Zaharie Karkaleki a înființat, la 1829, prima revistă științifică românească din patrie sub titlu: «Biblioteca română sau adunări de multe lucruri folositoare întocmită în 12 părți, întâia oară talmăcită de prea învățați bărbați și tipărită pentru neamul românesc prin Zaharie Karkaleki».⁶ Tot aici a tipărit și «Almanahul român» — care ani de-arândul a apărut și-a ținut în curent lumea românească; iar Grigorie Pleșoianu, elevul lui Lazăr, la 1830, tipărește, în Buda, o traducere din Fenelon: Vestitul Telemaque. — Boierii din principate din Buda se provăd cu cărți românești.

La 1838, vrednicul de amintire George Barițiu scoate la Brașov «Foaia pentru minte, inimă și literatură». Această foaie e farul luminător al Românilor de pretutindenea. Aici își dau întâlnire condeiele scriitorilor mai de valoare. Coloanele acestei reviste face cunoscută în Ardeal literatura nouă din principate. În «Foaia» s'a publicat «Suvenerul și Potopul» lui Eliade; «Șalul negru» a lui C. Negruzzi. — «Foloasele pe cari Barițiu le-a adus astfel unității culturale a Românilor și simțului de solidaritate a neamului, care trebuia să rezulte dintr'ansa, sunt în adevăr neprețuite, zice Iorga.⁷

Solidaritatea neamului în ale culturai o găsim exprimată într'o formă și mai categorică la marele bărbat Mihail Kogălniceanu. În cuvântul introductiv la istoria națională, rostît în 24 Noemvrie 1843, la Academia Mihailleană din Iași, spune: «Departa de a fi părtinitorul unui sentiment de ură

¹ Dr. I. Rațiu, *Vasile Fabian Bob*, Blaj, 1907, pag. 11—12. — ² N. Iorga, *Istoria Literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, 1907, pag. 102. — ³ Idem. pag. 289. —

⁴ *Fabulele lui Țichindeal*, ediția II, pag. 208—9. — ⁵ N. Iorga, *Istoria literat. române în secl. 18-lea*, vol. II, pag. 326. — ⁶ «*Tribuna*» din 1893, Noemvrie foiletonul: File din trecut de Dr. V. Briște. — ⁷ N. Iorga, *Istoria L.ter. rom. veacul 19-lea*, vol. I., București, 1907, pag. 308.

cătră celelalte părți ale neamului meu, eu privesc ca patria mea toată aceea întindere de loc, unde se vorbește românește și ca istorie națională istoria Moldovei întregi, înainte de sfășierea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania».

În puterea acestei conștiințe se muncește de aici încolo. Pe urma acestei munci răsar poeți și scriitori, cari ca Alexandri, Alexandrescu Cârlova și Mureșan sunt echoul anului de deșteptare al popoarelor. În aceste vremi de mișcare a popoarelor în Foaia lui Barițiu — publică Alexandri «*Hora Ardealului*», alături de *marșul* lui Cârlova; «*Cătră Români*», a lui Bolintineanu și «*Un resunet*» a lui Andreiu Mureșan — void fiecare ca poezia sa să ajungă la gloria unei marseleze. — Dar numai una mai trăiește astăzi «Resunetul» lui Mureșan, care a priceput să întru-chipeze păsurile întregului neam. Astfel a ajuns imn național a tuturor Românilor și se cântă cu orice prilej de sărbătoare națională.

Unitatea noastră culturală în aceste vremi de redeșteptare se afirmă nu numai în Ardeal și principate, ci și la frații din Bucovina. Casa Hurmuzacheștilor din Cernauca, la 1848, este adăpostul emigranților români. În familia Hurmuzachi se alcătuiește pentru întâia oară fie și numai spre a trăi puțină vreme o viață comună națională și frățască, pe deoparte literară și artistică, pe de alta, a scriitorilor români din toate părțile.¹ Între acești scriitori erau: poetul Alexandri, istoricul Kogălniceanu și ilustrul nostru Barițiu.²

Foaia «Bucovina» de pe acele timpuri ajunge o revistă literară, care însemnă mișcările nației românești din toate părțile? Aici scrie, Aron Pumnul, George Barițiu etc. Liniștindu-se vremile de bejenie dela 48, între Români se ivesc zorile unei vieți nouă. Unitatea sufletească se cimentează tot mai mult prin faptul, că bărbații cu carte din Ardeal pleacă în toate părțile locuite de Români — unde ca profesori li se încredințează educația generațiilor tinere. — Aron Pumnul dela Blaj merge la Cernăuți, reorganizează învățământul limbei românești și sădește în sufletele elevilor dragostea de neam. Dela dânsul a primit marele Eminescu primele îndrumări de dragoste de neam.

Tacit, Glodariu dela Brașov și Cosmuleiu dela Năsăud, se fac apolstolii românismului la frații îndepărtați din Macedonia punând temelia școlilor românești din Bitolia. Din Bucovina vin profesori la liceul din Brașov, Ilasievici, Chelariu și mult regretatul Porumbescu. Legăturile de neam ajung tot mai întinse; iar tradiția continuității unității noastre culturale își află expresia cea mai fericită în 1866 în decretul locotenenței domnești din 22 April, prin care au fost numiți membri ai societății literari — *astăzi Academia Română* — bărbați din toate țările locuite de români. Astfel: din Maramurăș domnii: Dr. I. Hodoș și A. Roman, din Transilvania T. Cipariu, G. Muntean, și G. Barițiu; din Bănat: Mocsoni și Babeș; din Basarabia A. Hajdeu, cavalerul Stamate și Strejescu; din Macedonia Caragiani și Cozacovici; din Bucovina: A. Hurmuzachi și Ioan Sbiera.³ Cu alcătuirea Academiei române în chipul arătat s'a pecetluit pentru vecie unitatea noastră culturală. De fapt dela anii 70 încoace în toate mișcărilor culturale găsim reprezentanți din toate țările locuite de români. Nuvelele lui Slavici, baladele lui G. Coșbuc și cântecile poetului Goga ca și povestirile lui Agârbiceanu astăzi sunt bunul sufletesc comun

¹ N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, vol. I. București, 1907, pag. 53. — ² Idem, pag. 20. — ³ *Analele societății academice române*, tom. I. București, 1869.

a întregii obște românești. — Eminescu, care a străbătut tot pământul locuit de Români, este icoana unității noastre culturale. Scrisul lui, ca o evanghelie și ca biblia lui Șerban Cantacuzino a unificat graiul literar și a consolidat gândirea românească.

Astăzi orice zăgaz meșteșugit nu este în stare să stavilească gândirea românească. Munca scriitorilor, ori de unde ar fi dânșii, este deopotrivă simțită și înțeleasă la Săliște ca și la București, Iași și Cernăuți. Gândirea n'a avut, nu are și nu va avea nicicând hotare, iar limba care îmbracă această gândire, fiind dar dumnezeesc, putere omenească nu o poate răpi. Sărbătorile culturale oriunde s'ar da ele, găsesc răsunet în sufletul nostru. Pildă avem în sărbările centenarului marelui Șaguna, pildă avem în zilele noastre în comemorarea marelui povestaș Ioan Creangă și a savantului Titu Maiorescu, pildă avem în excursiile literare ale societății scriitorilor de dincolo.

Astăzi ziaristica — pe care un mare gânditor o numește a patra putere în stat — este solia cea mai sigură a unității noastre sufletești. — Ea ne pune în curent, cu toată mișcarea intelectuală a întregului neam. — Ea este mijlocitoarea graiului literar, care ca o telegrafie fără sârmă duce palpitațiile românești până în straturile cele mai depărtate ale poporului românesc.

Dacă ați urmărit cu atențiune șirul conferenței de astăzi, cred că dovezile aduse v'a întărit în convingerea, că între Români totdeauna a fost unitate sufletească. Și dacă această unitate s'a afirmat în secolele de iobăgie ale gândirii, ea trebuie să fie cu atât mai trează în veacul luminii și al libertăților. Unitatea aceasta e un drept al nostru a tuturor, care își are obârșia în originea noastră comună și în comunitatea graiului. Acest graiu e bunul nostru cel mai scump. Până când va dăinui limba dulce românească trebuie să existe și legătura sufletească dintre noi — pentrucă numai cu încetarea graiului încetează și neamul. În Dvoastră, iubiți și bravi Sălișteni, văd tot atâți mijlocitori și apostoli ai unității noastre culturale. Deștepți și muncitori, aplecați la negoț și industrie aveți puterea de a cuceri. În nizuințele Dvoastre, cutreerând tot pământul locuit de români, aveți o sfântă datorință: acolo unde vă așezați să duceți cu Dvoastre *frumseța graiului românesc*, portul curat și pitoresc și să altuiți în frații, cari vă primesc tot ce e bun, frumos și adevărat, dar mai presus de toate dragostea de neam. Astfel făcând, numele Dvoastre va fi binecuvântat de tot neamul.

G. Precup,
profesor în Blaj.

ĂSPERITĂȚI SINTACTICE.

(Continuare).

c) Caz. Schimbul de caz încă e foarte des și se întâmplă din deosebite motive relevate deja și la schimbul de număr și gen, precum și mai nainte. Astfel se variază: *nominativul* cu *dativul*.

a) «*Stefan Vodă*, avându inima aprinsă spre lucruri vitezești, îi părea că unu anu ce n'au avutu treabă de răsboaie, că are multă pagubă» (*Grigore Ureche*).¹ «Intr'acestași anu, Augustu 4, prestăvitu-s'ău Atanasie Bolsun, amândoi laudați de viață bună și curată; *carii* în viața lor, nu le-au lip-situ cele ce se cade vieței păstorești a facere» (*Grigore Ureche*).² «Iară unu *voinicū* oarecine, ce fusăse aprodū la Petru Vodă, prilejindu-se intr'acelū satū, fiindū scăpatū și elū dintr'acele răutăți, îi spuseră lui de păscării aciia ce venise den munte, și *știindū elū* că Petru Vodă aū intratū în munți, și nimică de dānsul nu se știe, și *cuget indū* întru inima sa, cum arū putea înțelege ceva de Domnul seū, aū *mersū* la păscări să-ī întrebe» (*Grigore Ureche*).³ «Iară *boierii*, *carii* aū vrutu să primească, le aū împărțitū de acele sate a lui Sidlovski, de trāescū unii și până astăzi intr'acele sate» (*Ioan Neculce*).⁴ «Auzindū aceste fapte rele *Vasilie Vodă*, tatā-sāu. la Țarigradū, nu-ī *părea bine*, și-ī scria de multeorī să se lase» (*Ioan Neculce*).⁵

«Și *căpitanulū acela* ce aū venitū cu cărțile într'o zi și într'o noapte din București de aū agiunsū în Iași, *i-aū pusū* Muntenii nume de atunce Ușurelul» (*Ioan Neculce*).⁶ «*Iliașū Vodă*, feciorulū lui Petru Vodă, după ce s'au turcitū, *zicū să-i fie rămasū* o fatā creștinā, după moartea lui» (*Ioan Neculce*).⁷ «Acuma *cel care erā* pentru curățenie, *grăjdaru*, la hiecare lopatā de gunoi, popa care iera totdauna lingā dīnsu *īī* da cītī-o palmā». (*Graiul nostru*, I. p. 369). «Din prișina asta, cī știe āșastī taini și nu putē să vorgheascī și altuē dispre ē, înșepu *ghetu om* să *i-si* facā rău, a si umfla, cī si strīnzē 'n coșu lui răutăți» (*Graiul nostru*, I. p. 505). «Nu știu altii cum sânt, dar *eu*, când mă gândesc la locul nașterii mele, par'că-*mī* saltā și acum inima de bucurie». (*I. Creangă*, o. c. p. 38, *Amintiri*). «Dar *părintele Duhu* nu *i-a* tors mă sa pe limbā» (*I. Creangă*, o. c. p. 105, *Popa Duhu*). «El, biet nevinovat, pāția nācazul după urma fetei împăratului, căci *el* nici nu-ī bătuse capul, ba nici că visase că o să ia de nevastă pe fata împăratului» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 426, *Băiatul cel bubos și Ghigorțul*). *Eu*, preamārite împărate, răspunse fiul vânătorului, nici că *mī-a* trecut prin minte una ca aceasta» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 445, *Fiul vânătorului*). «Pe când se brodisē a fi Ercule în partea locului, *un împărat* din preajmā, care auzise pe aceste fete, numite Esperide, cāntānd, *īī* rămāsese inima la ele și *i* se scurgeau ochii după dānșele» (*P. Ispirescu*, o. c. II. p. 57, *Ercule*). «Darā *fata* craiului Minos, pe nume Ariadna, cum il vāzū, *īī* plācū bāiatul». (*P. Ispirescu*, o. c. p. 100, *Labirintul și firul Ariadnei*). «Și *el* care înghiția în sec, de foame, nu-ī venia să spue drept». (*Delavrancea, Hagi-Tudose*, Buc. 1903, p. 253, *Sorcova*).

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 158.

² M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 177.

³ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 196.

⁴ M. Kogălniceanu, o. c. II, p. 337.

⁵ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 190.

⁶ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 188.

⁷ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 183.

β) *nominativul și acuzativul*: «Căci străinii caută numai pre Domnū să-lū miluească și să-l cinstească, iară pre boierii ce suntū pribegii cu Domnulū, într'o nimică suntū» (Ioan Neculce).¹ «Petru Vodă Rareșu, fugându prin târgū prin Peatră și gonindu-lū Petrenii, l-au fostū agiungându unū popă» (Ioan Neculce).² «Iar la învierea a doua, nu mi-a mai mers așa de bine; căci toate fetele din sat viind la biserica și unele din ele fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de mine, le-a și bufnit răsul și au început a-mi zice». (I. Creangă, o. c. p. 27, *Amintiri*). Interesantă este propozițiunea următoare, în care schimbul de caz este cauzat de particula «decât», care — ce e drept — la comparație are acuzativ, dar aici am așteptă nominativ nefiind comparație și trebuind să se releveze subiectul: «Dară nu vă merge bine, pentrucă aveți o lipitură pe lângă casă și nu vă poate desface nimeni făcutul decât mine». (P. Ispirescu, o. c. I. p. 475, *Lipitura casei*). «... a fost un pui de leu, mândru și frumos, carele, fiind el din viță de domni, fiarele și lighioanele îl aleseră pe dânsul ca să fie peste ele mai mare, și de aceea îi și ziseră Leonilă împărat» (Al. Odobescu, o. c. I. p. 246 *Jupân Rânică Vulpoiul*). «(osmin abătând pe strada Clemenței, cu capul în jos, cineva îl opri repede» (Delavrancea, *Paraziții*, p. 102). *Împăratul*, de umbla în fruntea oștirilor, de stă la sfat mare, de se culca, de se scula, de mânca, de-și mângăia coconii, un gând nu-l mai slăbia». (Delavrancea, *Între vis și vieață*, Buc. 1903, *Neghiniță*).

γ) *nominativul cu un caz cu prepoziție*: «Fata, care înghețase sângele în ea de frică, își pierduse cumpătul». (P. Ispirescu, o. c. I. p. 26, *Ileana Simziana*). «Barosul cel mare, pe carele nici trei oameni nu-l puteau ridică, el se jucă cu dânsul», (P. Ispirescu, o. c. I. p. 157, *George cel viteaz*).

δ) *dativul cu acuzativul*: «Avea o slugă Radul Vodă, încă din copilăria sa, căruia socotind că nu-i este hirea de boierie, îl socotea deamână, iară boierie nu-i da» (Miron Costin).³ «Lui nu i-ar fura o bășică cu zece mii de galbeni, îngropați sub cărămizile de supat, ci l-ar fura de zece mii de ori, i-ar fura sufletul turnat în fite-ce galben» (Delavrancea, *Hagi-Tudose*, Buc. 1903).

ε) *dativul și acuzativul cu un caz cu prepoziție*: «care nume și la Leși la o seamă de oaste, ales steagurilor ce sânt mai sprintene, le zic steaguri căzăcești și până astăzi (Miron Costin).⁴ «Însă Antioh Vodă foarte eră milostivū și alesū spre călugări străini și la monastiri; libovnicū și desfătătorū la mese mari; către boierii cei mari cu cinste le era, și către toți câți se aflău la masa cea domnească, cătră toți cu glumī și cu cuvinte dulci vorbia» (Nicolae Costin).⁵ «D'aghia atunci a băgat iel dă samă că părinții lui i-a gândit ghine pântru iel și-i părea rău că n'a ascultat dă cuvântu lui dă la început» (Graiul nostru, I. p. 254). «Pentru p. țină măn-care și câte-o leacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujia toată casa: tăia lemne, ațâța focul, aducea apă, mătura, ne spunea la povești nopți întregi...» (I. Creangă, o. c. p. 65, *Amintiri*). «Negreșit că pentru oricare din acei scriitori ce nu s'au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gândirii și a studiului, foarte lesne le vine de-a scrie *currente callamo*, despre ori ce materie, știută sau necunoscută lor» (Al. Odobescu, o. c. I. p. 166, *μελδορονηετιζός*). «Dai în acest bătrân, pentru

¹ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 338.

² M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 182.

³ V. A. Ureche, o. c. p. 509.

⁴ V. A. Ureche, o. c. p. 565.

⁵ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 55.

care prietenii, copiii și nevasta erau banii agonisiți și ascunși, un singur gând, mai presus de orice, îi turbura fericirea» (*Delavrancea Hagii-Tudose* Buc. 1903, pag. 20—30). «Nu știu dacă înțelegeți că *la mine* nervii și vi-sele-*mi* umpleau și mistuiau viața» (*Delavrancea, Trubadurul*, pagina 21, București 1887). «*Aceste povești* ce scriu de Petru Vodă Rareșu, că au pribegit în țara Ungurească, și de *multe nevoi* ce au petrecut acolo, și cum au mersu la Tarigrad, și cum au eșitu cu a doua domnie în Moldova, cronicarul Leșescu de *aceste* foarte pre scurtu scrie» (*Grigore Ureche*)¹ «... și de *cei mai bătrâni* cu pildele de nu *î* amu socoti, așa mare și nespună greșiala ni ar căuta a avea» (*Nicolae Costin*)². «Dară Împăratul n'au primitu sfatulū nimăruī, și au zisu că la Crâmă a lăsa oaste; și împotriva Voziei a lăsa iară altă oaste; iară *la Tighinea* nu-ī bine așa îndată să o fee, că și a rāni oastea...; că apoi, lesne va fi a luā pre urmă și Tighinea...» (*Ioan Neculce*)³.

ζ. Asperitățile dintre deosebitele cazuri cu prepoziție se nasc din varierea prepozițiilor. Exemple am văzut la *A, B, β*. N'am întâlnit — ori poate ne-a scăpat din vedere — asperități născute din varierea genitivului cu alt caz, deși *trebuie* să fie, mai ales după ce ceea ce exprimă genitivul exprimă și unele cazuri cu prepoziție.

d) *Persoană*. Asperitățile de persoană se nasc din mai multe pricini: se trece din vorbire directă în indirectă ori întors, din o formă de verb care implică în sine subiectul general în alta de aceeași natură, se schimbă numărul, pe bază de asociațiune de idei, etc. Iată câteva exemple! «Mai apoi de toate rugăm pre cetitorii ceștii cărți să nu gîduce numai de cătu până nu *vorū socoti* izvoadele, și *vefi aflā* pre ce cale amū imblatū» (*Simion Ștefan, Noul testament* din 1648, *Predoslovie cătrā cetitori*)⁴. «Întāi dară *însămnēze* cititorulū nostru, că basna bulgărească zice, precum Batie au fost acela, carile întrānd în țara unguerească, l-a omorît Laslāu cu toporul; iară istoria adevăratā a lui Bonfin și alții toți, cari după Bonfin au scris, zice, precum cānd a întrat Batie în țara unguerească, au fost Craiu Bela, ficiorul lui Andreu, unde altā nu *vei auzi* dela pomenitul Bonfin...» (*Dumitru 'antemir*)⁵ «... atunci Craiovisin *spuse* și Iel cāt poate, *zice*: «*iaū* tai pînā o trece sāngele de mine 'n sus și cāt o ajunge saghia mea în sus și atunci *moare și Iel*» (*Graiul nostru*, I. p. 372). «Cānd Iera cālugarii, pā lângā plata ierbăritulū mai *fācam* și șasā zile clacā și dacā nu le *putea* să le facā, *sā dea* șasā baniș dā orz» (*Graiul nostru*, I p. 220). «Pentru puținā māncare și cāte-o leacă de pascā de cea de trei oca la para, slujea toată casa: tăia lemne, ațāta focul, aducea apă, mătura, ne spunea la povești nopți întregi, șezānd cu nasul în tăciuni, și *ne cānta* din fluer: Doina, care *te umple* de fiori, Corābiasca. .» (*I. Creangă*, o. c. p. 65, *Amintiri*). «Ba că «nu *vorbesc* drept romānește, cum vorbiau pārinții lor, ci *au corchezit* graiul strămoșesc, de nu-ī mai înțelege nimenē»; ba că «*umblați* cu șurubele *sā ne trageți* butucul»; ba că «face omul cu cineva o tovărășie cāt de micā, și tot urmează învoialā între părți, iar nu așa cu ochii închiși» — căci «dacā n'ai carte, n'ai parte, scurtā socoteală»; ba că «de cānd cu străinătatea, *v'ați înstrāinat* și legea și limba și inima și chiar dragostea sātenilor; și după nepăsarea și risipa ce *o facem*, zvārlind banul

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 203.

² M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 35.

³ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 305.

⁴ I. Bianu și N. Hodoș, o. c. Tom. I. fasc. II. pag. 170.

⁵ Gr. G. Tocilescu, o. c. p. 145.

pe lucruri de nimica, puțin mai *avem* de înstrăinat, și nu-i departe vremea aceea, pe cât văd eu» (*I. Creangă*, o. c. pag. 118, *Moș Ion Roată*). «Dacă Împărăția ta *voește* să mă întorc cu sufletul în mine, să-mi dai o sută de corăbii cu bucate și o sută cu carne, iar eu m'oi duce cu ele să-mi mai încerc norocul și de astădată și bun este Dumnezeu!» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 448, *Fiul vânătorului*). «Că de ne-om cântări cuvântul cu cântarul și ne-om măsura privirea cu cotul, ori să *numeri* câte păhare de vin a băut omul la masa ta ca să nu-l înșeli la a lui, s'a dus prietenia pe copcă, c'așa e făcută să fie dragostea fără ștreang de gât și fără căluș în gură» (*Delavrancea, Hagi-Tudoze*, București 1903, *Văduvele*).

e) Mod. Modul exprimă raportul dintre gândirea exprimată în cuvinte și ideea intelectuală precum și voința vorbitorului. Gramaticii vechi spuneau foarte bine acest lucru, când ziceau, că modurile sunt *διαθέσεις ψυχῆς*. Dupăce acest raport se poate schimba foarte ușor, iar această schimbare se exprimă și în limbă, schimbul de mod îl întâlnim adeseori. «Să zicem dară că și Eneas *au aflat*, și poeticul fără colachie *au scris*, și vre un Flac fiind consul (căci pe un Fulvius Flaccus va să zică) *să fie supus* pe Ghetii...» (*1 umitru Ț antemir*)¹. «Deci, la Săim au statut Lășii împotriva Craiului întrebând pre Craiū: ce pricină arî avé începăturii de sfadă cu Turcii? aducându-i amente primejdia stremoșu-seū la Varna, bănuind pre Craiū că le au băgat oști strine în feară fără știrea lor, și cum acéle țări streine numai deodată *or da agiutor*, apoi *arî cădea* sfada numai pre dânșii» (*Miron Costin*)². «Când iera călugării, pă lingă plata ierbăritului, mai *făeam* și șasă zile clacă și dacă nu le putea să le facă, *să dea* șasă baniș dă orz» (*Graiul nostru*, I. p. 220). «Spune cumătrului, răspunse Neagoe, *că finul D-Sale îi sărută* mâinele și *să ne vedem* sănătoși» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 234, *Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă*), unde schimbul de mod este datorit nizuinței spre scurtțime, brahilogiei; înainte de «să ne vedem» adecă «trebuie să întregim un verb cu înțelesul de «dorește». Variările de mod rezultate din brahilogie sunt foarte dese și felurite, deoarece însăși scurtarea se poate face în foarte multe feluri. Pentru lămurire am mai ales un exemplu. «S'a făcut mai rea lumea ca atunci, omoară omu 'n drum. Vine la prăvăliie și *d'ar cheltui* un franc, și zece *să-l fure*» (*Graiul nostru*, I. p. 147) înainte de «să-l fure» trebuie să întregim un verb cu înțelesul de «ar vrea».

j) Acțiune, timp și relațiune. Orice verb exprimă o acțiune. Din punctul de vedere al duratei lor acțiunile pot să fie de două feluri: unele cari țin mai mult, iar altele cari țin mai puțin. Verbele cari exprimă acțiuni de felul întâi se numesc *imperfective*, iar acelea cari exprimă acțiuni de felul al doilea se numesc *perfective*. Fie verbul imperfectiv ori perfectiv acțiunea lui (status acționis) poate fi de trei feluri:

α) încă nu este sfârșită (actio imperfecta), iar în acest caz acțiunea poate să dureze (actio continua), să se repete (actio iterativa), lucru care se întâmplă la verbele imperfective, ori să țină numai un moment (actio momentanea), cum este la verbele perfective;

α) încă nu este sfârșită (actio imperfecta), iar în acest caz acțiunea poate să dureze (actio continua), să se repete (actio iterativa) lucru care se întâmplă la verbele imperfective, ori să țină numai un moment (actio momentanea), cum este la verbele perfective;

¹ Gr. G. Tocilescu, o. c. p. 122

² V. A. Ureche, o. c. I. p. 568.

β) este sfârșită (actio perfecta) și
 γ este pe punctul de a începe (actio in stans).

Judecând acțiunea din punctul de vedere al vorbitorului, ea se poate petrece în trei raporturi de timp (status temporis): α) în prezent (praesens), β) în trecut (praeteritum și γ) în viitor (futurum).

În sfârșit dacă căutăm raportul dintre singuraticele verbe în propozițiune (status relationis) putem să constatăm, că acțiunea α) se petrece odată cu alta (congruență) ori se întâlnește cu alta într'un moment de timp (coincidență)

β) se petrece înainte de alta (antecedentă) și

γ) se petrece după alta (consecvență).

În celea următoare voi da câteva exemple de asperități sintactice de acțiune timp și relațiune.

Acțiune. În exemplul următor avem de pildă acelaș timp, un trecut sau preterit, dar odată acțiunea încă nu-i sfârșită (actio imperfecta), altădată e sfârșită (actio perfecta): «De-ar fi știut Tarcvinie ce taîne se încheia în cartea aceea a Sibiliî Cumei, care mai pre urmă într'alte cărți cunoscându-se le-au plătit cu mare jale a sa și a toată Republicei a Romanilor, și pre noi cu neîndămâna ne-au făcut, căci fiulū lui Dumnezeu era să se întrupeze, și scria de căderile și schimbările stăpâniei ceî de obște a Românilor, Sivila acea din duhulū sfântū, prea deamănuntulū și pre orânduială *aū fostū scris*» (Nic. Costin)¹.

Cea mai îndătinată asperitate de acțiune este cea născută din variarea prezentului acțiunii încă nesfârșite (actio imperfecta) cu a celei sfârșite (actio perfecta) sau — ca să întrebuițăm terminii obicinuiți — a prezentului istoric cu a perfectului istoric: «... că și acelea nu numai ce *au laudat* mai mult, *au hulesc* decât cele ce este a fi, ci și foarte împrăștiat și prea pe scurt pomenesc lucru și fără de nici o tocmeală» (Stolnicul Constantin Cantacuzino)².

«Că iată acmu și căți suntū, mojiți și țeranî suntū, și locurile lorū cu greu de hrană fiindū, pentru multa peatră și munți ce suntū unde locuescū, *se împrăștie și se ducū* mai mulți prin acele orașe mari turcești de se hrănescū, și pre acolo mai mulți amestecându-se, și limba, cum am zisū, foarte *și aū stricatū*, și ei puțini *aū rămasū*» (Stolnicul Constantin Cantacuzino)³. «Auleo! ce mitocan ești! Aia a fos locu de mei, *a fost* ia, și copilu de păza mei *ie el*» (Graiul nostru, I. p. 89). «Și zicînd astfel iacă că *iese* și Craiovisin dă su pod *și să luară* la luptă, dar parcă n'ar hi fost zmeu dă când lumea, că *l-a tocat* și pă zmeu și pă cal» (Graiul nostru I, pag. 374).

«Însă Mănăstirea Neamțului, bună meghenghe, când *a făcut* spitalul din Târgu-Neamțului *face* și biserica sfântului Dumitru de piatră, îi *schimbă* hramul numînd-o Sfântul Lazăr, o *îchide* cu zid în cuprînsul Spitalului, și hramul Sfântului Dumitru *l-a pus* la paraclisul dela spital» (I. Creangă, o. c. p. 63, *Amintiri*). «Nu trecū mult și *se cerū* și fata cea mijlocie să se ducă și dânsa; și *se leagă* că ea își va pune toate puterile cum să-și sfârșească slujba ce luă asupra-și...» (P. Ispirescu, o. c. I. p. 26, *Ileana Simziana*).

«*Sgăiră* ochii și cu mare mirare *băgară* de seamă că capetele baulurului lipsesc, iară viteazul nu le *spune* nimic din cele ce pățise, de

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I, p. 35.

² N. Iorga, *Analele academiei române* XXI. p. 456.

³ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 197.

teamă să nu între ură între dânșii, și se întoarseră cu toții în oraș» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 226, *Balaurul cel cu șapte capete*). «Și dacă dete peste dânșii dormind și peste dihaniea spurcată fără suflare, el se aruncă cu satărul dela bucătărie și-i taie capetele» (*P. Ispirescu*, o. c. I. 227. *Balaurul cel cu șapte capete*). «La a treia înălțare porumbelul, dupăce fâlfâi puțin pe de asupra locului pe unde sta băiatul înainte, își ia sborul și se duce de se pune drept pe sac» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 307, *Cei trei frați împărați*).

«Sosind în fața muntelui Bagistan, ea își așeză acolo tabăra și face o grădină care aveă douăsprezece stadii în ocolul ei;...» (*Al Odobescu*, o. c. I. pag. 168, *ψευδοζωνηγετικός*). »... Dar călăuzul nostru știa că noaptea are să vină iute și că scoborișul, până la sat ne va cere prin întineric poate o oară și mai bine; de aceea el ne îndemnă să ne pornim îndată, și drept mângâiere, îmi spune ca are tocmai vreme ca să isprăvească și basmul cu Feciorul de împărat, norocos la vânat, până vom sosi la vale» (*Al Odobescu*, o. c. I. p. 230, *ψευδοζωνηγετικός*). «În sfârșit, istoricul arheolog va cerceta cu interes suvenirile și rămășițele Dacilor, ale aceluși viteaz și nenorocit popor, cea din urmă odraslă din acel neam minunat al Pelasgilor, care se arată la leagănul civilizațiunii tuturor popoarelor și formă vârstă eroică a omenirii» (*Al Odobescu*, o. c. I. p. 299, *Moșii*). «De partea cealaltă, colonelul Slăniceanu a dispus bateriile sale de douăzeci și doua tunuri, la o distanță ca de 2000 metri drept în frontul pozițiilor turcești și, mai înainte ca aceasta artilerie să fie așezată în baterie, Turcii salută recunoașterea făcută de statu-major românesc...» (*Al Odobescu*, o. c. I. p. 341, *Urcanii*).

În stilul epistolar foarte adeseori se întâmplă că scriitorul reproducând cele scrise lui de altul se transpune însuși în starea și împrejurările aceluia, îi citează involuntar din vorbe și astfel se face un fel de trecere *oratio obliqua* în *oratio recta*, de unde urmează schimbul de acțiune respective de timp. Lucrul acesta îl aflăm și în cărțile de istorie. «Acestă răspunsă au venitū lui Dumitrașco Vodă într'o zi, pre ameză zi; iară dupre aceea, dacă au trecutū vr'o trei-patru ceasuri, tot într'aceeași zi, au și sositū o carte de la Mogâlde Sardarulū, precum, au văzutū unū Turcū mare cu vr'o treizeci de oameni viindū de olacū la Iași; și că alți Turci iară, ca vr'o trei sute de oameni au purcesū din Tighinea în susū, nu știu la Iași mergū, au aiure» (*Ioan Neculce*)¹

Timp. De cele mai multe ori acțiunea rămâne aceeaș, dar timpul se schimbă.

În propozițiunile următoare de pildă acțiunea încă nu este sfârșită (*actio imperfecta*), dar prezentul se variază cu trecutul: «Atunce Tomșa cu multe cuvinte l-au muștrată, aducându-î aminte de multe lucruri fără de lege ce făcea, că nu numai țeara *pustiește*, ce și bisericile *desbracă* și de lege își ride» (*Grigore Ureche*).² «Acum socotiți, fraților, de vreme că cei mari nu-și *ținū* gîurământulū ce încă-și *aducea* peire, dară cei proști cum l-orū ținea!» (*Ioan Neculce*).³

¹ *M. Kogălniceanu*, o. c. II. p. 307.

² *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 217.

³ *M. Kogălniceanu*, o. c. II. p. 303.

«Numa unu *rămînea*
 Antofiț'a lu Vghioară
 Intr'un pisc de luntrioară,
 Și mi-l *bate* vînt de vară;
 Un tîlaz mare-l *izbește*,
 Ochiî din cap îi *pleznește*,
 Și iel, frate, *rămînea*
 Tot ca un buștean pirlit
 Ca nimenea pe pămînt».

(*Graiul nostru*, I. p. 75).

«El vedea că fiecare strop de apă, când pica înapoi la matcă, *se făcea* câte un armean (cerc) împrejurul lui, și de ce mergea *se mărește*, pânăce *intră* iarăși în sânul matcei de unde a eșit, fără mai pe urmă să se cunoască nici locul unde a picat stropul, nici întinderea armeanului din jurul lui, ci totul *rămînea* ca mai nainte, adecă fața apei lucie ca o oglindă» (P. Ispirescu, o. c. I. p. 46, *Broasca festoasă cea fermecată*). «Impăratul băgase și el de seamă că se cam *adevereau* zisele filozofului, că de când, adecă, do-bândise fata, d'atunci și el *dă* îndărăt (P. Ispirescu, o. c. I. p. 432, *Fata cu pieze rele*). «În cazul din urmă, rău nu te-ai gândit, căci eu, după ce am răsfoit cartea ta, m'am luat în adevăr cu plăcere de pe urmele tale de vîntător; dar pe când tu te *ocupi* cu gravitate a-ți alege cea mai bună pușcă, a o încărcă cu cea mai potrivită măsură, a o îndrepta după cea mai nimerită linie; pe când tu *dresai*, de mic și cu o minunată răbdare! pe prepelicarul tău, ca să o asculte la semnalele consacrate: Pst! Pil, și Aport!; pe când tu în fine *studiai* cu luare aminte caracterele fizice și etice ale celor mai obișnuite subiecte însuflețite de vîntătoare, eu, ca un nevîntător ce sunt, m'am apucat să colind răstimpii și spațiile, căutând cu ochii, cu auzul și cu inima, privești, răsunete și emoțiuni vîntătorești». (Al. Odobescu, o. c. I. p. 97, *Ψευδοκρυμμετικός*). Aici ar trebui să amintim și următoarea propoziție a lui *Creangă*, dacă cumva n'avem de lucru cu vr'o eroare de tipar: «La 1852, în ziua când s'a sfințit paraclisul spitalu-lui din Târgu-Neamțului și s'a deschis școala domnească de acolo, eu, împreună cu alți băieți, isonari ai bisericei, *stam* aproape de Ghica-Vodă, care era față la aceea serbare, încunjurat de o mulțime de lume și nu *ne* mai *săturăm* privindu-l» (o. c. p. 60, *Amintiri*). E interesantă și pentru schimbul de număr. «Copiii se făceau teacă de pămînt căud auziau că *vine* muscalul la gazdă și *răcni*a din poartă să-i dea de mîncare» (*Delavrancea*, *Sultănica* p. 228, *Odinioară*).

În propozițiunea: «Maî muță l'ége ști, că cîndu-î de dzece doi-sprădzece ai *scote* cufițu șiî minteni *te-a tăie*» (*Graiul nostru*, II. p. 69) se variază prezentul cu viitorul acțiunii încă nesfârșite, respective, întru cât viitorul I. se poate considera uneori și ca un fel de prezent al acțiunii care e punctul de a începe (actio instans), am putea zice că se variază prezentul acțiunii încă nesfârșite cu al celei pe punctul de a începe.

Se variază prezentul cu trecutul acțiunii sfârșite:

«Dacă aū părăsîtū Iliășū Vodă țeara și domnia, împreună și legea cea părințească, atunci într'același anū, 7059, lunie în 15, boierii și lăcui-torii țarei *se sfătuiseră*, și și-aū *rădicatū* domnū pre Stefan Vodă, feciorul lui Petru Vodă»... (*Grigore Ureche*).¹ Acțiunea celor două verbe se pe-trece în acelaș timp, în acelaș an, ba chiar în aceeaș zi, și cu toate acestea un verb este în timpul trecut (prea-perfect), cellalt în prezent (perfectul compus). Aici nu poate fi vorba de fina deosebire de timp ce o avem

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 207.

de pildă în propozițiunea următoare: «Atunce slujitorii, văzându năpasta Căpitanului lor și moartea, mare zarvă feceră; și întâiu se *ispitise* să omoare pre Despot Vodă; apoi *socotiră*, că voru zice»... (Grigore Ureche).¹ Exemple de felul celui dintâi aflăm foarte multe. Cităm câteva: «Atunce boferinașii lui Nicolai Vodă din curte, Grecii, *incepură* a se ascunde în casă despre Doamna, și țeara încă *incepuse*, precum este obiceiul Moldovenilor celor necăjiți de străbătăți»... (Ioan Neculce)² «Iel pînă nu-i scosese ochiile frate-su, *să uitară* (sic!) pînă prejur și *văzuse* plop care țera lingă apă. Iel birbiră (sic!) săracu pîn' ajunse la plop și se suiră 'n (sic!) Iel (*Graiul nostru*, I. p. 250). «*Se amefi și se fâstâci*, când se văzu înconjurat de o mulțime de lume, *și-l asurzise* zgomotul ce se făcea în acel oraș. (P. Ispirescu, o. c. I. p. 156, *George cel viteaz*).

Adeseori întâlnim variarea de timp împreună cu variarea de acțiune: «Intr'acestașu anū, după ce au prădatu Petru Vodă țeara Săcuescă, *trimis'ău* Ianoș, Craiul Unguresc, solii, la Petru Vodă, de l-au pohtitū să-î hie într'agitorū împotiva o seamă de Domni Ungurești, carii nu vreaū să i se plece, *și-i giurui* orașul Bistrița cu totū ținutul dintr'acea țeară; și altele îi *făgăduia* că-î va da, numai de-î va supune subț ascultarea lui (Grigore Ureche).³ «Acestū podū și în baniu acelu impăratū Ulpie Trajan *se punea*, de o parte de monetă *bătea* chipul lui, și de cealaltă parte *tipărea* podul cu aceste slove și *zise*: ...» (*Stolnicul Constantin Cantacuzino*).⁴ «Atunča *vinia* și Struguru la d'ivan și *zisë*: «Cinsti'e 'mpărate!» (*Graiul nostru*, II. p. 133 după *Alexici, Texte din lit. pop. rom.* p. 225). Ca exemplu de varieri multiple ne poate servi următorul: «Iar și din ei alții au mai rămasū, că iată și Linicie de neamū Dacū *se trage*, cum scriū mulți, însă de proști oameni *era*; iar slujbă, așa *au ajunsū* de mare»... (*Stolnicul Constantin Cantacuzino*).⁵

Relațiunea. Am amintit, că din punctul de vedere al relațiunii o acțiune poate fi congruentă, coincidentă, antecedentă ori consecventă alteia. Raporturile, cari s'au fixat din acest punct de vedere între diferitele timpuri ale diferitelor moduri în românește au fost schițate de d-nul Al. Philippide în a sa *Istoria limbii române I. Principii de istoria limbii* p. 197—198. Dar tot d-sa este silit să constate în acelaș loc, că în limba românească nu ni s'a păstrat aceea strânsă înșirare relativă a faptelor caracteristică limbii latine, ci limba noastră samănă din acest punct de vedere mai mult cu cea grecească, în care vorbitorului i-se lasă o purcedere mai liberă, căci poate trece după poftă dela întrebuițarea relativă a timpurilor la cea absolută. Dintre exemplele înșirate de d-sa pentru dovedirea acestei afirmațiuni ca foarte caracteristic cităm numai următorul: «Deci Cantemirū Vodă, după ce i-au adusū, i-au pusū la închisoare, și nu i-au omoritū, că *au poruncitū* (= *poruncise* sau *au fost poruncitū*). Poarta să nu-i omoare; și și-au adusū aminte și de *giurământul* ce *au giuratū* (= *giurase* sau *au fost giuratū*) Cantemir Vodă lui Gavriiliță Vorniculū celui bătrânū, să nu-și atingă sabia lui de neamul feciorilorū lui. (Ioan Neculce).⁶ Și mai pronunțate sunt însă asperitățile de relațiune în exemplele de felul celor următoare: «Mergea trei inș pă drum călătorii: vîntu, geru și zădufu, și cum mergea *dă* (= *deteră* sau *au dat*) di-o

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 217.

² M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 301.

³ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 190—191.

⁴ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 89.

⁵ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 92.

⁶ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 242.

fată mare care secera grâu (*Graiul nostru*, I. p. 254). «El vedea că fiecare strop de apă, când pica înapoi la matcă, se făcea câte un armean (cerc) împrejurul lui, și de ce mergea se mărește (= *măria*), pânăce intră (= *intra*) iarăș în sânul matcei de unde a eșit»... (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 46, *Broasca festoasă cea fermecată*). «Măria ta, dupăcum se vede, ciobanul era străin căci nimeni nu-l cunoaște (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 330, *Pasărea măiastră*), unde așteptăm ori în loc de «era» — «a fost», ori în loc de «cunoaște» — «l-a cunoscut». «Când băgă de seamă fata împăratului, credincierul nu e (= *era*) (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 433, *Fata cu pieze rele*). «Îmbăiatul Amfitrion dacă văzù pe Hercule ce încă de prunc crește (= *creștea*) și se face (= *se făcea*) isteș și viteaz, și-l făcù copil de suflet, și-l dète la tot felul de învățaturi pe la dascălii cei mai frunțași din lume, ca să ajungă iscusit cum altul pe lume ca dânsul să nu mai fie» (*P. Ispirescu*, o. c. II. p. 26, *Hercule*). «Și din sus de Vânători, cum treceam puntea peste apa Neamțului, bunicul în urmă cu caii de căpăstru și eu înainte, mi-au lunecat cinbotele și am căzut în Ozana cât mi țî-i (= *era*) băietul». (*I. Creangă*, o. c. p. 20, *Amintiri*), unde avem o asperitate ieșită din un fel de *οχημα από ζοινοù* întocmai ca și în: «Apoi luându-și ziua bună plecã unde l-o învăța (= *l-ar învăța*) Dumnezeu (*Graiul nostru*, I. p. 371). Cităm încă câteva exemple: «... și aflândù tãtarulù că aũ fostù Hatmanulù Leșescu, să fi zis tãtarulù acela că nu *trebuiește* să trãeascã omulù în lume dacã nu *va avé* (= *are*) norocù, și să se fi giunghiatù singurù. (*Ioan Neculce*).² «Grijl că s'a îndemna mama dupã tine și te îndeamnă la fugã, și grijl că de *v'a agiunge te-a și omorit*» (= *te-a și omorì* ori chiar *te și omoarã*) (*Graiul nostru*, II. p. 67), unde se variazã și numărul. «A fost un pãrat, și 'mpãrãtița fãca numa fete, ș'acusa 'mpãratu s'a supãrat pã ia. Dupãce *face* (= *fãcea*) numa fete, iel *i-a zis*»... (*Graiul nostru*, I. p. 180). «Nu trecu mult și se cerù și fata cea mijlocie să se ducã și dânsa; și *se leagã* că ea își va pune toate puterile cum sã-și sfãrșascã slujba ce *lua* (= *ia*) asuprã-și»... (*P. Ispirescu* o. c. I. p. 26, *Ileana Simziana*). Aici se variazã acțiunea și ajungem dintr'un prezent perfect la un prezent imperfect — ce e drept istoric, — după care n'ar putea sta trecutul imperfect «lua», cum ar fi putut sta după prezentul perfect. «Cã unii *doriau* jeratic de bogãție, alții slavã..., tinerete fără bătrãnețe, chef vecinic de nun mare și arsurã la inimã de ginericã, fără sfãrșialã, când *vede* zestre bogatã și odor de fatã mare... (*Delavrancea, Sultãnica*, p. 97. *Palatul de cleștar*). În ediția nouã (*Intre vis și viață*, pag. 219) pozițiunea e scurtatã și asperitatea lipsește.

g) Genul sau forma verbului. În limba româneascã deosebim douã genuri sau forme verbale, dupăcum adecã subiectul sãvãrșește însuși lucrarea ori aceea vine dela altcineva: cea dintâi e forma activã, a doua e cea pasivã. Calea mijlocie între aceste douã o ține forma reflexivã — întocmai ca și în limba elinã forma medie, — la carea lucrarea pornește dela subiect și se 'ntoarce asupra lui servindu-i astfel aceleiaș lucrãri subiectul și de obiect. Dar forma pasivã aproape nu se întrebuinteazã. Pasivul limbii romãnești e foarte puțin — persoana a treia — și se înlocuește prin forma reflexivã. Astfel de asperitãți nãscute din variarea genului sau formeii verbului nu se pot ivi decãt foarte rar, mai ales dupãce variarea unui verb reflexiv cu unul intransitiv nu o putem privi totdeauna de asperitate: «Ci pãnã *a se stringe* oaste lui Stefan Vodã, și pãnã *î-a veni* agiutoriu... Albertù aũ purcesù cu oastea dela Coțmanì și

² M. Kogãlniceanu, o. c. II. p. 184.

aŭ lovitŭ la Ŝipinŝi» (*Grigore Ureche*),¹ »... căruia multe sunt *a se zice* înprotivă și *a-i dovedi* minciunile» (*Constantia Stolnicul Constantino*).²

h) Articolul. Articolul încă poate fi considerat de formă, deoarece și dânsul exprimă un raport în propozițiune. În special trebuie considerat de formă articolul enclitic, care se pune totdeauna la sfârșitul cuvântului determinat și se contopește cu acesta, căci declinarea articulată nu e altceva decât declinarea articolului. Asperitățile de articulare se nasc ori din întrebuițarea deosebitor forme ale articolului: «... ca se putemŭ încă cunoaște și se știmŭ lucrurile bunilor și *a* reilorŭ, *a* vrednicilorŭ și *a* nevrednicilorŭ, *ale* legiuitorilorŭ împărați și *ale* tiranilorŭ» (*Stolnicul Constantin Cantacuzino*),³ ori din variarea unor cuvinte articulate cu altele nearticulate: «Pentru puțină mâncare și câte-o leacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujea toată casa: tăia *lemn*e, ațâța *foc*ul (am aștepta numai: *foc*), aducea *apă*, mătura, ne spunea la povești nopți întregi»... (*I. Creangă*, o. c. p. 65, *Amintiri*). «Făt-frumos, îmbrăcat ca un viteaz, cu paloșul în mână, călare pe calul ce-și alesese, își luă ziua bună dela *împăratul*, dela *împărăteasă* (am aștepta: *împărăteasa*), dela toți boierii cei mari și cei mici, dela ostași și dela toți slujitorii curții»... (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 16, *Tinerețe fără bătrânețe*).

i) Topica sau așezarea vorbelor. Între accidentele părților de propozițiune negreșit se numără și topica sau așezarea vorbelor. Cugetarea e clară și precisă numai dacă părțile principale și cele secundare ale propozițiunii sunt așezate la locul lor potrivit cu deprinderea obștească, dacă raporturile dintre ele sunt cu desăvârșire învederate. Dacă părțile de propozițiune nu sunt așezate la locul lor ajungem în nedumerire și ne îndoim, că oare ce voește să spună scriitorul, și ori înțelegem numai anevoie cele scrise ori dăm vorbelor un înțeles deosebit de celce a trecut prin mintea scriitorului. Așa se nasc asperitățile de topică. Natural aici nu putem aminti de pildă zicătoarea «Dela beat viu cârciumă cu partea într'o căciulă», care e intenționată și în care Românul caracterizează în felul lui glumeț pe omul care amețit la băutura, nu mai e în stare să așeze vorbele în modul obicinuit, ci le aruncă alandala, nici asperitățile întâlnite la scriitorii crescuți în mediu străin, cari n'au, nici pot să aibă, simțământul de limbă, nici la cei cari scriind mai mult ori mai puțin în pripă se abat adeseori dela regulile stabilite de ei înșiși în scrisele lor. Aici vin a se lua în considerare cel mult scriitorii, cari frământați de gânduri vii ori răpiți de simțăminte puternice ajung ușor să arunce vorbele în graba cu care-și reproduc stările sufletești, și aceia, cari au scris în timpul, când limba literară românească încă nu era destul de desvoltată. Frumosul studiu al d-lui *I. Slavici* despre «*Așezarea vorbelor în românește*»⁴ mă dispensează însă de a insistă mai mult timp asupra acestui fel de asperități. Să-mi fie iertat a cită aici numai două din exemplele de asperități de topică aduse de d-sa în studiul amintit, deși nu le numește astfel. Dl *Slavici* zice: «E frumoasă, de exemplu «Predoslovie» lui Miron Costin, dar ne oprim în loc, când el zice «din Scriptură înțelegem minunate și veșnice faptele lui, a face fericită vieața, și *nemuritoare* agonisește *nume*»,⁵ iar mai încolo⁶: «Dați-mi voie să mai iau o frază din cap. I. al

¹ *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 170.

² *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 110.

³ *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 97.

⁴ *An. Acad. rom. XXVII*. p. 31-60.

⁵ l. c. p. 36.

⁶ l. c. p. 49 și urm.

aceleiaș scrieri (ζευδοκωνηγετικός-ul lui *Al. Odobescu*), fără îndoială una din cele mai frumoase în literatura noastră prozaică :

«*Din copilărie și eu am trăit cu Tămădăienii, vânători de dropii din baștină, cari neam din neamul lor au rătăcit prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojini și, mânând în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, oare, zile și luni întregi împrejurul falnicilor dropioi — carora ei le zic Mitropoliți, — sau când aceștia, primăvara, se întefesc în lupte amoroase, sau când toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinile înțelenite*».

Deși alcătuită cu măiestrie, fraza ne pare prea lungă și ne obosește.

Principala alcătuită din 8 vorbe are o subordonată tot atributivă de 38 vorbe, iar aceasta are și ea o subordonată tot atributivă de 26 vorbe. Lipssește dar simetria, subordonatele atârnă prea greu și, răsbind prin ele, uităm ceea ce ni s'a spus în principală. Ceea ce ne obosește nu e însă lungimea frazei, ci mulțimea nedumeririlor». Fără a analiza și subordonata secundară dl *Slavici* află 6 nedumeriri de acestea, din cari noi relevăm aici numai pe cele de topică. 1. «Chiar la început dăm peste o inversiune cu totul neobișnuită. Principala «și eu am trăit din copilărie» ne dă să înțelegem că mai e încă cineva, care a trăit tot din copilărie cu Tămădăienii. Voind să scoată la iveală lucrul acesta, autorul trece complementul «din copilărie» în fruntea frazei. Putea s'o facă aceasta, căci mobilitatea complimentelor e mare în limba noastră. El însă nu putea să supprime pe acel «tot», care dă nota repetițiunii și, mutând complementul, trebuia să facă și inversiunea predicatului. Dacă nu i-a plăcut «Și eu tot din copilărie am trăit» trebuia să zică «Tot din copilărie am trăit și eu». 2. «Vânători de dropii din baștină» ar fi să fie apozitiune pe lângă Tămădăienii», dar în adevăr nu e, căci apozitiune pe lângă substantiv articulat numai substantiv articulat poate să fie. Nearticulat poate să rămâie substantivul, numai când scurtăm subordonatele. Vânătorii sunt apoi și «de dropii» și «din baștină», ceea ce nu se poate, căci al doilea prepozițional nu se mai poate raportă la «vânători» și, ori și ce am face, nu vânătorii, ci dropiile sunt «din baștină». A simțit-o aceasta și scriitorul și de aceea nu zice «de baștină», ci «din baștină»; prin aceasta n'a limpezit însă fraza, ci mai vârtos a întunecat-o, căci noi numai «de baștină» zicem. Fiind așa, subordonata care urmează nu se mai rapoartă nici ea la «Tămădăienii» depărtați, ci la «dropiile de baștină», căci locul subordonatei atributive e imediat după substantivul pe care-l determină».

3. «În «mânând în pas alene» nu poate «alene» să fie luat ca atribut pe lângă «pas», fiindcă «alene» e adverb și nu se poate raportă decât la «mânând» ca al doilea complement de mod».

4. «In «au dat roată, oare, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi» conjucțiunea «și» are să fie ori suprimată, ori înlocuită cu «chiar», căci în gradațiune «și» nu are rost. Complementul de timp «oare, zile, chiar luni întregi» nu poate să fie vârit între «roată» și «împrejur», cari numai împreună au înțelesul intenționat de autor. Trebuia dar să se zică «oare, zile, chiar luni întregi, dat roată împrejurul falnicilor dropioi».

Cu toată mulțimea aceasta de «nedumeriri», ca să nu le zicem «aspiritați», noi știm ce voește scriitorul să spună, îi înțelegem intențiunile, căci ca oameni și Români ce suntem, cum am mai zis, ne gândim mult puțin la fel, dar le înțelegem numai cu oarecare osteneală.

j) Nu mai amintim deosebit variarea deosebitelor rădăcini ori a deosebitelor forme ale cuvintelor întrebunțate în unele ținuturi în aceeaș mă-

sură, mai ales după ce pe unele, de pildă pe cele de număr le-am tratat într'alt loc. Cităm câteva exemple mai caracteristice: «Albert, Craiul Leșesc, fiindu' alesu de țeară Craiū după Cazimir *tată-seū*, aū uītatu prieteșugul *tătâne-seu* ce avea cu Stefan Vodă» (*Grigore Ureche*).¹ «Ii o stat pi la noi h'o (= vre-o), șasi lunī și di iși s'a dus» (*Graiul nostru* I. p. 323). «D'a stānga Chiajnei două copile, ceva poate mai în vārstă decât frații lor, dar ĩmbrobodite în marama negre, ce le *ascundea* cu totul obrazele, *dovediau* numai prin suspine și prin plānsori nābușite, adānca lor durere». (*Al. Odobescu*. o. c. I. p. 53, *Doamna Chiajna*). «În anul 6998 aū muritū și Craiul Ungurescū, carele mare nume de vitezie și-a lāsātū pe urmā; cā nu numai cu Nemții și cu vecinii sei rāsboale cu norocū *fece*, ci și cu Turcii multe trebī aū *avutū*, și de multe ori *i-aū biruitū Grigore Ureche*».²

II.

A doua grupă mare a asperităților sintactice o formează cele ĩntālnite în alcătuirea sau țesătura propozițiunilor. Pentru a afla aceste asperități ne-am puteā servi de mijloacele, pe cari ni le recomandā Dl *Philippide* în a sa *Istoria limbii romāne*. I, *Principii de istoria limbii*, p. 125 și urm. După D-Sa un mijloc sigur este următorul. «Orice raport s'ar stabili ĩntre lucruri, rar se ĩntāmplā ca acestea sā se găseascā ĩntr'un raport de perfectă corelație unul față de altul, în sensul acela cā toate sā fie, în ele ĩnseși, tot una de cunoscute ascultătorului (ori mai bine vorbitorului cāci acest din urmă vorbește totdeauna dupa simțul său, iar nu după acel al altora), precum, de pildā (macarcā nici aici totdeauna), atunci cānd mai multe lucruri, sā zicem două, se găseesc în acelaș raport față cu al treilea, sau ĩntr'un raport contrariu («eu și tu am lucrat», «nici eu nici tu n'am lucrat»; «sau eu sau tu am lucrat», «eu am lucrat tu ĩnsā ai dormit»). De cele mai multeori din două lucruri legate printr'un raport unul este mai cunoscut și altul mai puțin cunoscut, unul este determinat — cum se zice — iar altul determinant, și norma a hotārit care sânt determinatele și care determinantele: subiectul este determinat, predicatul determinant; verbul este determinat, complimentele lui sânt determinante; apoi determinante sânt toate atributele și toate complimentele. Fiindcā sute de raporturi se stabilesc ĩntre lucruri, apoi sute de feluri de determinate și determinante sunt, care se ĩntretae unele pe altele; un compliment este determinant față cu un cuvānt oarecare, dar el ĩnsuș poate aveā un alt compliment, care sā-l determine, și acest din urmă poate aveā la rāndul său un altul, etc. Acum determinatele, ca mai cunoscute, sânt mai slab intonate și determinantele mai tare. Cānd vei observā una ori alta din aceste două ĩntonāri, vei ști cā ai a face cu cutare ori cutare din cele două membre ale propoziției, și dacā vei ĩntonā mai tare după ĩnțales pe un membru de propoziție care după formā un determinat este, vei ști cā ai a face cu o discordanță ĩntre membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției.

Un alt mijloc mai puțin sigur pentru a constată discordanța este următorul. Determinatul, ca pe ceva mai cunoscut, despre care ai sā vorbești ceva, cā care ai sā legi ĩntr'un raport pe un alt lucru oarecare mai puțin cunoscut, ĩl spuiu ĩntāi, ĩl arunci oarecum așa cum se ĩntāmplā, și apoi cu țarie enunți determinatul. După poziția în timp pe care o au unul față de altul cele două membre ale propoziției vei ști care e determinatul și

¹ *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 169.

² *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 159.

care determinantul psihologic și vei constată discordanța față cu aceleas membre gramaticale. Acest mijloc poate să înșăle.

Determinatului și determinantului li-se dau de obicei numele de subiect și de predicat: subiect psihologic, predicat psihologic, subiect gramatical, predicat gramatical».

Deoarece însă este foarte greu să aplicăm întru toate aceste înviațiuni fără să ne expunem a nu fi înțeleși și fără să ajungem la exagerări dacă pornim totdeauna dela subiectul și predicatul logic în căutarea discordanțelor dintre acestea și celea gramaticale, și dupăce nici nu este acesta scopul nostru, ne vom mărgini să ne ocupăm și în acest capitol numai cu asperități sau discordanțe între membrele psihologice și gramaticale ale propozițiunii reflectate în limbă ca asperități sau discordanțe gramaticale respective sintactice. Tocmai de aceea, și fiindcă nu vrem să îngreunăm și mai mult cetirea acestui studiu prin introducerea de termeni noi, nu vom întrebuința nici numirile mai cuprinzătoare, măcară mai greoaie, de determinat și determinant recomandate de Dl Philippide. Așadară termenul «subiect» va fi întrebuințat în înțeles curat gramatical, va însemna pe cel care săvârșește acțiunea.

Această întrebuințare, ce e drept, e în contradicție cu înțelesul cuvântului sau termenului, care e luat din logică, unde are înțelesul dat de dl Philippide, mai sus,¹ dar e mai corăspunzătoare scopului nostru.

Asperitățile aparținătoare grupei acesteia încă sunt de mai multe feluri, după cum sunt deosebite cauzele, cari le dau naștere, ori forma în care se prezentă. O samă din ele se nasc în urma asociațiunii repezi a ideilor, a atracției, a repetirii unor cuvinte sau expresiuni, a intercalării de propozițiuni parentetice ori de altă natură, ș. a. Cele mai multe însă sunt rezultatul brachilogiei. Dar nu ori ce fenomen bazat pe brachilogie se ține de tema noastră. Cum este și de așteptat, noi trebuie să ne străngem numai la fenomene, cari alcătuiesc asperități sintactice, *τροχέα της ἀφουρίας*, și cari îngreunează înțelegerea, și dupăce ne este aproape cu neputință să exhaiem toate asperitățile aparținătoare acestei grupe, ne luăm voie să ne oprim în cele următoare numai la cele mai de frunte și mai dese.

A) *Asperități aparente*. Am amintit într'alt loc, că nu este iertat să confundăm brachilogia cu elipsa, pe care dl Philippide (o. c. p. 122 și 219) în genere nici nu o admite: «elipsă nu există, decât numai totdeauna și vorbitorul și ascultătorul înțeleg pe delătura celor spuse alte multe lucruri». Până când adecă la elipsă unul ori mai multe elemente gramaticale — între cari totdeauna și verbul — de lipsă la exprimarea unei noțiuni ori gândiri sunt *de facto* elidate și nu se pot întregi nici într'un chip din cele spuse, până atunci brachilogia nu este altceva decât contragerea sau scurtarea propozițiunilor, elidarea la aparență a unui element necesar la exprimarea unei noțiuni ori gândiri, întrucât adecă acela este involvat în oarecare mod în propozițiune ori în careva parte de propozițiune. Însă este foarte greu să stabilim un hotar între elipsă și brachilogie fiindcă «cugetarea capătă cu timpul un fel de obicei de a se învărti neconținut pe aceleași drumuri, de a se încheșă neconținut în aceleași calupuri, și acest obicei este variabil dela om la om și dela un popor la altul, dar este foarte puternic, căci în el se întrupează nu numai deprinderea noastră, ci toată deprinderea tuturor generațiilor care

¹ Cf. W. Meyer-Lübke, *Gramatik der romanischen Sprachen, III. Romanische Syntax*. Leipzig, 1899. p. 352.

au trăit înaintea noastră», se naște părerea — greșită — că între anumite lucruri se pot stabili numai anumite raporturi: că obiect drept se pune, de pildă, numai lângă un verb transitiv, lângă un substantiv n'are ce căută un obiect nedrept, etc. Când câteodată acest obicei este sfârmat, atunci «trebuie să băgăm bine de seamă să nu punem pe socoteala unei discordanțe între schelet și înțeles un fapt care este numai pura expresie a cugetării noastre»¹.

Când nu putem descoperi numai decât noțiunea ori gândirea de obicei credem că se subînțelege ceva și admitem o *elipsă*, deși greșit, căci «din cauza legăturilor multiple în care se găsesc cunoștințele ascultătorul totdeauna va putea suptințalege ceva, oricât de explicit ar fi vorbirea vorbitorului, și ar trebui atunci să admită elipse peste elipse, ba ar fi chiar toată vorbirea o elipsă»². Elipsele acestea sunt numai *elipse aparente* și ca atari *asperități aparente*. Din *Philippide* ne dă mai multe exemple de astfel de asperități aparente. Le vom cita și noi, și le vom mai completa, dar după edițiile mai nouă ale scrierilor lui *Creangă* și *Ispirescu*: «De aceea alerga singur zi și noapte în toate părțile, cum putea, și muncea în dreapta și în stânga, ca doar-doar a încăleca pe nevoie, *și apoi atunci* — văzând și făcând» (*I. Creangă*, o. c. p. 226, *Povestea lui Stan Pățitul*), unde *și apoi atunci* are înțelesul de «și apoi atunci are să fie bine», «și apoi atunci las' pe el».

Aici nu s'a făcut nici o elipsă, «nu se suptințalege nici un verb, nu este nici o discordanță între schelet — adică, «rădăcina cuvântului» sau însuș cuvântul — și înțeles. Scriitorul a fost numai scurt și a voit să exprime numai prin determinările circumstanțiale un raport, pe care ori și cine trebuie să-l găsească din legătura cunoștințelor date. Aceeaș expresie eliptică între alte împrejurări ar putea să aibă alt înțeles. «Când voi fi vorbit cumva despre aceea că deocamdată nu pot cumpăra ceva și că aștept mai întâiu să am suma trebuitoare, «și apoi atunci» de mai sus are să însemne «și apoi atunci voi cumpăra»; când va fi fost vorba însă despre o nădejde de a scăpa dintr'un pericol, «și apoi atunci» are să însemne «și apoi atunci voi scăpa», etc. Din cauza aceasta se naște greșita părere că vorbitorul a trebuit să lege cuvintele numai decât după norma obișnuită și că, dacă a spus numai cuvintele pe care le-a spus, cauza este că le-a rupt de celelalte, suptințalegând pe aceste din urmă».³ Propoziții eliptice asemănătoare celei citate, la care se suplinește predicatul, sunt: «... alții zic cum el însuși sâ-și fie făcut moarte, după atâtea nenorociri ce i-se întâmplase și [*dupre... ce*, întregit din cele de mai înainte] vedea că totu și cu totul se perde, și cumcă totu va căde în mâna loră pre urmă, ci [*voia, gândea*] viu să nu fie» (*Stolnicul Constantin Cantacuzino*)⁴.

«... Și se temea Sava că-lu voru cunoaște Turcii, că mai înainte vreme trăise la Ragusa cu neguțătorii, [*decî, de aceea gândea că*] doară apoi nu l-oru cunoaște (*Ioan Neculce*).⁵ «Femeia lui l'pate și cu baba, când se trezesc din amețală nici [*vedeai, aflai; vezi, aflî*] tu drumeț, nici [*vedeai*] tu copil, nici [*vedeai*] tu nimical!» (*I. Creangă*, o. c., p. 350, *Povestea lui Stan pățitul*). «Și nici [*simțești*] tu junghiu, nici [*simțești*] tu friguri, nici altă boală nu s'a lipit de noi, dar nici de râie n'am scăpat»

¹ *Al. Philippide, Istoria limbii române, I. Principii* p. 121—122.

² *Al. Philippide, Istoria limbii române, I. Principii*, p. 122.

³ *Al. Philippide, Ist. limbii române, I. Principii*, p. 123.

⁴ *M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 91—92.*

⁵ *M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 328.*

(*I. Creangă*, o. c. p. 23, *Amintiri*). «A doua zi, nici [vedeați, vezi] tu masă nici [vezi] tu casă, băiatul începu iarăși să plângă și să voească să întoarcă la părinți» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 183, *Făt-frumos cel răsărit*). «Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu desmierdare» *P. Ispirescu*, o. c. I. p. 424, *Băiatul cel bubos și Ghigorțul*). — «Fata moșneagului la deal, fata moșneagului la vale; ea după găteje prin pădure, ea cu tăbuietul în spate la moară, ea în sfârșit în toate părțile după treabă» [*alerga, mergea*] (*I. Creangă*, o. c. p. 216, *Fata babei și fata moșneagului*). «Atunci eu mă dau iute pe-o creangă mai spre poale, și odată fac: zup! în niște cânepă care se întindea dela cireș înainte, și era crudă și până la brâu de înaltă; și nebuna de mătușa Mărioara [*aleargă*] după mine; și eu [*dau, alerg*] fuga iepurește prin cânepă și ea [*aleargă*] pe urma mea, până la gardul din fundul grădinii... Cât pe ce [*era*] să puie mâna pe mine! Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga, și ea fuga, și ea fuga [*dau, alerg și dă, aleargă*], până ce dăm cânepa toată palancă la pământ»... (*I. Creangă*, o. c. p. 40, *Amintiri*). Tot așa sunt: «și una două, [*mergeam*] la pupăză *I. Creangă*, o. c. p. 44, *Amintiri*). «Și când ciocârlanul [*mergea*] pe jos, când drumeața pe sus; când ea pe jos, când el pe sus» (*I. Creangă*, o. c. 209, *Povestea porcului*). «Mă simțesc câinii lui Trăsnea, și [*sar, se reped*] la mine să mă rupă» *I. Creangă*, o. c. p. 54, *Amintiri*). — «Călugărul, văzând că nu-i mai vine capra, începu s'o caute, și caut-o în sus, caut-o în jos, capra [*n'o află*] nicăieri» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 154, *George cel viteaz*). — «Și scurtă vorbă [*să fac, să întind*], văzând că m'am pus rău cu mama, îi giuruesc eu că ce-am făcut n'oiu mai face» (*I. Creangă*, o. c. p. 55, *Amintiri*). «În sfârșit ce mai atâta vorbă [*să fac, să întind*] pentru nimiica toată?» (*I. Creangă*, o. c. p. 56, *Amintiri*). «Atunci băiatul, nici una, nici două [*așteptă, zise*], întinse arcul»... (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 378, *Copiii văduvului*). — «Tot aici ești loane, tot? — Ba bine că nu [*sunt aici*], zise Ioan, făcând stânga împrejur și puindu-se drept în calea morții» (*I. Creangă*, o. c. p. 266, *Ioan Turbincă*). Intre alte împrejurări lângă «ba bine că nu ar trebui să se întregească alt predicat. — «... Se hotărîră în cele din urmă să facă o jertfă, decât treisprezece [*e mai bine*]» (*I. Ispirescu*, o. c. I. p. 433, *Fata cu pieze rele*). — «Cum [*gândești, vorbești*] asta, măi Chirică?» (*I. Creangă*, o. c. 237 și 243, *Povestea lui Stan Păfitul*). «Cum, cum îngropară [*făcură*], îngropară mortul și toată lumea se întoarse acasă» (*P. Ispirescu*, o. c. p. 388, *Fata de împărat și Fiiul văduvei*). Tot așa sunt obicinuitele: «cum, cum nu, trecură apa», etc. — «Cât [*năcaz este, e vorba, trebuie*] pentru asta, îmi zise vulpoiul, fii pe pace» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 332, *Pasărea măiastră*). «Cât [*năcaz este, e vorba*] despre inima mea, s'o dea Dumnezeu oricui, zice Spânul oftând» (*I. Creangă*, o. c. p. 290, *Harap-Alb*). Negreșit de aici se țin și număratoarele propoziții începătoare cu «când» și «de când», cari se par că n'au propozițiune principală, în realitate însă avem propozițiunea principală, dar s'a elidat predicatul celei secundare. Așa sunt: «De când [*a fost, s'a întâmplat*] cu păcatul cela de «Ad-hoc» n'am mai avut zi bună cu megieșul meu cel puternic, stăpânul unei moșii foarte mari, pe care-l cunoști Măria-Ta» (*I. Creangă*, o. c. p. 122, *Moș Ioan Roată*). «Când [*gândia*] iaca un om trecea iute spre târg, c'o capră de vânzare» (*I. Creangă*, o. c. p. 174, *Dănilă Prepeleac*). «Când [*fu, ajunse*] pe drum, iaca cuptiorul grijit de dânsa era plin de plăcinte crescute rumenite» (*I. Creangă*, o. c. p. 221, *Fata babei și fata moșneagului*). «Când [*fu, ajunse*] mai încolo numai iaca fântâna grijită de dânsa era plină până 'n gură cu apă limpede cum îi lacrima, dulce și rece cum îi ghiața» (*I. Creangă*, *ibid.*) «Când [*fu, ajunse*] prin dreptul părului, nu-i vorbă,

că par'că era bătut cu lopata de pere multe ce avea, dar credeți c'a avut fata parte să guste vr'o una?» (*I. Creangă*, o. c. p. 223—224, *Fata babei și fata moșneagului*). «Când [era, fu] aproape, aproape să pun mâna pe dânsul, i-am perdut urma, și să te duci, dulută!» (*I. Creangă*, o. c. p. 181, *Dănilă Prepeleac*). «Când [ajunse, fu] la podul de argint, calul începe a sări în două picioare, a forăi și a da înapoi» (*I. Creangă*, o. c. p. 367, *Făt-frumos fiul epei*). «Când [fură, ajunseră, intrară ori fu, ajunse, intră] colo, ce să vază?» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 63, *Porcul cel fermecat*, și p. 220, *Făt-frumos cu carăta de sticlă*). «Când [se întâmplară acestea], obosită de drum și de sarcină, abătută de mahnire și cu nădejdea în inimă, ajunse la o căsuță (*P. Ispirescu*, o. c. p. 68—69, *Porcul fermecat*). «Când [fu, era gata] să strângă nodul pâc: se rupse așa, căci era putredă» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 68, *ibid.*). «Iară când [fu, a fost] într'una din zile, cam după sfințitul soarelui, pe când eră de rând viteazul nostru să pân-dească, eși Balaurul din groapă și se îndreptă cătră voinicii cari dormiau pe lângă foc» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 224, *Balaurul cel cu șapte capete*). Propoziții de acestea sunt la *Ispirescu* foarte multe, așa, o. c. I. p. 17, 18, 57, 58, 59, 72, 73, 86, 88, 113, 123, 141, 152, 153, 157, 159, 208, 218, 248, 272, 273, 320, 354, 371, 383, 389, 407, 408, 411, 426, etc. Că aceste propozițiuni trebuie să se explice astfel și nu, de pildă, din izolarea unei propozițiuni secundare de timp ca propozițiune principală, se vede din exemple ca: «Și când ajunge la cuptior, frumoase plăcinte erau într'ânsul! Dar când s'apropie să iee dintr'ânsele și să-și prindă pofta, focul o arde și nu poate lua» (*I. Creangă*, o. c. p. 223, *Fata babei și fata moșneagului*), care s'ar fi putut scrie și așa: «Și când la cuptior, frumoase plăcinte erau într'ânsul! Dar când să iee dintr'ânsele și să-și prindă pofta, focul o arde și nu poate lua». Tot așa: «Când eră aproape, aproape să iasă d'asupra, pasărea uriașe mai întoarse capul să-i mai dea de mâncare; dar carnea se sfârșise» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 106, *Prâslea cel voinic și merele de aur*) se poate scrie și: «Când aproape, aproape să iasă d'asupra pasărea uriașe mai întoarse capul să-i mai dea de mâncare», etc.

Și acum fie-ne iertat și nouă să riscăm o ipoteză, care să figureze între altele tot atât de puțin dovedite, despre nașterea propozițiilor începătoare cu «unde» și «de unde», cum sunt cele următoare: «... și unde-am croit-o la fugă spre Humulești...» (*I. Creangă*, o. c. p. 47, *Amin-tiri*). «Și unde nu mai sboară și a treia oară până la soare și, când se lasă jos întrebă» (*I. Creangă*, o. c. p. 287, *Harap Alb*). Din *Ispirescu* cităm: «La a zecea zi, unde se scutură odată calul, și se făcu frumos...» (o. c. I. p. 28, *Ileana Simziana*). «Ajungând la pod, unde se năpustî asupra ei un lup cu nește ochi turbați și sgâiați...; și când să înfigă ghiarele sale cele sfâșietoare, fata dete călcăie calului, și unde se repezi asupra lupului cu paloșul în mână de să-l facă mici fărâmi...» (o. c. I. p. 28—29, *ibid.*). «Cum ajunse fata la podul de argint, unde îi ieși leul înaintea cu gura căscată... și răcnea de se cutremurau codrii, și câmpiile vuiiau de-ți lua auzul» (o. c. I. p. 29 *ibid.*). «Unde deschisă o gură de să mă îmbuce dintr'odată, și unde se uita cu niște ochi din cari par'că ieșiau niște săgeți de mă săgetau la inimă!» (o. c. I. p. 26, *ibid.*). Tot așa sunt: «unde îi ieși înainte balaurul» (p. 30), «și unde începu o ploaie» (p. 40), «unde începu a plânge» (p. 68), «unde îl cuprinse un dor» (p. 73), «unde ni-cheză odată» (p. 91), «unde se coborî un călugăr» (p. 116), «unde mi se repeziră» (p. 124), «unde venea» (p. 157 și 249), «unde mi-aduse» (p. 249), «unde ridică, nene, odată pe smeu» (p. 250), «unde începu a curge» (p. 251), «unde se luase după dânsii scorpia», «unde vedeă o ceată», «unde

veni scroafa cu o falcă în cer și cu una în pământ» (p. 293), «unde venea, mare, venea, ca vântul», «unde întinse arcul» (p. 359), «unde mi se înnămolii oțopina de cal», «și unde mi-ți începu a face o gălăgie» (p. 411), «unde îmi sforăiau voinicii noștri de paznici» (p. 412), «unde îmi întoarse mâna» (p. 467), «unde mi-se porni pe un plâns» (p. 470), apoi «că de unde nu, unde-ți stau picioarele, îți va sta și capul» (p. 107), etc. Aceste propoziții sunt considerate de unii (Dl *Al. Philippide, Ist. l. rom., I. Principii*, p. 135 și *Viața românească*, 1909, XII, p. 366 și urm.) de propoziții principale, iar de alții (*Dr. Ilie Bacinski-Maidăneanu, Convorbiri literare*, 1910, II, p. 228 și urm.) de «niște exclamațiuni, niște întrebări retorice cu funcțiunea stilistică de afirmatii puternice, în sens contradictoriu» (p. 238). Dl *W. Meyer-Lübke* (o. c. p. 79) zice: «wohl aber ist der Fall zu erwähnen, dass *Adverbien* die Stelle der Pronomina einnehmen können» iar mai încolo (p. 80) «Von einem ähnlichen Gebrauche von *unde*, das vielleicht aus *inde* entstanden ist, zeigt das Rumänische Spuren, vgl. *și își aduse aminte că femeia sa era însărcinată și unde îl cuprinse un dor de dansa*» (Basmă 60, 15) «er erinnerte sich, dass seine Frau schwanger war, und infolgedessen bekam er Mitleid mit ihr», mai târziu (p. 513). In Rumänischen steht *unde* aus *inde* (vgl. p. 80). im Sinne von «da, daselbst»: *cum ajunse țapa la ușa grajdului, unde ninchează* (Basmă 77, 3) «als die Stute an den Ausgang des Stalles kam, wieherte sie daselbst». Noi credem că am reușit să dovedim că avem dreptate să înșirăm aceste propoziții aici, dacă exemple ca: «George cel voinic sări de acolo de unde era și mai iute decât gândul, fu lângă vânătorul cel nenorocit, cu sabia goală în mână» *P. Ispirescu*, o. c. I. p. 160, *George cel viteaz* ori «Iscusița lui George ajunse de povește: unde alții nu puteau face unele lucruri de ferărie nici în trei ani, el într'o jumătate de an lucră ca o calfă veche» *P. Ispirescu*, o. c. I. p. 156—157, *ibid.*) și «De unde ceilalți care venise să o ceară în căsătorie, se ascundeau prin pivniți, pre după case, pre după câte o șiră de pae, sau prin vre-o culă părăsită, Aleodor se ascunse astfel, încât fata intră la grije că o să fie biruită» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 59, *Aleodor împărat*) le putem transcrie așa: «unde sări George cel voinic de acolo și, mai iute decât gândul, fu lângă vânătorul cel nenorocit, cu sabia goală în mână», «iscusița lui George ajunse de povește: într'o jumătate de an unde lucra ca o calfă veche» și «Aleodor unde se ascunse astfel încât fata intră la grije că o să fie biruită». Astfel nu va trebui să-l derivăm pe «unde» din «inde», căci este latinescul local «unde», care în aceste propozițiuni eliptice în urma legăturii neașteptate — dar destul de des întrebuintate — cu cunoștințe diferite a ajuns să aibă mai multe înțelesuri: de «unde», «numai decât» (în povești «odată», d. e. «odată-l prinse»), «cum», «apoi», chiar și «când», «căci» ori cel puțin noi așa îl pricepem după ce nu mai simțim elipsa. Nu va trebui nici să-l considerăm ca o parte a unei propozițiuni principale ori a unei «exclamațiuni», va trebui numai să încercăm să suplinim elipsa, de pildă: «Ajungând la pod, [de] unde [era], se năpusti asupra ei un lup», «la a zecea zi, unde [la alți cai nici nu se cunoaște,] se scutură odată calul, și se făcu frumos» ori, cum e mai puțin probabil, «la a zecea zi, unde [era], se scutură odată calul, și se făcu frumos», «și unde [alți cai aleargă pe pământ, el] nu mai zboară și a treia oară până la soare» ori «și [de] unde [era,] nu mai zboară și a treia oară până la soare», etc. Propoziții ca: «Unde era Dumnezeu să văză bucuria unchișului când auzi d'o asemenea veste bună!» (*Isp.* o. c. p. 113). Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte? unde să scoată ca un cuvântel

de pără sau zâzanie? «Unde să calce ea cuvântul bucătăresei și să se amestece în certurile și becniciile celorlalti? Ferit-a Dumnezeu! (o. c. p. 342). «Unde să auzi la dâșii ceartă, ferit-a sântulețul să vezi la dâși, neunire» (o. c. p. 427), «Unde să iasă din gura ei vre-o vorbă fără cumpăt, ori să asculte dela cineva vre-o asemenea vorbă, că se rușina, și găsea ea cuvinte destul de cuviincioase cu care să închidă și gura cea mai farfară» (o. c. p. 480), chiar și «și de unde să nu fie așa! (o. c. p. 65, cf. ș'apoi de unde o să știe tata dacă noi am intrat au ba?» o. c. p. 63), cari s'ar părea că sprijinesc părerea dlui *Dr. Ilie Bacinski-Maidăneanu* sunt, evident, propoziții interogative și n'au nimic comun cu propozițiile eliptice, de cari este vorba. — Tot aici intră obicinuitele propoziții cu *că... că, ba... ba, ba că și dacă*. Așa sunt: «Ce-or găsi: că țigan [or găsi], că jidan [or găsi], să le fie copilul lor» (*I. A. Candrea și Ov. Densușianu, Povești*, p. 94, după *Voronca, Datinile și credințele poporului român*), și cum sunt următoarele ale lui *Ispirescu*: «Gând prinseră de veste părinții că băiatul nu e. caută-l în sus, caută-l în jos, nu e; ba [caută] mai în dreapta, ba [caută] mai în stânga, de loc, [nu e]!» (o. c. I. p. 183, *Făt-frumos cel rătăcit*) «Că-l, dacă văzu așa, începu să-l îmbuneze, ba [zicea] că o să facă cutare lucru, ba că cealaltă (sic!) (o. c. I. p. 183. *ibid.*). Ba [cerea] să-i dea pe feciorul cutărui împărat, ba pe al cutărui (o. c. I. p. 189, *Făt-frumos cel rătăcit*). «Sta grecește pe tron cât e ziulica și nopticica de mare, și din loc să se miște, ba [voia] (o. c. I. p. 330, *Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă*. «Unii ba că una. — Alții ba că alta (o. c. 279), etc. Tot așa s'au născut și propozițiile: Dacă l-aș ucide în bătaie căd aș afla că el a prins pupăza s'o chinuiască» *I. Creangă*, o. c. p. 45, *Amintiri*) și «Dacă doar nu-s harabagiu de eri de-alaltăeri, jupâne Strul» (*I. 'reangă*, o. c. p. 131, *Moș Nichifor Coțcariul*), unde «dacă» nu este vechea conjuncțiune «dacă» (lat. de quod), ci un «dacă» mai nou, care poate încă nici nu este, numai *Creangă* a crezut că este și confundându-l cu cel vechiu l-a scris într'una. Acest «dacă» s'a născut din: «Da [«zice»] că l-aș ucide în bătaie când aș afla», ș. c. l., și fiindcă pe «da» al acestuia îl pronunțăm mai lung decât pe «da» al conjuncțiunii «dacă», respective ținem o mică pauză după dânsul, ar trebui să-l scriem: «da, că» ori «da că», întocmai cum am scrie: «d'apoi, că... ori «d'apoi că l-aș ucide» ș. c. l. Aici avem de lucru cu «da» din «Da, te-ai ținut de cuvânt, moș Nichifor» *I. Creangă*, o. c. p. 131) ori «Da nu știi tu una?» (o. c. p. 145, *ibid.*) și cu «că» din: «Că bine zici, dascăle Zaharie» (o. c. 99, *Amintiri*), unde înaintea lui «că» trebuie să înțelegem pe «zice», ori „Că bine mai zici tu, nevastă, răspuse bărbatu-său“ (o. c. p. 158, *Soacra cu trei nurori*), unde putem pune foarte bine pe „da“: „da, că bine mai zici tu, nevastă“¹ — Probabil tot de-aici se țin și propozițiuni ca: „El, biet nevinovat, păția năcazul după urma fetei împăratului, căci el nici nu-i bătuse capul, ba [poate] nici că visase că o să ia de nevastă pe fata împăratului“ (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 429, *Băiatul cel bubos și Ghigorțul*). „Inșiși Evreii, cu numele numai [poate] că se închinau unui singur Dumnezeu“ (*P. Ispirescu*, o. c. II. p. 114, *Despre pomul Crăciunului*). „Da, slavă Domnului, nimeni, p'atunci, nu perea de foame, nici [se întâmpla] că rămânea la Crăciun fără porc...“ (*Dela-vrancea, Hagi-Tudose*, Buc. 1903, p. 131, *Văduvele*. Tot așa exclamațiunile: „Ce garduri streșinite cu spini, de mai nici vântul nu putea răzbate printre ele“ [*i-a făcut Chirică!*] Ce șuri și ocoale pentru boi și vaci; perdea

¹ Pentru controverse v. *Al. Philippide, Ist. l. r. I. Principii*, p. 135. și *Viața românească*, 1909, XII. p. 366 și urm., apoi *Dr. Ilie Bacinski-Maidăneanu*, I. c.

pentru oi, poieți pentru paseri, cotețe pentru porci, sâsâiac pentru păpușoi, hambare pentru grâu și câte alte lucruri de gospodărie, făcute de mâna lui Chirica, cât ai bate din palme [*avea Ipate, ort vedeai, puteai să vezi la Ipate!*]“ *I. Creangă*, o. c. p. 135, *Povestea lui Stan pășitul*, ș. a.

Propoziții eliptice izolate, la cari trebuie să suplinim predicatul (*a fi*), sunt *iacă-mă*, *iacă-tă-mă*, *iacă-te*, *iacă-tă-l*. Uneori aceleaș expresii sună *iacă-tă-mă-s* („Mămucă, *iacă-tă-mă-s Creangă*, o. c. p. 55; „Când, pe la prânzul cel mare, numai *iacă-tă-mă-s* și eu după un dânsul, *Creangă*, o. c. p. 44). *iacă-tă-lă-i* („Nu că zic eu, dar chiar vine, *iacă-tă-lă-i!*“ *Creangă*, o. c. p. 135), unde nu mai este elipsă. În sfârșit interjecțiile cari arată un sentiment, cum sunt *ah*, *vai*, etc.

Tot propoziții eliptice, dar la cari lipsește subiectul, sunt verbele impersonale sau mai bine unipersonale: *tună*, *fulgeră*, *trăsnește*, *plouă*, *ninge*. La început asemenea verbe au fost întrebuințate numai atunci, când fenomenul, care-l exprimă, observat ocazional în momentul, când se întâmplă, serviă ca subiect. Fiindcă aceste verbe s'au întrebuințat totdeauna între acelaș împrejurări, lângă ele se subînțelege totdeauna acelaș subiect: fenomenul meteorologic corăspunzător. Tot dela astfel de subiecte ocazionale a plecat și întrebuințarea celorlalte verbe unipersonale, cum sunt lat. *curritur*, *itur*, și analoagele românești «se lucră», «se bea», «se mânâncă», «se cosește», «se ară», «se merge», etc., d. e. «acolo se mânâncă și bea bine», «după ploaie se sapă, se cosește, se ară mai ușor», etc. Dar aflăm și întrebuințări de predicat fără subiect, cari nu purced dela subiecte ocazionale, așa de pildă *Ispirescu* (o. c. p. 292) scrie: «De milă, de silă, luă și el nișele merinde ce-i dase fata; dar lui nu-i *ardea [inima]* de mâncare», apoi așa e *zise* (subiect: *lumea*), *spun* (subiect: *oamenii*).¹

Uneori se încunjură repețirea acelorăș expresiuni — predicat ori altă parte de propozițiune — spuse cu ceva mai înainte și astfel se nasc la aparență elipse — în adevăr însă avem de lucru cu brahilogii, de obicei cu forma cea mai îndatinată de brahilogie, *sylllepsis*, — cari cauzează câteodată astfel de asperități: «Mai apoi, văzându că de datornici nu se va putea plăti; aū isvoditū să ia de totū omulū, căți și suntū în toată țeara, *câte* un boū; și aū trimisū în toată țeara Turci de strângeaū și luaū [*câte un boū*] a cuī aflaū în satū; de la altulū îi luaū totū, pentru alții, pentru acei ce nu aveaū boi. (*Grigore Ureche*).² «Un lucru te mai rog, fiindcă mă gonești, lasă-mă să mă mai veselesc odată și eu în casa domnului meu și bărbat[ului meu]» (*P. Ispirescu*, o. c. I. p. 203, *Fata săracului cea isteafă*). «*Vreau să mergem*, răspunse apăsāt d-na Moroi, *vreau fiindcă vreau*; trebuie să înțelegi odată că nu pot trăi ca o pusnică; ne-au învitāt oamenii, și [*vreau ori trebuie să mergem*] mai ales că e superiorul d-tale» (*Delavrancea, Sultânica*, p. 111, *Iancu Moroi*); altcum nici nu se poate explicā coordinarea propozițiunii secundare «mai ales că e superiorul d-tale» la «ne-au învitāt oamenii». Fără o astfel de elipsă nu ne putem explicā nici legătura dintre propozițiunile secundare, cari ar trebui să aibă acelaș subiect, ale următorului citat: «Și pe voi, fetele mele, am să vă mărit cu pașale, bogați și frumoși, dar să dați cafea și mâncare giaba, vestminte și bani giaba, *la toți ce veți vedea* că caută drumul cu cârjea și [*cărora veți vedea*] că lumea le plutește într'o noapte adâncă și vecinică» (*Delavrancea, Intre vis și viață*, p. 68, *Nu e «giaba» cafea*).

¹ *Al. Philippide, Istoria limbii române. I. Principii de limbă*, p. 123—124.

² *M. Kogălniceanu*, o. c. I. p. 239.

«Ieșind el din eleșteu, ia hainele de unde nu-i [ce lua] (P. Ispirescu, o. c. I. p. 472, *Lipitura casei*), ș. a.

În sfârșit când vorbim despre un lucru cunoscut putem să nu amintim numele celui lucru, ci e destul să întrebuițăm atributul acelaia, ca pe baza asociațiunii de idei să-l putem întregi. Când școlarii vorbesc între sine și careva zice: «a patra face mâne excursiune în pădure», de bună seamă vor pricepe cu toții că e vorba de «clasa» a patra. Așadară elisiunea și prin urmare și asperitatea între astfel de împrejurări e numai aparentă. În «Nime din boiari pân în ceî *alū treia* (?) [rang, boierie?], cu haîne cevași proaste să nu hie, că era de scârbă» (*Miron Costin*)¹ cine nu înțelege despre ce este vorba?

Din asperități aparente se nasc uneori asperități factice, așa de pildă, când în urma elipsei unui verb — de obicei «verbum dicendi» ori «sentendi» — se coordonează unui cuvânt o propozițiune ori se coordonează două propozițiuni formate în mod diferit: «Iară împăratul chemă îndată pe argintarul și-i porunci să-i facă o cloșcă cu pui cu totul și cu totul de aur, și-i dete *soroc* de trei săptămâni și [*ii spuse că*] *dacă nu i-o face-o, unde îi stă picioarele îi va sta și capul*» (P. Ispirescu, o. c. I. p. 108. *I'râslea cel voinic și merele de aur*). «... Și aū poftitū să-ī dea lefecii seī nemți, să *iasă* împotriva Tătarilor, și [*au zis că*] *apoi se va întoarce împotriva lui Vișnovetki*» (*Grigore Ureche*)². «S'a făcut mai rea lumea ca atunci, ombară omu 'n drum. Vine la și *d'ar cheltui* un franc, și [*ar vrea ar gândi*] *zece să-ī fure*» (*Graiul nostru*, I. p. 147). „Dimitrașco Vodă... schimbat-aū socoteala într'altū chip, să nu mai meargă în giosū la Turci, temându-se *să nu-l mazilească*, și apoi [*gândia ori poate?*] *a fi greu de dânsul...* (Ioan Neculce)³. „...Ladislav greu, însă cu biruință războiu *au avut* cu dânșii, și așa după biruință, tot aruncându-ī, și sfârmându-ī [*zic*] *să-ī fie gonit* până i-au trecut peste apa Vistulii“ (*D. Cantemir*)⁴. Locul acestor asperități l-am stabilit în altă parte a studiului nostru.

(Va urmă).

Dr. Nicolae Drăganu.

AUGUST TREBONIU LAURIAN.

— La centenarul nașterii sale. —

Implinim o datorință sfântă, când în toropeala zilelor de grele încercări ne aducem aminte de oamenii noștri mari de pe vremuri, cari fără șgomot în jurul lor au muncit o vieață întreagă pentru binele neamului și pentru înaintarea lui culturală.

Un astfel de bărbat vrednic de admirațiunea și recunoștința posterității a fost și August Treboniu Laurian.

Cu o sută de ani înainte, la 20 Iuliu 1810, preotului Pavel Treboniu din Fofeldea (cott. Sibiu) i se născu un fiu, August, care era menit, să devie cu timpul, apostol neamului său robît de vitregimea vremii și de întunerecul neștiinții.

Nu știm, ce om a fost preotul din Fofeldea, dar încât putem conchide, el a trebuit să fie un om luminat, cu carte, care știind să chibzuească însemnătatea învățăturilor, nu se oprea la începuturile cetitului și

¹ M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 287; V. A. Ureche, o. c. I. 510, scrie «a treia».

² M. Kogălniceanu, o. c. I. p. 216.

³ M. Kogălniceanu, o. c. II. p. 309.

⁴ Gr. G. Tocilescu, o. c. p. 149.

scrisului românesc, ce singur le da fiului său, ci îl purtă cu toate jertfele și pela școli mai mari.

Asfel fiul său August a învățat la Sibiu, Cluj și Viena, unde ascultă dela 1835—1841 cursurile unor renumiți profesori dela institutul politehnic și universitate, cursuri din științele matematico—fizice, din astronomie (dela I. Liřrow), filologie, filozofie și politică.

Un bărbat cu o pregătire atât de vastă în curând își află locul la București, unde, la 1842, fu chemat profesor de filozofie la Sf. Sava.

Aci a stat până la 1848, când evenimentele revoluționare îl chemară acasă, unde luă parte la toate mișcările politice.

După potolirea revoluției, la 1851, trece în Moldova, unde-l chemase principele Grigore Ghica, ca să ia postul de inspector al școalelor.

Casa din Fofeldea în care s'a născut A. Treboniu Laurianu.

Până la 1858 a stat aci, atunci abdice și trece din nou în Muntenia, unde fu numit efor al școalelor și profesor de limbile clasice.

În București a dus aceiaș viață laborioasă; între altele a luat parte la înființarea universității de acolo și a Societății Academice Române, în sânul căreia ca secretar și ca președinte a desfășurat o activitate neobosită, și n'a lipsit dela nici o ședință, în care se tractau chestiuni de limbă.

După o activitate rodnică moare la 25 Februar 1881.

*

Această schiță, care poate fi a oricărui altuia, la Laurian se umple de viață, de fapte și de idealuri înalte.

În activitatea sa prodigioasă Laurian se distinge pe mai multe terene.

Ca om politic el a dus o luptă serioasă, entuziastă, pentru a câștiga drepturi pe seama neamului său oropsit.

La adunarea din 15 Maiu 1848 de pe Câmpul Libertății, el a fost unul dintre aceia, cari au dat suflet adunării. Cererile adunării dela Blaj trebuiau duse și la regele Ferdinand al V-lea. Cu misiunea aceasta adunarea însărcină pe Laurian, I. Popasu, I. Maiorescu și I. Bran. Dar reîntors dela Innsbruck, unde se întâlniră deputații români cu Ferdinand, Laurian fu arestat la Sibiu ca agitator contra Ungurilor, însă prin întervenirea tumultuoasă a poporului, și mai ales a grănițerilor, fu eliberat, și dus de multime în triumf la Orlat, unde eră centrul regimentului românesc.

La a doua adunare națională dela Blaj, ținută în Septembrie, el fu ales membru în comitetul de pacificațiune. Iar la adunarea dela 16 Decembrie, ținută în Sibiu, el fu ales, cu I. Popasu dimpreună, să solicite la tânărul domnitor Francisc Iosif aprobarea cererilor adunării naționale dela Blaj. De data aceasta petițiunea Românilor fu înaintată Monarhului la 13 Februarie 1849 în Olmütz.

Nu peste mult după aceasta s'a publicat constituțiunea imperiului, în care tuturor popoarelor se făgăduia egalitate de drepturi. Atunci se reîntorse și Laurian acasă, și stăruia neîncetat pe lângă Wohlgermuth, noul guvernator civil și militar al Transilvaniei, ca să se pună în sfârșit în lucrare drepturile promise. Dar drepturile Românilor nu veniau nici de astă dată, căci Wohlgermuth avea altă însărcinare, să organizeze și Transilvania după chipul Galției. Laurian plecă din nou la Viena, unde cu ceilalți deputați Români, reclamă la Bach, ministru! atotputernic, dar cererile Românilor și acum rămaseră zădarnice.

De data aceasta Laurian figurează mai pe urmă în politica Românilor ardeleni. Disgustat de prăbușirea nădejdelor ce puse în viitorul neamului său din Transilvania, la 1851 trece în Moldova. Aci îl mai vedem odată în misiune politică, la 1855, când Grigore Ghica Vodă, care ținea mult la înțelepciunea lui politică, îl trimite cu Costache Negri, la conferința internațională din Viena, ca să apere drepturile țării înaintea aeropagului european, dela care se așteptă să pună capăt războiului din Orient. Conferința însă s'a spart fără rezultat.

*

Laurian care în vieța sa a făcut multă politică bună, era convins, că neamul românesc se poate regenera mai ales prin școale, prin lățirea învățăturilor. Deci pe terenul acesta căută să fie folositor neamului și țării sale nouă.

Și de fapt Laurian pe terenul învățământului, atât ca profesor, cât și ca inspector de școale, ajunse rezultate cu mult mai norocoase decât în politică.

Înviat de Ghica, el primește, la 1851, oficiul de inspector al școlilor din Moldova. Ca un bărbat entuziasmat, energic și erudit în adevăratul înțeles al cuvântului, în tot cursul acestui oficiu, pe care-l ținu până la 1858, el aduse servicii reale și netăgăduite învățământului din această țară, care chiar atunci se află în pragul unei renașteri culturale întinse pe toate terenele. El se arată un spirit harnic pentru o reorganizare largă.

Se știe, că în anii din urmă de domnie a lui Mihail Sturza Vodă sub invaziunea Rușilor dela 1848 școalele din Moldova fură parte închise, parte prefăcute în spitale muscălești, parte desnaționalizate. Sub direcțiunea energică a lui Laurian însă iară deveniră ceea ce trebuiau să fie: templul științelor și al naționalității. În afară de seminarul dela Socola, s'au mai ridicat încă alte două, unul la Huși și altul la mănăstirea Neamțului.

S'a creat așezământul învățăturilor publice, prin care se pune bază școalelor dela sate, școalelor primare, secundare și superioare. La Academia Mihăileană s'a instituit facultatea iuridică, și s'a înființat o școală normală pentru pregătirea învățătorilor sătești.

Pentru școalele din Iași a acvirit bărbați erudiți din toate părțile locuite de Români; din Transilvania a dus pe Alexandru Papiu Ilarian, Simeon Bărnuz, Petru Suciuc și Ștefan Micle. Cursurile s'au făcut numai în limba română, iar pentru înlesnirea lor s'au tradus și s'au tipărit cărți de școală, toate în limba țării. El însuși a compus și publicat mai multe manuale, care răspundeau la o mare necesitate în vremea aceea de renaștere generală.

În munca sa de reformare a școalelor îl sprijină de o parte dărnicia luminatului principe Grigore Ghica, de altă parte entuziasmul și hărnicia profesorilor ardeleni. Dar și mai mult l-a ajutat patriotismul său cunoscut, erudiția sa vastă, și mai ales experiențele câștigate în călătoria sa din 1855, făcută în Germania, Anglia, Franța și Italia, cu scopul de-a vizita școalele de acolo, și a studiă, care e cel mai bun sistem de învățământ.

Din școalele astfel reformate de Laurian, în scurtă vreme răsări o întreagă pleiadă de bărbați entuziaști, și învățați, din cari ca mâne aveau să iasă pentru Moldova arhipăstori înalți, magistrați de frunte, profesori superiori, advocați, deputați și alți mulți cetățeni folositori, de care țara avea trebuință în munca sa culturală. Ideile lui Laurian și ale soților săi, ce se propagau de pe catedrele școalelor din Iași, la vremea lor, au dat și ele un avânt puternic unirei, ce nu peste mult avea să vie, ca să împreune cu toată puterea viitorului cele două principate române.

La 1858, însă, în urma intrigilor de sub căimăcămia lui Vogoride, Laurian, după cum am spus, abzice din acest post important și trece la București, unde după unirea principatelor, va fi numit efor al școalelor, și profesor de literatura clasică, iar mai târziu membru al consiliului superior al instrucțiunii publice.

Aici încă a cheltuit multă putere de muncă pentru dezvoltarea învățământului. Ca efor, ajutat de colegii săi Petru Poenar, Simeon Marcovici și Ioan Maiorescu, a făcut ca școalele să progreseze mult. În calitatea aceasta, la 1859, el a publicat cea dintâi revistă, în România, pentru instrucțiunea publică, în care pe lângă datele oficioase, a mai publicat și alte lucruri de valoare: toate cursurile sale clasice, și mai multe fragmente din *Istoria Daciei* a lui Samuil Micu-Klein, până atunci inedită.

În recum am mai spus, Laurian a lucrat mult și pentru înființarea universității din București, și în noua universitate, deschisă la 1864, a ilustrat și el o catedră, la bătrânețe, dar cu minte, și învățături largi, cari în tot butul omului pornit spre declin puteam face fală oricărui profesor cu pregătiri moderne.

Vrednicia lui pe terenul învățământului românesc din Moldova și din România unită, se caracterizează îndeajuns prin faptul, că s'a considerat totdeauna ca *intemeietor al școalelor naționale*.

*

Laurian și-a asigurat însă o pagină frumoasă și în literatura română. Ca scriitor el și-a înzestrat epoca cu o serie de lucrări, pe cari aci nu le putem aminti toate. Relevăm însă, că s'a distins mai ales prin scrierile sale filologice și istorice.

Cea dintâi lucrare a lui Laurian a fost de natură filologică, și s'a prezentat în *Tentamen criticum*, apărut, la 1840, în Viena. Ea eră o în-

cercare critică asupra originii, derivațiunii și formei limbei române, pe care o dă ca limba vorbită, în cursul vremilor, în amândouă Daciile. Aci își cuprinse Laurian întreagă programa viitoarelor sale ocupări filologice, dela cari niciodată nu s'a mai abătut. Lucrarea aceasta făcuse epocă în literatura noastră filologică, ba atrase chiar atențiunea streinilor, cari se ocupau de limba românească.

Dar principiile cuprinse în ea erau extravagante, mai ales în stabilirea ortografiei, care se croiă aci aproape după cea latinească, fără să se țină seamă de limba existentă. Un singur lucru îl vedeă corect, originea limbei, care o deduceă din limba latină poporală, și nu din cea clasică. Petru Maior însă spuse acelaș lucru, cu mult înaintea lui Laurian.

O altă lucrare a lui Laurian, în care se văd iarăș părerile lui de latinist exagerat, este *Dicționarul și Glosarul limbei române*, lucrat în colaborație cu Ioan Maxim și publicat cu sprijinul Societății Academice Române, între anii 1870—1876. Precum arată însuș titlul, lucrarea aceasta uriașă stă din două părți: partea primă (vol. I. și II), care are menirea să arete fiecărui Român cu carte cuvintele, care trebuiesc primite, cuprinde fondul latin al limbii; iar în partea a doua (Glosarul) se dă fondul străin, adecă cuvintele de proveniență străină, cari trebuiesc scoase din domeniul limbei române.

Ca și în *Tentamen criticum*, aflăm și aci o mulțime de exagerări, cari au accelerat dispariția lucrării.

Iată câteva din exagerările și scăderile Dicționarului:

a) Sunt prea multe neologisme, de cari nu eră trebuință în Dicționar. Vrând să îmbogățească tesaurul limbei, autorii Dicționarului, pe lângă formele existente ale limbei române, au căutat să introducă un mare număr de cuvinte fabricate de ei înșiși. Erău destule cuvinte românești bune, dar nu le cunoșteau, căci încă nu erau publicate textele și manuscrisele vechi. Prin fabricațiunea aceasta de cuvinte, bine înțeleș, se făceă, fără de folos, un exces de reformă a limbei, care în nici un chip nu se mai puteă aprobă;

b) Altă scădere mare a dicționarului a fost, că a lăsat un câmp prea vast pentru etimologii.

c) E slab ca material filologic, și ca interpretare de cuvinte;

d) Nu se face o distincțiune corectă între elementele latinești și străine, care scădere putea fi înlăturată, în urma Dicționarului lui Cihac, apărut la 1870;

e) Intrebuințează litere de prisos, cari nu mai erau de lipsă d. ex. litera *l* și *n*, unde limba existentă nu le mai admite (*filiu*, *antâniu*);

f) În sfârșit, lipsește din lucrare spiritul critic al filologiei moderne.

Are însă Dicționarul și părți bune. Intre acestea amintim de ex., că la fiecare cuvânt se dau și *locușiunile întrebuințate în popor*, care împrejurare și azi face din Dicționarul acesta o lucrare folositoare pentru orice lexicograf roman, care tinde spre extensiuni mai mari.

Dealtcum oricâte vederi extravagante și oricâte scăderi s'ar înfățișă în acest Dicționar, el totuș este o lucrare uriașă, care va fi amintită cu admirație de cel ce va studiă desvoltarea lexicografiei românești. Laurian, ca și tovarășul său Maxim au pus aci o muncă cinstită, o hărnicie și răbdare de furnică, prin care s'a făcut, ca să fie totdeauna amintit.

În sfârșit trebuie să observăm, că atacurile contra Dicționarului lui Laurian și Maxim, sunt îndreptate mai mult contra curentului latinist, care chiar pe vremea Dicționarului își trăiă zilele de agonie, și astfel dispariția Dicționarului s'a percipitat numai prin apunerea școalei latiniste.

Dintre toate scrierile sale însă merite mai reale au lucrările sale istorice.

Apariția lui Laurian, ca istoric, începe deodată cu revista sa *Magazinul istoric*, publicat în colaborație cu Nicolae Bălcescu, între anii 1845—47. Putem spune, că Laurian avu o deosebită importanță în istoriografia veche românească, chiar prin studiile și documentele originale publicate în această revistă. Colaborația lui aci e foarte bogată, iar după plecarea lui Bălcescu rămase toată grija redacției asupra lui. Aci a publicat între altele articolul de arheologie serioasă *Istriana*, o interesantă dare de seamă despre o călătorie în 1844 pe amândouă țărmurile Dunării; *Documentele istorice despre starea politică și religioasă a Românilor din Transilvania*, studiu, care dovedește multă cunoștință asupra vieții Românilor ardeleni, mai ales în privința religioasă; *Timișana*, o bogată și amănunțită istorisire a evenimentelor petrecute în Bănatul timișan, începând dela luptele barbarilor cu Bizantinii și până în cele mai nouă vremuri; *Cronologia Daciei*, în care se fac paralele interesante între figuri din istoria noastră și a Romanilor.

Laurian pune pond deosebit pe adunarea de documente istorice, pentru că știă, că o mare parte a istoriei noastre zace în întunec, în praful arhivelor. Pentru aceea îl vedem adunând, cu tot indemnul suflului său luminat și idealist tot felul de documente istorice, pe care le studiază, le grupează, și încheiate într'un întreg caută să le scoată la lumină.

Acest scop îl urmăreă el și tovarășul său Bălcescu în *Magazinul istoric*, una dintre primele colecții de documente istorice, ce a venit să înlesnească munca istoricilor, cari căutau să reconstruească trecutul neamului nostru.

Ce e drept, și aci prioritatea ideii compete altuia, lui Mihail Kogălniceanu, care încă pe la 1833 începù a se ocupa cu cronicile moldovenești iar la 1841 scoase *Arhiva românească*, menită mai ales pentru izvoare, cronici și documente.

Magazinul istoric făceă aceeaș slujbă în Țara-românească, ca și *Arhiva* lui Kogălniceanu în Moldova. Dar până când acesta din urmă trebuia să înceteze la 1845, închisă de însuș redactorul ei, *Magazinul istoric* veneă la acelaș an, ca să continue munca oprită din porunca Rusiei, și mai ales, ca să fie o prefață istorică a anului 1848.

În vremea când Laurian lucră la Viena pentru cauza Românilor, el publică, tot acolo, dela 1849—1851, în trei volume o altă lucrare istorică însemnată: *Die Romänen des österreichischen Monarchie*, care și azi este indispensabilă pentru ceice se ocupă de istoria Românilor dela 1848—49, căci ea cuprinde toate petițiile, memoriile și actele Românilor referitoare la revoluția acelor ani de funestă memorie.

La 1853 a publicat cu cheltuiala principelui Ghica *Cronica Românilor* din Șincai, la a cărei revizuire a jertfit nu mai puțin decât trei ani de-arândul. Fără aceasta revizie poate și azi s'ar aruncă dintr'un loc într'altul, dacă nu s'ar fi prăpădit cu totul această operă de mare preț, în care mai întâi ni s'a dat o istorie documentată a tuturor Românilor.

În sfârșit amintim, că tot el ne-a dat, la 1861 și cel dintâi manual bun și complet de *Istoria Românilor*, din toate țările, dela colonizare și până în zilele sale. Ea umple o lacună, la vremea sa, precum ne arată faptul, că ajunsese mai multe edițiuni, și a răspuns la o necesitate a vremii,

cum n'au putut răspunde nici cronicile moldovene, nici cele muntene, și nici manualele existente înainte de această carte.

Peste tot, în ea Laurian se prezintă, cu un sistem nou, ca un bun cunoscător al trecutului nostru, ca desgroapătorul istoriei naționale, care avu răbdarea să caute sute și sute de date și documente, să le înțeleagă și să le încheie într'o *Istorie a Românilor*, cum la puțini vedem dintre scriitorii epocii.

*

Așa ni se înfățișează vieța și activitatea lui Laurian.

A fost un reprezentant al națiunii, și ca atare numele său va rămânea nedeslipit de evenimentele anilor 1848—49.

A fost om de școală, care a regenerat învățământul în două țări.

Și, în sfârșit, un om de știință, care se va gloriifica în scrierile sale, de câteori se va vorbi despre dezvoltarea noastră culturală din veacul al XIX-lea.

Fără îndoială în opera lui, mai ales în partea filologică, aflăm multe vederi exagerate. Dar îl scuză dragostea lui cea mare pentru limba națională, pe care, în zelul său de latinizare, o sileă să intre în cadrele forțate și imposibile ale unei forme ideale.

Astăzi munca neostenită și activitatea prodigioasă a lui Laurian, stă îngropată și rar se mai vorbește de bărbatul, care toată vieța sa a jertfit-o numai pentru luminarea și progresarea neamului său.

Pentru aceea socotim, că am împlinit o datorie de pietate față de această figură măreață a neamului nostru, când i-am reînprospetat vieța și activitatea.

În șirurile noastre nepretențioase am prezentat un om ideal, care, cât a trăit, a săvârșit o muncă stăruitoare; un om dela care poate învăța mult, foarte mult, generația tânără de azi.

Dr. Ioan Rațiu.

DOCUMENTE ISTORICE.

2. Acte privitoare la Evreta Șaguna, fratele mitropolitului Andreiu.¹

1822 f. 14.

XX.

Vigore praesentium testor, quod *Evreta* filius Naum Sagona, et Anastasiae legitimae consortis illius, utriusque Graeci Ritus non Uniti baptizatus sit, et myro unctus sit iuxta Canones Sanctae Ecclesiae nostrae Orientalis hic Miskoltzini per me Constantinum Vulco anno 1803 Mense Februarii 15-a (natus autem 11-a eiusdem mensis). Cuius Patrinus fuit Athanasius filius Adami Gaerga in nostra Ecclesia nomine santissimae Trinitatis existente. Hoc his meis Testimonialibus litteris certifico, conscientia mea cor-

¹ În nrul IV (Iulie—August 1910) al revistei «Transilvania» la pag. 184 a apărut o notiță, în care sunt învinuit, că aș fi copiat documentele — publicate în parte în acel număr — «pe unele locuri indescifrabil și cam defectuos» și cu «erori de transcriere și de gramatică latinească». Pentru a mă desvinovați de aceste învinuiri, țin să constat următoarele:

Documentele acestea le-am aflat la întâmplare, căutând un document cu privire la Moise Nicoară în arhivul statului din Buda, și am crezut de bine să le copiez întocmai după original, cu toate erorile lor, cu latineasca lor culinară; astfel să explică «erorile

roboratis subscriptione, et Usuali Sigillo. Signatum Miskoltzini Anno 1820. Mensis Februarii 26-a. Parochus Ecclesiae Graeci Ritus Non Uniti Orientalis Miskoltziensis.

Constantinus Vulco m. p. (L. S.)

XXI.

Amplissime Magistratus! B[eni]gno-gra[tioso] in Negotio Religionaris *Francisci* (Graeco Idiomate *Evreta* nominati) Sagona, sub quaestione Religionaria constituti, et apud gremialem Graecum Quaestorem Diamandy in conditione constituti; ea per Archi Episcopum Strigoniensem et Regni Primatem facta Relatione; quod Iuvenis hic, licet praescriptam sibi Normalem Catholicam Institutionem excepisset et de veritate principiorum Religionis Catholicae convictus sit, sacra Catholica tamen sequi nolit, dto 23-a Octobris 1821 Nr. 26863 emanato sub ./. Intimato Benigno Gratiose committitur, ut

1-o Iuvenis hic in Praesentia Domini Parochi Arcensis Iosephi Vishoffer, apud quem nunc postremo Catholica Institutionem subivit, super motivis, ex quibus G. n. u. R. Religionem prae Catholica amplecti velit? Audiatur

2-o Ut in id, an non Iuvenis hic per quospiam G. n. u. Ritus ad hanc Religionem alliciatur? investigetur, ac

3-o Ut super aetate ejus matriculare Testimonium ab ipso exigatur ac penes ad aequatam Relationem submittatur.

Cujus B[enigno-gratosi] Intimati in obsequium humillime refero, et quidem.

Relate ad 1-um. Invenem in Praesentia Domini Adm. Reverendi Parochi Arcensis Iosephi Vishoffer adstantem, cum Candore declarasse: semet aullo plane speciali motivo ab amplectenda Catholica sacra avocari; verum cum in Religione Matris suae, cui propter obtenta ab eadem Beneficia apprime addictus, et obstrictus est, Graeci Ritus n. unitorum scilicet usque annum circiter 14. educatus fuerit, hanc G. n. u. Ritus Religionem sibi praeplacere; Institutionem in Religionem Catholica in obsequium altissimarum Dispositionum rite ac lubenter subivisse, quin actu etiam neglectis G. n. u. Ritus Ecclesias Catholicas frequentare; in quantum tamen iisdem Altissimis Dispositionibus haud praeciperentur, ut Professionem Fidei Catholicae eliciat, semet eandem Professionem elicere nolle.

Relate ad 2-um. Semet ad sequendam G. n. u. R. Religionem per neminem allici; neque unquam allectum fuisse; verum semet ex propria Convictione, quam etiam ex Graeci n. u. R. Libris, quos apud herum suum, ac suae Religionis homines occasionaliter reperit, quosve sub manu legerat, obtinuit, Religionem G. n. u. R. praeeligere eo magis, quod Altissima Resolutio id, ut Proles Religionem Patris sequi teneantur, innuens circa Proles dumtaxat in Rudimentis Fidei primum erudiendas nequaquam autem adultiores disponere sibi videatur.

Relate ad 3-tium originale matriculare Testimonium, in sensu cujus idem iuvenis *Evreta* (Graeco idiomate, *Franciscus* vero latino) Sagona annum aetatis 19 proxime completurus est obsequiose advolvo. Qui in relinquo omni cum honoris ac aestimi cultu maneo. Ejusdem A[mplissimi Magistratus].

Budae 21-a Decembris 1821.

Servus obligatissimus Christophorus Szerb m. p. Cap[itaneus Civitatis].

XXII.

Serenissime Caesareo Regie Haereditarie Princeps Archidux Austriae et Regni Palatine Excelsum item Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum Dne Dni Benignissime!

Adolescente Francisco Sagona teste officiosa Relatione sub ./. perdemisse in origine advoluta in Praesentiam Arcensis Parochi Vishoffer, apud quem postremo Catho-

de transcriere și de gramatică latinească». Pe dosul câtorva documente erau iscălituri de-ale copiștilor și referenților, pentru mine cât și pentru oficiantul arhivului indescifrabile. În credința însă, că poate altul, mai obicinuit cu descifrarea documentelor, le va afla cheia, le-am desemnat după puțință, iar altele le-am trecut cu vederea, lăsând locul gol. La acestea se reduc locurile «indescifrabile și defectuoase».

Mulțămesc dlui Dr. I. Lupaș pentru osteneala depusă în revizuirea acelor copii, aranjându-le pentru tipar și întregind abreviațiunile

Eugen Todoran.

licam Institutionem subivit advocato, superque sequentibus 1-a quibus e motivis G. n. u. R. Religionem prae Catholica Fide amplecti velit? 2-a per quos ad mutanda sacra alliciatur, et 3-a Aetas Adolescentis Matriculae Testimonio edoceatur in humillimum absequium B[enigno-gratio]sorum sub 23-a Octobris a. c. Nr. 26863, emanatorum Ordinum perdemisse referimus Adolescentem nullo speciali motivo a Catholica Fide avocari, verum Religionem matris, in qua natus, baptisatus, et institutus est; reflexione etiam maternorum Beneficiorum amplecti, et ideo professionem fidei catholicae se elicere nolle; ad amplectendam Religionem Orientalis Ecclesiae per neminem allectum esse, verum propria Convictione Orientalem Religionem praeligere in animo constituisse, denique demandatum matriculae Testimonium in Relatione sub 7. provocatum evolvit, dictum Adolescentem ritus G. n. uniti Ecclesiae Anno 1803 15 Febr. baptisatum fuisse, ad eoque 19-um Aetatis Annum agere.

Qui una jugi Benignitati praealtisque Gratiis constanter devoti omni in submissione manemus. Celsitudinis Vestrae Cae[sareo Regie Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii.]

Budae die 29-a Decembris 1821.

Servi humillimi: *Christophorus Szerb* m. p., cap. citis., *Ant. Fomk* (?) m. p. *Franciscus Balásij* m. p., consul *Leopoldus Fidler* m. p. *Francis Gammel* m. p. *Michael Mayer* m. p.

1587 15-a Ian.

XXIII.

1822

Suae Majestati Ssmae.

Quoad objectum Religionarium Antonii Sagona, erga praestitas ablium sub 23-a Iulii 1816 Nr. 21707 et 17-a Februarii Nr. 27097 et 27644. humillimas Repraesentatione, dignabatur Majestas Vra Sma medio Bgni Decreti aulici dto 20-ae Novembris ejusdem anni ac. Nr. 14569 clementer indulgere: ut proles Antonii Sagona, Franciscus quippe 10, Catharina 7 et Athanasius 5 annorum, domestice Matris alimentationi et provisioni, ea lege relinquuntur, ut Parochus Miskolcziensis Catholicae harum prolium educationi invigilet, et cum et mater, et consangiunei harum prolium Georgius quippe Mutsó, et Naum Mutso, vigore scriptarum Reversalium se altissimas ordinationes Regios, quae intuitu harum prolium interventurae sunt, expleturos polliceantur, ad casum si has non explerent, Parochus id ipsum illico ArchiEpisco Agriensi insinuet, quo Proles ad eum transponi, mater vero, et consanguinei tenores Reversalium haud observantes, puniri valeant. Benigna hac Resolutione R. Comitatus Borsodiensis et ArchiEppo Agriensi, anno eodem 1816 abhinc perscripta; Princeps Primas et ArchiEppus Strigoniensis, ope demisse advolutae Remonstrations sub Nr. 4367 1821 isthuc retulit: per officium vicariale Districtus strigoniensis sibi perscriptum fuisse, quod attactus Antonii Sagona filius, Franciscus Sagona annorum jam. 17 e parentibus g. r. n. u. natus, siquidem Pater ejus anno 1814 Religionem Catholicam amplexus esset, et hoc paulo post *castra* (?) sequente, mater catholicam illius educationem impediret, erga positivos altma ordines catholicae institutioni subjectus, Miskolczini annis 1817 et 1818. Sacramentis quoque paenitentiae et Eucharistiae usus, anno subin eodem 1818 ad preces matris, obtenta ab ArchiEpiscopo Agriensi se huc Budam scopo condiscendae quaesturae, ad Demetrium Diamandy Rascianum Quaestorem, conferendi facultate, et erga dispositionem autelati Archi Eppi, ulteriore a Patribus Capucinis Religionaria Institutione excepta subin a Religione catholica alienatus, hanc se haud professurum declaraverit.

Civica ad haec M[agistra]tui Budensi commisso abhinc eo, ut dictum Adolescentem Franciscum Sagona, velut infra discretionis annos constitutum, adeoque de forte sua Religionaria, declarationem dare nequeuntem, verum qua Patre catholico natum, ab aditu Ecclesiae G. r. n. u. arceat, et herum ejus Rascianum Diamandy, ne illi in catholica institutione abices ponere ausit, sub onere incurrendae actionis fiscalis inhibeat, et si de illius institutione catholica nulla spes superesset, de ejus Agriam ad ArchEppum transpositione congrua disponat, — de dispositis autem his Principe Primate, una abhinc edocto; idem

civicus Magistratus Budensis ope hic humillime adjacentis Remonstracionis *sub Nr. 7835 1821* retulit: crebrius factum Franciscum Saguna Scripto declarasse, quod sacra Religionis catholicae in futurum sequi velit. Quibus autelata Principe Primate cum eo communicatis ut de solida Iuvenis hujus hic Budae velut in conditione existentis Institutione, quo dein fidei professionem elicere possit, provideret, in horum sequelam idem Princeps Primas medio Relationis sub Nr. 26863 1821, demisse advolutae, ultro Remonstravit: quod Iuvenem hunc pro catholica institutione ad Parochum Budensem Viszhoffer inviari fecerit, is nihilominus juxta Relationem ejusdem Parochi sacra catholica sequi nolit. Magistratus dein Civitatis Budensis cui commissum abhinc fuerat, ut dictum Iuvenem super motivis, ex quibus G. R. N. U. Religionem, prae catholica amplecti velit, in Praesentia Parochi Viszhoffer, audiat, in aetatem ejus, ac in id inquirat, num is per quospiam nefors, ad Religionem G. n. u. Ritus alliciatur, tenore sub Nr. 1587. 1822 advolutae Remonstracionis penes submissionem testimonii matricularis Iuvenem hunc anno 1803 natum fuisse perhibentis, refert: quod is coram Parocho Viszhoffer declaraverit, se ad amplectendam Religionem Ecclesiae orientalis, per neminem allectum esse, ast hanc, Religioni catholicae ideo praeferre, siquidem in eadem natus, baptisatus, et institutus fuerit, ac praeterea quoque materna beneficia in reflexione habeat. Qam antelati Magistratus Civici Demonstrationem cum provocatis actis, et exhibita isthuc per dictum Iuvenem sub Nr. 1821, ex. 1822 Instantia, Majestati Vrae Ssmae, in obsequium superius recensiti Bgni Decreti aulici, ea humillima cum opinione, substernit Regium hoc consilium Locumtenentiale; quod licet Iuvenis hic antea scriptam dederit declarationem, quod in absequium altissimorum ordinum se institutionum catholicae subjiceret sacra catholica sequi velit, in quantum tamen exacta institutione hac jam nunc juxta Relationem Magistratus, et recenter exhibitum recursum, ex plena convictione, Religionem G. R. N. U. amplecti desideret, quia spes supersit, quod a natali suo orientalis Ecclesiae Ritu destitutus esset, sed secus etiam annos Discretionis, tenore attestati matricularis, jam excesserit, eidem Liberum Religionis Exercitium Clementer adplacidandum esse demisse censeat. In reliquo etc. Dat. Praeconcipit: *Fekete m. p. Vidi: Almásy m. p.*

XXIV.

Császári királyi Főherczeg! Kegyelmes Uram!

Ámbár a városi kapitány és vári Plébánus Urak előtt elegendőképen magamat kinyilatkoztattam; mindazon által ezzel, az alkalmatossággal, midőn császári királyi Főherczegséged kegyelméhez mély alázatossággal folyamodok, azt is kifejezni kötelességemnek lenni véltem, hogy abban a Hitben, a mellyben születtetem, tudni illik a Görök Hitben, megmaradni kívánok, ámbár a Romai Katholika Hitben oktattam, 's hogy senki által ezen kinyilatkoztatásra nem ingereltettem. Mivel pedig már 19 esztendősen lennék, a Görög hit szabásai szerént már akoron, midőn Atyám a Romai katholika Hitre által lépet, a Gyontatást és Aldozatot elkövettem; most is a katholika oktatás után koránt sem érzek hajlandóságot, Római katholika Hit által menetélére, reménylem hogy minden Erőszaktól ment maradván FőHerzég séged kegyelmes pártfogása által Görög Hitembe tovább is megmaradhassak. Mély alázatossággal FőHerzég séged alázatos s legkisseb szolgálja. *Sagona Ferentz m. p. Budan Januarius 12-idikén 1822.*

1823 f. 48

11850

XXV.

Prudentes ac circumspecti Nobis honorandi!

Merito Religionario Antonii Sagona, abhinc Altissimo Loco substrato, Suam Majestatem Ssmam eidem liberum Religionis G. N. U. R. exercitum clemente concedere dignatam esse: Civico huic Magistratui, erga factum hoc in merito sub 29-a Decembris a. p. isthuc representationem, hisce eo fine intimatur: ut attactum Antonium Sagona de benigna hac Resolutione Regia edoceri curet. Datum ex Consilio Regio Loctle Hgrico Budae die decima quarta Maji Anno millesimo octingentesimo vigesimo secundo celebrato. Eorundem Benevoli *Josephus Palatinus m. p. Aloysius Privitzer m. p.*

XXVI.

3. Acte privitoare la Ecaterina Şaguna, sora mitropolitului Andreiu.

Méltóságos Barb! Feő Tisztelendő Esperest! Plébánus Uram!

Atyám Sagona Antal a Romai catholicus hitre történt által lépése miatt én alább írt, mint ennek Leánya, legfőbb Rendelések értelme szerint ugyanebben a hitben oktatást venni köteleztetem. Eddig úgy, mint kellett, kötelességemnek meg-feleltem, valamint ez Méltóságodnak tudva vagyon. Nem régenten (mert ugyan az Igazát meg kell val-lanom) N. N. vagyanos férfiú feleségül elveni kívánt volt; de — állapotomnak velejét meg-értvén, hogy Görög Hitem miatt, melybe születtem, sorsomnak ki-menetele biz-on-talan, avagy hogy leg-alább e miatt küszködnom kellene, szeretetétől el-álván megét vissza-husza, ámbátor kétség kívül tekintetvén ennek alapotyát 's személyét, ezen házasság által szerentsémet elől mozdítottam volna. Görög hitűek közt születvén, 's nevedkvén, ezekkel atyafiságban lévén nem egy könnyen mástol fogok kérethetni, és ez pedig maga hitbéli semélyt feleségül kívánván sorsom bizonytalansága miatt tölem el-áll. Így tehát mind ezen okból 's színte azért is hogy abban a Hitben a melybe születtem, maradni kívánok Méltóságodat mely tisztelettel kérne merészlem, hogy nem sokára Eletemnek 18 Esztendejét el-érvén, a szokott, 's leg-főbb helyen meg-határozott hitbéli oktatást személyemre nézve magárávalolni ne terhelné, hogy így ennek elfolyása után, belső leendő meggyöződtefem után szándékomat kinyilatkoztathassam, s így sorsom bizony-talanságát el-mellőzvéen házasságbéli szerentsémet gyorsan eszközölhessem. Mély tiszte-lettel maradván Méltóságod. Miskoltz die 15-ik November 1823 alazatás szolgálója Sa-gona Ekaterina m. p.

XXVII.

(Cartea de botez a Ecaterinei Şaguna).

Vigore praesentium testor, quod Aekaterina filia Naum Saguna, et Anastasiae le-gitimae consortis illius, utriusque Graeci R. n. U. nata sit Anno 1806 mense Augusto 27 et baptisata, et myro uncta juxta canones sanctae nostrae Ecclesiae orientalis hic Miskoltzini per me Constantinum Vulco, mense Septembriss 2-ae ejusdem anno nempe 1806 (Cujus Patrinus fuit Athanasius, filius Adami Gaerga) in nostra Ecclesia nomine sanctissimae Trinitatis existenti, ac usque 1816 sacram coenam communicavit in eadem nostra Ecclesia hoc hic Litteris testimonialibus certifico conscientia mea corroboratis subscriptione, ac usuali sigillo. Signatum Miskoltzini Anno 1820 mensis Februarii 26. Parochus Ecclesiae Graeci Ritus N. u. Orientalis Miskoltziensis *Constantinus Vulco* m. p.

XXVIII.

Serenissime Caesareo Regie Haer. Pps. ADux Austriae et RPalatine! Excelentissimum Consilium Reg. Lottle Hung. Dne Dni Dni benignissimi, gratiosissimi, colendissimi!

Patre meo Antonio Sagona ad Sacra Romano Catholica transeunte et proles Franciscus ego infrascripta, et Anastasius in Religionis Catholicae principiis erudiendae eramus sub cura et educatione Avi Miskolcziensis Quaestoris Mutso de b. jussu Regio constitutae.

Nec ego obligationi mihi hac in parte impositae defui, neque ullum ab Avo im-pedimentum cansatum erat, qui Altissimae ordinationi eatenus editae ad amussum sa-tisfecit. Ita ego jam nunc, ut Litterae Baptismales sub A. / . advolutae evincunt. 18-um aetatis annum 27-a Augusti orsa sum; proinde eam aetatem attingi, quae mihi facultatem objectum religionarium me concernens mature disquirendi perpendendi, meque eatenus declarandi tribuit. Et cum ad ineundum connubium jam a Viris honestis Graecae at-tamen non unitae Religionis provocer, quorum conditio et facultates, animique dotes Pullentem futuram felicitatem sperandum sistant, ipsa vero hujus curam habere debeam quod divitiis caream, ad VADiaconum et Parochum Miskolczenssem L. B. Barkóczy me converti Litteris sub B. adnexis; ast — hic primum quidem nimis me a proposito de-terrere studuit, subin se totum meritum altiori discussioni substratum esse declaravit,

Ne igitur aut acerbioribus exponar, aut e suspicione ab avo studio causati vel perme-
tuendi impedimenti hujus curae et vigilantiae eripiar, qua nunc egeo quum maxime.

Serenitatis Vestrae CRAe ac Ex. C. R. L. H. protectionem profunda cum sub mis-
sione implorare sustineo, ut idem VADiaconus et Parochum Miskolcziensis consvetam et
praescriptam sex Hebdomadum institutionem suscipiat, hacque superata mihi liceat sensa
mea super Religione, quam amplecti cupiam, declarare, sicque sublata sortis religiona-
riae incertudine ineundo subin connubio futurae meae felicitati prospicere valeam non
diffiteor: me hucdum Religionem, in qua nata sum praeeligere velle, quid effectus ubi-
rior praescripta 6 Hebdomadum institutio productura sit? eventus docebit, me tamen, si
mentem meam quoad praeeligendam Graecam Religionem declaravero, eiusdem, quo teste
sub C. Documento Frater Franciscus gaudet, favoris et clementia Ssmae Majestatis Suae
participem reddi sperare sustineo, si altissimam serenitatis Vestrae CRea ac Ex. C. R. L. H.
praesidium prioribus accesserit. Quae etc. Budae 21 Decem-bris 1823. *Catharina Sagona.*

32263 dto 29-a Dec. 1823.

Suae Majestati Ssmae.

XXIX.

Dimissum 3-a Ian. *Beöthy m. p.* Vidi *Almásy m. p.*

Catharina Sagona, patre e Graeco n. u. R. ad fidem Catholicam transeunte pro-
genitae, in demisse advoluto recursu, se sex hebdomali catholicae institutioni subji-
endam disponi, et hae explera exercitium G. n. u. R. sibi bgne concedi supplicat.

Quem recursum R. L. Cons. Mtti Vstrae cum eo demisse substernit: supplicantem
quae vigore b. Decreti Aul. ddo 20-a Nov. 1816 No 14 569 in religione catholica hucdum
instituta fuerit, sororem quidem esse Francisci Sagona, qui b. Resolutione Regia ddo 26-ae
Apr. a. p. Nr. 5486 liberum Gr. n. u. R. exercitium consequutus est, cum tamen sup-
plicans, teste extractu matriculae recursui adjacente, annum discretionis 18-mum non nisi
27-a Aug. 1824 completura sit, eandem hic et nunc ad huc a petito amovendam esse
demisse censi. Ceterum etc.

1441.

1824, f. 17

XXX.

Sacrae etc. benigne intimandum: Opinionem Regii hujus Ltli Consilii in meri-
to religionario Catharinae Sagona ddo 29-ae Decembris a. p. Nr. 32263 depromptam
isthic quoque adprobari, hacque in conformitate necessaria disponenda venire, acclusa
venittuntur. Datum Viennae die 23-a Ian. 1824. Princeps *Franciscus Koháry m. p.*
Comes *Iosephus Eszterházy m. p.* Ad Bgnum et mandatum *Henricus comes Sermaye m. p.*

98

1824.

XXXI.

*Serenissime Caesareo Rie Haer. Princeps, ADux Austriae et Rgni Palatine. Excelsum
Cons. Rgium Lottle Hgcum, Dne, Dni. Bgnme, Graossm, singulariter colendissimi.*

Antonii Sagona Miskolczensis e Graeco non unito Ritu ad Religionem Catholicam
anno 1814 conversi Proles, quas, ut seductioni Matris in eodem ritu non unito perma-
nentis, aliorumque cognatorum eriperet beatae memoriae ArchiEpiscopus, ab his se-
parari, sibi que resignari petiit, bgna Resolutione Regia ddo 10-mae Decembris 1816
No. 35773. intimata domesticae Matris (et respective Avi materni, qui et Matrem inter-
tenet, cognomine Mutsu) alimentationi, et provisioni ea lege relictas sunt, ut Parochus
Miskolczensis Catholicae earum educationi invigilare teneatur, et si mater aut cognati
in obversum datarum Altissimo Loco Reversalium Catholicam earum educationem im-
pedirent, Proles hae Agriam transponantur, mater vero, et cognati puniantur.

In sensu hujus bgnae Resolutionis Regiae Filia Antonii Sagona Catharina ad
annum usque praetentum in Religione Catholica educata, in Principiis Religionis debite
instituta, Ecclesiam Catholicam diligenter frequentavit, Sacramentis Poenitentiae et Eu-

charistiae ad aliorum quoque exemplum usa est, deditque infucata sinceræ erga Religionem, Ritumque Catholicum adhaesionis documenta.

Verum superato, mense Iunio 1823 ætatis anno 17-a VADiacono Miskolczeni in expectatum prorsus exhibuit recursum, hisce sub %. demisse advolutum, quo ex causa difficilioris, si in Religione Catholica permaneret, in Matrimonium elocationis, se institutioni religionariæ subjici et ab obligatione sequendi Religionem Catholicam absolvi petit.

In hoc rei situ reflexe etiam ad b. Resolutionem Regiam ddo 22-ae Iulii 1817 No. 21160 intimatam demisse oro Excelsum Consilium Lottle Rgium, dignetur apud Inclytum Comitatum Borsodiensem bgno gratiose disponere, ut quoniam Mater, et Consanguinei Puellæ in obversum datarum Altissimo Loco Reversalium seductionem ejus attentaverunt, in sensu praelaudatæ ddo 10-mæ Decembris 1816 No 35773. benignæ Resolutionis condignæ animadversioni subjiciantur et Puella ulteriori seductioni eripiendâ Agriam transponatur, Mater vero et Avus Maternus intertentionales sumptus a ratione facultatum ejusdem Avi Materni per Comitatum determinandos, ad salutare aliorum etiam exemplum, in ratio Angaricalibus suppeditare stringantur. In reliquo etc... Agriæ 26. Ian. 1824. Humillimus *Georgius Fejér* m. p. Agriensis capitularis Vicarius Generalis.

XXXII.

Nagy Méltóságú Báró Fő Tisztelendő Esperest 's Plébános Ur!

Atyám Sagona Antal a Romai catholicus hitre történt által lépése miatt, én alább irt, mint ennél Leánya, legfőbb Rendelések értelme szerint ugyan ebben a Hitben, oktatást venni köteleztetem. Eddig úgy, á mint kellett, kötelességemnek megfelelttem, valamint ez á Méltóságodnak tudva vagon. Nem régenten, mert ugyan az igazat meg kell vallanom N. N. vagonos férfiú feleségül elvenni kívánt volt; de állapotomnak velejét meg értvén, hogy Görög hitem miatt melybe születtem, sorsomnak kimenetele bizonytalan a vagy hogy legalább e miatt küszködnem kellene, szeretetétül elálvan magát vissza huszta, ámbár kécség kívül, tekintetvén ennek állapotját 's személyét, ezen házasság által szerentsémet elő mozdítottam volna. Görög hitűek közt születvén 's nevedvén, ezekkel atyafiságbanlévén nem egy könnyen mástól fogok kéretetni, 's ez pedig maga hitbéle személyt Feleségül kívánván, sorsom bizontalansága miatt tölem el áll: Igy tehát mind ezen ókbúl, és szinte azért is, hogy abban a Hitben, a melybe születtem, maradni kívánok

Méltóságodat, mély tisztelettel kérni merészlem, hogy nem sokára Életemnek 18-ik Esztendejét el érvén, a szokott és legfőbb Hellyen meghatározott hit béli személyemre nézve oktatást válni ne terhelné, hogy igy ennek el folyása után belső leendő meg győzödtetésem utánn szándékomat ki nyilatkoztathassam, 's igy sorsom bizonytalanságát elmellözvén házasságbeli szerentsémet gyorsan eszközölhessem.

Melly tiszteletel maradván Méltóságod. Miskoltzon 28-ik November 1823. alázatos szolgáláa *Sagona Katalin* m. p.

XXXIII.

4005 ddo 10-ae Febr. 1824.

Comitatui Borsodiensi. Dimisit. 21-a Febr. *Beöthy* m. p. Vidi *Almásy* m. p. ... (necdescifabil).

Recursu Catharinae Sagona, imolæ oppidi Miskolcz, patre e gr. n. u. Ritu ad Sacra catholica converso genitæ, pro concedendo sibi, exacta prævie sex hebdomadatum catechesi, gr. n. u. Ritus exercitio isthuc exhibito, alimo loco substrato Sua Majestas Sma dictam supplicantem, velut annum ætatis 18-um necdum superantem, a petito amovere dignata est.

Quod ipsum E. DVstris, fine edocendæ supplicantis, cum eo intimatur: siquidem teste novissimo ejusdem recursu per G. Vicarium Agriensem recens isthuc exhibito, persona hæc Religionem catholicam non ex interna convictione, sed ex secundis

finibus, scopo videlicet ineundi matrimonii, deserere velit tam relatio ejusdem GVicarii quam et ipse recursus hic uberius pandat, vaccillantem puellae annum allectione potissimum matris et consanguineorum a fide catholica magis adhuc alienari. E. DVstrae eosdem consanguineos ab ulterioribus idmodi ausibus sub onere incurrendae Actionis Fiscalis inhiberi, una invigilari faciant, ac Catharina Sagona, capta jam institutione catholica, vi datae sponsionis. Reliquum etc. . . .

XXXIV.

Serenissime Caesareo Rgie Haer. Pps. ADux Austriae et R. Palatine! Exc. Cons. Reg Lottle Hung. Dne Dni bgnissime Gratosissime, Colendissime!

Infrascripta anno 1823 No 32263 pro eo, ut ad institutionem in Religione Catholica spatio 6 Hebdomadaram duraturam begno gratiose admittar, hacque superata: num Catholicam Religionem sequi, aut Graecae in qua nata sum, adicta vivere velim? ... ad exhibendam Declarationem facultate instruar, perdemisse recurri, cum attamen 18-um aetatis meae annum necdum compleverim, No 3541 1824. voti damnata non sum.

Impedimento hocce legali, veluti unico, implementum humillimi mei petiti recurrente per id, quod 27-a Aug. 1824. 18-um aetatis annum compleverim, testibus sub /. advolutis Litteris Baptismalibus plene sublato, nihil amplius justis desiderii implementum morari potest. Unde Serenitatem Vestram CReam ac Exc. Cons. R. L. H. profunda cum submissione exoro, ut humillimo meo petito suscipiendae praescipsae institutionis et disquisitionis causa prolato benigno gratiose deferatur, usque eatenus suis Locis opportuna disponantur. Polliceor: me juxta intimam convictionem mentem meam declaraturam esse, spe plenam, quamvis coactionem, alioquin vetitam, et cum natura internae convictionis incompatibilem, alienam futuram esse. Quae benignitati, altisque gratiis et advolosis favoribus devota emorior. Seren. VRae ac Exc. Cons. R. L. H. Budae die 26 Aug. 1824. Serva et ancilla humillima *Catharina Sagona* Miskolczensis.

XXXV.

Cartea de Botez dată de Const. Vulco, (vezi Nr. XXVII.) în copie, legalizată de E. Gozdsu:

«Praesentem Copiam cum originali suo per me collatam, et in omnibus conformem esse repertam hisce in fidem subscriptus testor. Sign. Pestini die 10-a Augusti Anno 1824. *Emanuel Gozdsu* m. p. Ptae Tabulae Regiae Judicaturiae Juratus Notarius». (L. S.)

XXXVI.

22038. Ex Cons dto 31-a Aug. 1824.

appos. et dimis. 3-a Sept. *Szabó* m. p. 4-a vidi *Lovász* m. p.

Suae Mtti Ssmae!

Reiteratum Recursum Catharinae Sagona, Patre e graeco non unito Ritu ad Fidem Catholicam converso progenisce, tenore cujus, complecto jam 18-a aetatis anno, se ad subeundam 6 hebdomadarum institutionem catholicam admitti, hacque expleta liberum Religionis illius, quam ductu dictanimis conscientiae profiteri voluerit, exercitium clementer sibi concedi supplicat; regium hoc L. Consilium, Majestati Vestrae Ssmae provocatione ad demissam Repraesentationem dto 29-a Decembris a. p. Nr. 32263 in eodem merito abhinc factam, cum eo reverenter substernit; siquidem recurrens 18-am aetatis annum jam compleverit, eandem ad subeundam sex hebdomadalem Instructionem clementer admittendam existimari. Rel... Dat... etc.

2868.

XXXVII.

Feleséges Császári kir. örökös FőHerczeg, Nádor Ispán Ur. Kegyelmes urunk. Nagyméltóságú Magyar kir. Helytartó Tanács Kegyes és jó Uraink!

Miskolczon Lakos Sagona Katalin hajadon Leány, a Romai Catholica Hit követésére megintetteteni, az Anyja és Attyafiai pedig a Romai Catholica Hit el hagyására

való tsábitgatástól el tilalmaztatni rendeltetvén; mély tisztelettel jelentjük, hogy az e tárgyban hozzánk folyó esztendő Böjt Elő Hava 10-ik napján 4005 szám alatt érkezett felső Rendelés foglalatja; Sagona Katalinnak és atyafiainak tudokra adattatván; szolgál Biránknak alázatosan ide rekesztett tudósítása szerint, mindanyája azt fogadták, hogy magokat a tisztelt Felső Rendelés Hagyomását fogják alkalmaztatni.

A kik egyebaránt kegyelmében s kegyességeikben alázatosan ajánlottak mély tisztelettel maradunk: költt az ezer nyolczszáz huszon negyedik Esztendőben kis Asszony Havának huszon harmadik napján Miskolczon tartatott közgyűlésünkől. Felsőges stb. alázatos engedelmes szolgál: BorsodVármegyének közönsége.

XXXVIII.

A Fő Méltóságú M. K. Helytartó Tanácsnak. Miskolczi Lakos Sagona Katalin Görög nem egyesült szertartású Atyáktól született, Attyának á Catholica Hitre lett által menetelével, leg Felsőbb Helyre tett folyamodására a 4005 sz. a. költ kegyes Rendelés, Mutsu Mihály Görög és a Leány férjfi Testvére jelenlétkeben az annyának is valamint a folyamodó jelenlévő Leánynak folyamodására költ azon kegyelmes Rendelés magyar nyelven tudtára adatott nékie, hogy ennek utánna is maga Attyának Catholica Religióját kövesse, s ennek utánna is gyakorolja. Az édes Anya pedig és férjfi Testvére is, veendő Fiscalis Actio terhe alatt a Leányokkal s á Catholica Hit gyakorlásáról leendő elcsábításáról általunk tiltalmaztatnak, mellyre is a Leány is Testvére is azon nyilatkozatását tette, hogy eddig is mindéig a Catholica Hit Rendtartásait azólta követte is ezután is ezt gyakorolni kívánna az anyja pedig és Testvére azon Hittnek további gyakorlásában is hogy akadályoztatni nem kívánnak ellöttönk ki jelentették; Mellyekről is meg hagyott köteleességünkhöz képest tészük ezen alázatos Tudósításunkat. Költ Miskolczon kis asszony Havának 8-ik napján 1824-ikben

Fő Szolgabíró *Sebe Jozsef* m. p.

XXXIX.

6851 Ex Cons. ddo 8-ae Martii 1825.

19-a dimittit: *Lovász* m. p.

Generali Vicario Capitulari Agriensi.

Isthic erga futuram remissionem adjacentem Instantiam Anastasiae Sagona, Miskolcziensis, qua in eo queritur quod filia ejus Catharina, quae ex altissima Resolutione Regia sex hebdomadali Institutiōni subjicenda est, finem in hunc Agriam transponi desideretur Praesentae DVestrae cum eo transponi: ut circa tribuendam fatae Catharinae Sagona in loco habitationis in fide Catholica sex septimanarum Institutionem mox oportuna disponat, et de dispositis Relationem praestet. Dat.

XL.

658 *Serenissime Caesareo Regie Haer. Pps ADux Austriae etc. etc.*

In obsequium benigno Graosi Intimati ddo 8-ae Martii a. c. Nr. 6851 expediti recursum Anastasiae Sagona sub ./. readvolvendo, humillime refero, filiam recurrentis Catharinam die 11-a cur. mensis subire caepisse benigne in junctam sex hebdomadalem institutionem in loco suae habitationis, videlicet Parochia Miskoltzensi, de cujus effectu subin relationem dimissam praestiturus sum. In reliquo etc. etc.

Agriae 18-a Aprilis 1825. *Iosephus Novaky* m. p. Vicarius Generalis Capitularis.
(inregistrat sub Nr. 10,944. 21. 8. 1825)

XLI.

Serenissime Caes. R. Haer. Pps. etc.

Ad Recursum Nr. 22038 1824 intuitu sex hebdomalis Religionariae institutionis exhibitum Int[imatum] dto 9 Novembris ejusdem anni Nr. 28201 congrui ordines ad 9 Cottum Borsodiensem dimissi sunt. In horum consequentiam Dno L. Baroni a Barkoczy oppidano Parocho filia mea Catharina Sagona semet stiterat, hujusque hoc in operam expetiit. Interjecta longiori mora intelligo: hunc eo e motivo, quod filia in catholica fide im-

buta apud me existens facile seducatur, sique ipse institutionis suae fructibus carere debeat, id exigere, ut filia mea Agriam, transponitur, hicque 6. Hebdomadali institutioni subjiatur. Hoc proficito mihi sollicitae Matri vel ideo ingratum esse debet, quod filiam 18. annos suae aetatis superantem, formosam aliis concredere debeam, a quibus non abstante omni veneratione confidere nequeo, unde, si jam e manibus meis dimittere debbit, in defectu Miskolczini existentiae monahalium eam *Pesthini Claustro Anglicanarum inferre intendo, ut hic inter sui sexus personas existens tum a Catecheto P. Augustino Megele ex. ord. Servitarum*, qui functionem Catechesae explet, quam ipso Civitatis Parocho prout iubuerit, praescriptam institutionem ab omnibus Graeci ritus hominibus remota percipiat, terminetque, ut ita tam ego, quam caeteri Consanguinei, non abstante religionis difformitate clare luculentum de eo praebeamus testimonium: *nos nullum prorsus obicem ponere, aut filiae libertatem restringere velle, id unice impense orando*, ut, quod periculum *in mora esset*, eatenus necessarij ordines quo cujus benigno-gratiose dimittantur. Quae etc. etc. Budae 7. Martii 1825. *Anastasia Sagona*, Miskolczensis.

XLII.

18368 Ex Cons. ddo 12-ae Iulii 1825.

Suae Majestati Ssmae.

22-a dim *Lovász* m. p. ead. rev. *Vegh* m. p.

Generalis Vicarius Capitularis Agriensis Normale Testimonium de qualiter expleta per Catharinam Sagona Miskolczensem sex hebdomadarum Catholica Institutione medie adjacentis Resolutionis illo cum petito submitit, ut cum dicta Catharina Sagona praesentae Convictionis nulla motiva adduceret, eademque a 10 aetatis anno principiis catholicae fidei imbuta, obligationes illis consentaneas, ad annum neque aetatis 18-um expleverit, neque aliud Religionem G. n. u. r. amplectendi motivum haberet, quam quod in hac se *facilius sponsum facturam speret*, a petito *Transitu amoveretur*, tum ideo, quod nulla vis eidem inferenda sit, tum quod res et in se, et in sequelis periculis plena, et *Fidei Catholicae praejudiciosa esset*, tum denique ne mater, et avus Maternus, qui puellam hanc a Religione Catholica avertere conabantur, et perplexitatis, in quam puella haec coniecta est, causa sunt, suae adversus altissimas ordinationes renitentiae, et *attentatae allectionis fructum reportent*.

Praevidiam itaque Relationem una cum provocato in eadem Testimonio Regium hoc Loctenentiale Cons. Majestati Vstrae Ssmae in obsequium Benigni Decreti Aulici ddo 22-ae Octobr. 1824 Nr. 14598 illa cum opinione demisse substernit, ut cum ductu attackti Attestati persona haec sub finem attente, et omni modestia exceptae Institutionis declaraverit, *se e dictamine conscientiae suae, internaque animi convictione a Religione g. n. u. r.* in qua primam lucem conspexit, et quorum coetui per Sacramentum baptismatis adlecta fuit, hoc minus recedere posse, *quod in hac quoque Religione alternam animae salutem se consecuturam esse firmissime sibi persuasum habeat*, eidem dictae Religionis in qua nata, et enutrita fuit liberum exercitium benigne concedendum esse existimet. Quibus in reliqua etc. etc.

XLIII.

Serenissime C. R. Haer etc. etc.

Provocando ad libellum 6851: 1825 S. V. CRiae ac. Ex. Cons. R. Locle H. declarare sustineo: me consuetae institutioni subjectam, superato 6 Hehd. spatio, et Declarationem meam scripto exhibuisse, ex intima convictione profluentem, et quamvis hanc actio, horsum mittendis indubie adnecti existimem; quod tamen condam matrimonii ineundi spes expressa mihi praejudicare possit, hujus vero in postrema Declaratione, de qua hic agitur, nihil prorsus contineatur, argumentaque in hac expressa ipsam intimam convictionem exprimant.

Serenitati Vtrae CRiae et Ex. Cons. RLtl. H. humillime supplico, ut in nexu hujus Declarationis me bgno-gratiose protegere, ipsumque petitum Altissimae suae Majestatis Clementiae substernere dignaretur. Quae etc. etc. Budae 8 Iulii 1825. *Catharina Sagona*. Miskolczensis

Pe dosul actului: «Normali Testimonio super qualiter expleta per recurrentem sex hebd. Cath. Instit. per Generalem Vicarium Agriensem submisso, sub hodierno Nr. 18368 Altmae Resolutioni substrata, Instantiam hanc ad acta reponi. Ex. Cons. ddo 12 Iulii 1825. 18653.

XLIV.

1029

Serenissime etc. etc.

Posteaquam Catharina Sagona Puella Miskolczensis in obsequium b. Resolutionis Regiae ddo 9-ae Novembris 1824 Nr. 28201 intimatae sexhebdomadalem Catholicam Institutionem subivit, super eadem Testimonium instituentis Capellani Miskolczensis sub % item Diarum Institutionis sub %; Serenitati Vestrae C. R. et Ex. Cons. R. L. H. humillime substerno.

Ex qua quidem apparet, eandem per tempus Institutionis se convenienter gessisse cum tamen praetensae convictionis nulla seu coram Deputatione mixta, seu per tempus Institutionis motiva adducere potuerit, quod tamen ad impetrandum Transitum vigore bgnae Resolutionis ddo 9-ae Octobris 1804 Nr. 22802 necessarium est; — cumque eadem a 10-o aetatis anno Principiis Religionis Catholicae imbuta, obligationes illis consentaneas ad annum usque aetatis 18-am expleverit, et prout in declaratione sua per antecessorem meum Capitularem Vicarium die 26-a Ianuarii 1824. Serenitati Vestrae C. R. et Ex. Cons. repraesentata ipsa haec Catharina Sagona sincere exposuit, unicum motivum amplectendi Religionem Graeci Ritus non unitorum illud habeat, quod in hoc se facilius sponsum facturam speret, humillime oro Serenitatem V. C. R. et Exc. Cons. L. R. dignetur in sensu bgnae Resolutionis ddo 2-ae Junii 1818 Nr. 15616 intimatae a Sua Majestate Sma bgno gse impetrare: ut eidem Catharinae Sagona petitus Transitus simpliciter denegetur, tum quod ut ex praemissis, atque ex ante actorum serie patet, nulla vis conscientiae ipsius per id inferenda sit, tum, quod res, et in se, et in sequelis periculi plena, et Religioni Catholicae summe praediciosa esset, si motivum facilius ineundi Matrimonii pro fundamento Transitus adaptaretur, tum ne mater, et avus Maternus, qui uti perhibent anteacta, signanter bgna Resolutio ddo 10-ae Decembris 1816 Nr. 35773 intimata Puellam hanc a Religione Catholica avertere omnimode adnitebantur, et perplexitatis in quam Puella haec conjecta est, causa sunt, suae adversus altissimas Resolutiones renitentiae, et attentatae allectionis fructum referant, cum detrimento Religionis Catholicae. In reliquo etc. etc. Agriae 29-a Iunii 1825 Iosephus Novaky m. p. Vicarius Generalis Capitularius.

XLV.

Infra scriptus vigore praesentium Fidem facio ac testor, quod Catharina Sagona vi b[en]igno gratiosi Intimati Excelsi Consilii R. L. H. Sex hebdomali Institutioni subjecta, ab 11-a Aprilis a. c. usque 30-am Maji Coram Testibus seniore Iosepho Holló, et Ioanne Rozenplatt, ad hunc actum adhibitis, hanc rite, ac debite subiecit, se in excipiendis unice salvificae Religionis principiis solentem, pacatamque exhibuerit, neque seu verbo, seu mutu quopiam vel erga meam personam vel erga propositos certiculos ullam irreverentiam prodiderit, quin et finaliter omnes Catholicorum symbolos, Fideique Dogmata ecce (?) sancta, ac ad aeternam beatitatem obtinendam necessaria palam professa fuerit — cum tamen ex dictamine conscientiae suae, internaque animi persuasione ad recipienda sacra graecorum non Unitorum, in quorum Religione primam lucem intuita, Coetuique eorum per sacramentum baptismatis adlecta fuit, ungeretur, firmiter sibi proposuit, se a modo colendi Deum, ab avis suis usuato, recedere nolle, aeternamque beatam futuram sortem in ea Religione speraturam in qua nata, et baptisata extitit — super quo supra — fatae Catharinae Sagona institutae, hasce extradendas esse, duxi Litteras Testimoniales. Miskolczini 30-a Maji 1825. Casparus Vezlerle m. p. Capellanus Misk.

XLVI.

Urmează procesul verbal luat în timpul instrucțiunei date Ecaterinei, în celea 42 zile. Instrucțiunea are datul de: Miskólcz, 20-ik Majusban 1825-ik Esztendőben. Vezlerle Gáspár m. p. Miskólczi káplány. Apoi la sfârșitul procesului verbal urmează:

Hogy a keresztény Catholica Hitnek Fundamentomos cikkelyei, és sarkallatos igassági a fentebb kijelelt kérdésekben naponkint ugy adattak elől, amint feljegyezve tálláttnak mi alól irtak ugmint különösen kiválasztott meghivott s mindenkor jelen lévő tanuk elősmerjük s bizonyítjuk. Miskolcz 30-ik Máji 1825-ik eszten. Idősbb *Holló József* m. p. *Rozemplát János* m. p.

Titlul procesului verbal luat în decursul instrucțiunei:

Rendes foglalatja s folyamatja azon Hitbeli Tanításnak, a mely a Felsőes királyi magyar Helytartó Tanácsnak kegyes parancsolatjából Sagona Katalinnak a nem egyesült görög szertartások való által menése szándékának kinyilatkoztatásával, általam alább irt által á ki szabott rend s mód szerént, hat hetek lefolyása alatt elejbe terjesztetett — annak feleletjeivel együtt. — Kezdeté vala 11-ik Aprilisban e folyó 1825-ik Esztendőben.

Kérdések

I-ső nap.

Minekutánna a parancsolt 6 Héti Tanításnak czéllya néki megmagyaráztatott, — megkérdezett mi végre akarja vallását változtatni? a melyre így felelt:

Én nem akarom a keresztvizemet megmocsokítani. mint Görög ugy születtem, mint Görög ugy akarok meg is halni. — Hogy pedig eddig a Catholica Vallásban neveltettem és azt követtem, arra a fejedelmem parancsolatja kötelezett, a melynek engedelmeskedni tartoztam, most pedig már mint majorennis azon Törvény alól felszabadítottam és választás engedtetett a két vallás között, én tehát a Görögöt választom, ugy is az pápista vallásban csak a nyelvben különbözünk.

Azután megmondott néki, mi légyen a vallásnak legfőbb fundamentoma t. i. az Isten, mi az Isten? annak létele és tulajdonsági megfejtettek.

Mi az Isten, azt értem, de megfejteni nem tudom, — tulajdonságit sem tudom, elől számlálni — ne is kívánnya a T. Úr hogy én ezeket és az egész katekizmust szorul szora megtanuljám, mert az tölem ki nem telik.

2-ik nap.

A hitrül közönségesen... (întrebarea catihetului și răspunsul Ecaterinei).

Astfel urmează pentru fiecare zi o întrebare și un răspuns (deci 42 întrebări și tot atâtea răspunsuri). Răspunsurile sunt foarte scurte, sau simplu — «nu știu».

XLVIII.

12186 Sacrae etc bgne intimandum: Altefatam Suam Mattem Ssmam Relationem Regii huius Ltis Cons. Medio Repraesentationis suae ddo 12 Iulii a. c. Nr. 18371 super eo: quod Elisabetha Kondon non adexspectato b. hebdomalis Institutionis termino se de veritate fidei Catholicae convictam declaraverit, horsum praestitam pro statu notitiae summere quoad Catharinam vero Sagona opinionem ejusdem sub eodem dato Nr. 18368 depromptam, juxta quam fatae Personae liberum Religionis Exercitium conceden-

dum venit, clementer ratihabere dignatam fuisse. Hanc proinde altissimam Resolutionem Regiam Consilio huic Ltle Regio remissionem substratorum in utroque merito Actorum hisce perscribi. Datum Viennae die 9-a Sept. 1825. Comes *Ignatius Almásy* m. p. *Alexius Nevéry* m. p. Ad Dgnum et Mandatum Comes *Franciscus Nadasd* m. p.

XLVIII.

25436 Ex Consilio ddo 4 Oct. 1825.

Cottui Borsodiensis et
Generali Vicario Agriensi
all 9. dim. 18 (nedescifrabil)... m. p.
20-o Vidi *Lovász* m. p.
all. 23-a Oct. 1825. exp. *Lászlóffy* m. p.

Sua Majestas Ssma *Catharinae*
Sagona Miskolczensi liberum G. n. u. r.
exercitium benigne-gratiose concedere
dignata est. Quae etc.

Cottui. Sttis DVestris fine edocende eatenus fatae personae hisce intineatur Vicario Sttae DVtrae ergo relatione sub 29 Iunii a. c. No 1029 isthuc factam, pro congrua notitia statu hisce significat. Dat.

† Dr. I. JUNG.

Dacă în științele exacte cea mai mare sinteză nu se ridică decât tot la o abstracțiune de ordin mai superior; în cele umanistice chiar și analiza cea inductivă are a face cu oameni, sau fapte, însușiri, cugetări ori idei omenești. Dacă, deci, științele și disciplinele umanistice sunt privite ca nepractice față de anumite științe, cu tot dritul și acestea pot trece de nepractice față de studiul ființei omenești.

Toată știința aplicată unui popor, neînchegat prin origine, crez, ideal și patriotism, e șubredă și vanitoasă. Și popoarele mici, neavând cățimea, trebuie să răsbiască prin *calitate*. Temeiul acesteia trebuie să fie puritatea rasei, o educațiune severă și o instrucțiune solidă, iar *coeficientul* ei — patriotismul etnic.

Și nici o știință nu dă cheazășie mai mare pentru aprinderea unui patriotism adânc ca istoria. A nesocoti unui popor această știință este a-i adormi simțul național și politic.

De aceea ne doare, când ne gândim, cât de repede am uitat recunoștința, ce datorim istoriei întru redeșteptarea noastră; cât se lucrează pe tărâmul acesta aiurea; cât am lucrat chiar noi mai înainte prin cărți și reviste, când numărul celor „școliți“ eră atât de restrâns; — și cât am învățat de-un timp încoace să *prețuim prezentul, să disprețuim trecutul, să nesocotim viitorul!*

Iacă însă, că înainte chiar de trezirea noastră la o vieată națională politică-culturală, în Germania filozofică, metodică și scrutaătoare apărû, se desvoaltă și se *involtă* într'o problemă istorică-științifică de cea mai mare însemnătate: *chestiunea română*.

Acele *cercetări* se prefăcură mai târziu adesea în *certări*. Oameni tendențioși se iviră, cari credeau a putea *stoarce* istoriei mărturisirea, că Românii ar fi numai niște venetici pe aceste câmpii și plaiuri.

Și dacă în hărțuiala aceasta de mai bine de o sută de ani văzurăm un stâlp al unui mare popor, întingându-și pana în negreala unui trecut tot atât de întunecat, spre a scrie, înzestrat cu toată armatura erudițiunii moderne, dar și cu toată dragostea de adevăr, foi, din care cărturarii neamului să poată scormoli măreția trecutului, iar poeții să scapere vâpăi de

însuflețire patriotică; cum de nu ne-am îndureră, când trebuie să vestim obștei românești moartea aceluia valoros bărbat.

În *Dr. I. Jung*, ilustrul profesor dela universitatea germană din Praga, și autorul multor scripturi erudite asupra trecutului nostru, istoriografia română perde pe cel mai de frunte susținător al băștinătății neamului în Dacia traiană și totodată pe cel mai migălos cercetător al întregii probleme roesleriane. Admirator al epocii împăraților romani, el se făcu cunoscut mai întâi prin studii amănunțite asupra acestui răstimp.¹

În lucrările următoare sriitorul nostru arată în pilde frumoase însemnătatea științelor ajutătoare istoriei în aplicațiune la țările dunărene.

Deci vom putea zice: După cum *Roesler* e încă și astăzi autorul *introducător* în cestiunea, ce-i poartă numele, iar *Hasdeu* pentru răstimpul descălciătoarelor cel mai *cuprinzător* a tuturor disciplinelor referitoare istoriei, *Jung* este *îndrumătorul* cel mai clasic în metodică istoriei române pentru începuturile ei întunecate.

Intrând în prima-i lucrare «*Die Anfänge der Romänen*»² în temeiul luptei, ce pe atuncea era în toiul ei, Jung se încredință că *numai* cu obiecțiuni, fie ele cât de îndreptățite, îndreptate contra *altor* obiecțiuni, nu se poate urni cestiunea din loc.

Cercetător neobosit, răposatul căută, pe măsură ce fântănele amenințau a secă, se adânciască din ce în ce *aratrul* în moină, spre a desfundă *glia* mănoasă de desubt.

În scripturile următoare se hotări deci să pipăe mai adânc straturile istoriei, căutând bunăoară în «*Roemer und Romanen in den Donauländern*»³ să limpeziască legăturile și încuscirile acestora cu barbarii; iar în «*Die romanischen Landschaften des roemischen Reiches*»⁴ a alege ițele conducătoare de urzeala vremii, ce alcătuiau bătătura feluritelor așezăminte din largul cuprins al împărăției.

Iară și iară însă după o perioadă de asemenea *cercetări* migăloase se întorcea Jung cu vădită plăcere spre plaiurile romane, spre a scrie apoi câteva pagine de concentrare și reculegere.⁵

Cuprinzând mai deapoi cu aceiaș dragoste toate provinciile romane, Jung căutase a descălci primele începuturi etnice, politice și culturale, ce au luat naștere tocmai pe atuncea. Această idee fundamentală caracterizează lucrările sale din capul locului.⁶

¹ Jung, *Die Militärverhältnisse der sogenannten provinciae inermes des römischen Reiches*, Zeitschrift für österr. Gymn., XXV., p. 666-696; 818. acelaș, *Die Bevölkerungsverhältnisse des römischen Reiches*; Această lucrare însă menționată de *Marquardt* în recenziunea asupra operilor lui Jung (Zeitschrift für öst. Gymn., XXXII., p. 652). n'o putui găsi *nici* în revista aceasta, unde după *Gutschmid* (Literarisches Centralblatt 1876, p. 1422) ar fi apărut primele studii ale lui Jung asupra împărăției romane, *nici* în cunoscutul op a lui *Kaiser Bücherlexikon*. Cea dintâi lucrare istorică a lui Jung fuse însă „*Zur Geschichte der Gegenreformation in Tirol*“, Innsbruck, 1874.

² Zeitschrift für österr. Gymnasien, XXVII; și ca lucrare separată: Wien 1876.

³ Innsbruck, 1877, p. XLIV + 315.

⁴ Innsbruck, 1881, p. XXXII + 564 + «Register».

⁵ Jung, *Römer und Romanen*, 88-107; 206-309; acelaș, *Die romanischen Landschaften*, p. 468-481.

⁶ Jung, *Die Anfänge der Romaenen*, op. cit. pag. 14, 93; acelaș, *Roemer und Romanen in den Donauländern*, op. cit. Einleitung (ed. I. 1887); acelaș, *Die romanischen Landschaften des roemischen Reiches*, op. cit. p. XXXII.

Asupra primei scripturi vezi «darea de seamă» a lui A. v. *Gutschmid* în «*Literarisches Centralblatt*», op. cit. Asupra celorlalte două: *Marquardt*, în «*Zeitschrift für österr. Gymn.*» op. cit.

Cunoscător adânc al instituțiilor și «*vechităților*» romane, el a îndrumat deslegarea cimiliturii române, comparând stările de lucruri ale altor provincii părăsire de Romani, studiindu-le mai pe îndelete la îndemâna unor fântâni nouă și scoțând pilduire prin analogie. Într-aceasta constă superioritatea sa asupra lui *Roesler*, carele nu s'a preocupat de cele, ce se petreceau aiurea poate în aceleași condițiuni. Și Jung dojenește aspru pentru acest cuvânt pe adversarul său premergător.¹

Astfel reuși Jung a discredită cu drept cuvânt afirmațiunea uniceia fântâni despre părăsirea Daciei, relațiunea lui *Flavius Vopiscus*, asemănându-o cu cea a lui *Eugipp*, care povestește despre Raetia și Noricum cam în același fel.²

Și cea mai severă critică laudă metoda autorului «de a tâlcui astfel *macra*» tradițiune asupra părăsirii Daciei.³

În opera sa următoare «*Leben und Sitten der Römer in der Kaiserzeit*»,⁴ el ne dă un compendiu admirabil pentru studiul așezămintelor și îndatirilor constituționale ale acelei epoci.⁵

Din cercetări în cercetări ajunsese și la studiul Egiptului roman, după cum îmi comunicase răposatul într'o scrisoare.

Recolta științifică, n'a fi fost după dorință, căci Jung n'a tipărit în urmă ceva referitor la țara Faraonilor. Deoarece însă scrisul unui asemenea bărbat poate fi și un document al personalității sale, cred că cetitorii vor îngădui a-i reproduce, cu toată modestia, traducerea:

Praga, Ianuarie 1892.

Prea onorate Domnule!

«În învălmășagul afacerilor n'am putut până acuma să Vă mulțimesc pentru trimiterea disertațiunei DV. «*Zur Geschichte Siebenbürgens*». O fac aceasta acuma, după ce am cetit primele două capitole înainte de Crăciun cu mare interes. Actualmente studiile mele sunt îndreptate asupra Egiptului roman. Și de aci duc puține căi spre Dacia: unii «procuratori» înaintară din Egipt spre Dacia. Dar va veni iarăș timpul, când mă voiu întoarce iarăș spre țările române. Atunci lucrarea DV. îmi va servi drept călăuză pentru evul mediu».

Al DV. devotat:
J. Jung.

Într-adevăr valorosul istoric își îndeplini în curând făgăduința, tipărind, în 1893, monografia «*Zur Geschichte der siebenbürgischen Pässe*»,⁶ lucrare, ce fû tradusă și în românește.⁷

¹ Astfel acesta nu numai în ale sale «*Romänische Studien*», dar nici măcar în «*Über das Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau*» Sitz-Ber. d. W. Akad., 1873, LXXIII, «nu folosește păreriile celei mai mari autorități în cestiuni bizantine de pe atunci, *K. Hopf*, Griechenland im Mittelalter, Ersch u. Gruber Encyclopädie, LXXXV, cu toate că i-ar fi prins foarte bine aceasta» (Jung, *Die Anfänge der Romaenen* pag. 13 sq.

² *ibidem* p. 93 sq.

³ A. v. *Gutschmid* în «*Literarisches Centralblatt*», op. cit., p. 1422; «für die mager Überlieferung über die Aufgabe Daciens die richtige Auffassung zu gewinnen».

⁴ I. II., Prag 1883, 1884.

⁵ Vezi critica lui *Kubitschek* în «*Zeitschrift für österr. Gymn.*», XXXVI. p. 271 sq.

⁶ Apărută în «*Mittheilungen des Instituts für österr. Gesch.*, IV., Ergb., Innsbruck 1893.

⁷ «*Contribuțiune la istoria trecătorilor Transilvaniei*», Convorbiri lit., XXVIII., p. 318 sq., 404 sq., 529 sq., 702 sq.; Traducerea de «*Biron*».

Tot privitor la Transilvania e și scrierea «*Fasten der Provinz Dacien*»,¹ în care după pilda unor lucrări analoage asupra altor provincii romane, autorul folosește diferitele însemnări administrative și juridice (fasti) întru desăvârșirea tabloului privitor la așezămintele și cultura provinciei.

În legătură cu studiile sale asupra epocii împăraților romani este și darea sa de samă asupra cărții «*Die Ausbreitung der lateinischen Sprache über Italien und den Provinzen des römischen Reiches v. A. Budinszky* (Zeitschrift f. öst. Gymn. XXXII. p. 660).

A mai scris «*Grundriss der Geographie von Italien und des Orbis Romanus*»,² care ca și cele două lucrări în limba italiană,³ răsărită din necesitățile marelui probleme, pe care căută s'o pătrundă, studiind-o din deosebite puncte de vedere. În schimb opera sa «*Italien und die römische Weltherrschaft*», ce ni se înfățișează ca o sinteză foarte strânsă a scripturilor sale de pân' acum, este o lucrare în vederile universal-istorice ale unui mănunchiu de istorici austriaci și germani.⁴ Ultimul op a lui Jung cunoscut nouă este biografia profesorului său *J. Ficker*.⁵

* * *

Julius Jung se născu la Imst, în Tirol, în 11 Septembrie 1851. Studiile sale secundare le făcu la Innsbruck, iar cele universitare parte tot acolo, parte în Germania la Göttingen și Berlin.

În anul 1877 se abilită ca docent pentru istoria veche la Innsbruck. Patru ani în urmă deveni profesor extraordinar, mai apoi profesor ordinar la universitatea germană din Praga.

Activitatea sa laudabilă fu recunoscută în anul 1901 și de Academia imp. de științe din Viena, care-l alese membru corespondent al ei. La 21 Iunie a. c. însă nemiloasa soarte îl strânse și-l stânse dintre cei vii.

Cum l-au prețuit în viață, cărturarii români vor ști să binecuvinteze și amintirea aceluia, care pusese frâu răutății tendențioase în tractarea chestunii române⁶ și multă sânguință pentru rezolvirea ei. Subsemnatul crede a fi îndeplint prin aceasta o datorie de meserie și de recunoștință către valorosul istoric german Dr. J. Jung.

Dr. I. Gherghel.

¹ Innsbruck, 1894.

² Ed. 2, 1897.

³ *La città di Lona e il suo territorio*, un contributo alla geografia storica d'Italia, 1902; apoi *Bobbio, Veleia, Bardì*, 1905.

⁴ H. F. Helmolt, *Weltgeschichte* IV.: Die Randländer des Mittelmeeres, Leipzig-Wien 1900, VII., p. 317-468.

⁵ J. Jung, *Julius Ficker, ein Beitrag zur deutschen Gelehrten-geschichte*, Innsbruck, 1907, p. XV.—572.

⁶ Vezi bunăoară sopenoala, ce-i trage meșterului *P. Hunfalvy*, în darea de seamă „I. Gherghel, Zur Geschichte Siebenbürgens“, Mittheil. des Instituts v. öst. Gesch. Innsbruck, 1893, p. 326; sau în «Zur Gesch. d. siebenbürg. Pässe», op. citat, p. 29, a. 20.

ÎNSEMĂRI.

Muzeul Asociațiunii. Dl Alexandru Tzigara Samurcaș, directorul Muzeului de artă națională și etnografie din București, vorbind în numărul din Maiu al «Convorbirilor literare» despre Muzele provinciale, scrie următoarele despre «Muzeul Asociațiunii».

„Paralel cu mișcarea din țară, avem de înregistrat, în aceiaș ordine de idei, dincolo de Carpați întemeierea «Muzeului Asociațiunii» din Sibiiu, inaugurat la 1905. Situația este aci inversă decât în capitala României. Sibiiu se mândrește cu un palat falnic, anume clădit pe frontispiciul căruia se răsfață firma de sus. Muzeul propriu zis este încă departe de a corăspunde clădirei; colecțiile se pierd într'acest palat mareș. Mare însă este muzeul în imaginația și dorința întemeietorilor și conducătorilor săi. Și am deplină credință că prin stăruința și priceperea sa Dl O. Tăslăuanu va reuși să realizeze în curând idealul de toți dorit. Când însă colecțiile vor fi atât de însemnate încât să merite numele de Muzeu, atunci și mai mult decât azi încă, acest nume se va potrivi, cu palatul ce o poartă. Căci numai pentru muzeu nu sunt amenajate sălile actuale, în care cu greu se pot expune cum se cade colecțiuni mai însemnate.

Învățământul ce aș vrea să trag din acest caz este că, înainte de a ne îngriji de un local și de statute prea amănunțite, să ne preocupăm mai serios de adunarea obiectelor. Orânduirea și catalogarea lor pe specialități se va putea face și în urmă. Să nu mai pierdem însă vreme, și cât mai în grabă să adunăm puținele rămășițe ce ne-a mai cruțat vremea și mai ales urgia nepriceperei de care ne-am arătat atât de culpabili. La aceste pacoste se mai adaogă acum în urmă și concurența ce ne fac străinii în adunarea obiectelor de artă“.

Aceste aprecieri vin dela un om competent în materie și sperăm că ele vor fi primite după cuviință de cei chemați să le înțeleagă.

Numiri populare de plante. Toate națiunile mai înaintate în cultură și-au stabilit nomenclatura botanică, dându-le plantelor nume și în diferitele limbi naționale

pe lângă numele științific. Așa va trebui să facem și noi, când învățații români se vor gândi și la vulgarizarea științei, și când se va ivi lipsa unei chei pentru determinarea plantelor, care e cel mai elementar și necesar mijloc de-a răspândi dragostea pentru flori și pentru natură.

Multe plante ce cresc pe pământul românesc își au deja numele popular. Celelalte trebuiesc botezate cu numiri artificiale, dar neaoșe românești, ce corăspund spiritului limbii și-și gădesc analogia în numirile deja existente.

La munca asta va servi de izvor în primul rând lucrarea clasică a d-lui Z. C. Panțu: *Plantele cunoscute de poporul român*, care cuprinde un bogat material lexicografic botanic. Poporul nostru cunoaște însă cu mult mai multe plante decât sunt înșirate în numitul vocabular.

Intr'o excursiune în Munții apuseni am auzit de bunăoară la Galda-de-sus și la Întregal de următoarele numiri nouă de plante:

- * *Allium flavium* L. = hajmă păsărească
- Lepidium ruderales* L. = beșina porcului
- * *Lathyrus megalanthus* Stendel = mănereț
{de pădure
- * *Seseli rigidum* W. et. K. = buruiana vântului (cu ea se afumă la picioare cei bolnavi de vânt).
- * *Thymus Transsilvanicus* Sehur = sopenel
- Salvia glutinosa* L. = miericea
- Melampyrum Bihariense* Kern = buruiana mălcesului
- * *Galium capitatum* Kit. = sânziene de munte
- * *Senecio Iacobaea* L. = rujină
- Leontopodium alpinum* Cass. = siminic
- Carlina acaulis* L. = turtie
- Inula Helenium* L. = ochiul boului
- Telekia speciosa* Baumg. = brusture
- Chrysanthemum vulgare* (L) Bernh = mătrișe.

La Alba-Iulia am cules numirile care urmează:

- Muscari tenuiflorum*-Tausch = corcodan păsăresc.
- Rumex Acetosella* L. = schiaz
- * *Polygala amara* L. = grosamă
- * *Geranium palustre* L. = ciocul păsării
- * *Ferulago silvatica* (Bess.) Reichb. = mărariu păsăresc,

* *Stachys annua* L. = cînsteș, (în Vocabularul Panțu occură *Salvia glutinosa* supt numele acesta, poate greșit)

Ajuga *Chamaepithys* (L.) Schreb. = fili-mină de câmp

Artemisia vulgaris L. = pelin pășăresc
Centaurea spinulosa Roch. = bundiarăi.

Plantele acestea cresc mare parte pe fânațele muntelui Bilag, ale cărui flori fierte dau renumita «scaldă de Bilag», înzestrată cu mare putere leucitoare, după credința și experiența poporului din jur.

Într'o carte a botanistului maghiar Dr. Vincențiu Borbás (Jelentés az 1873 évben a Bánságban tett növénytani kutatásról, Budapest, 1874), am găsit în sfârșit următoarele numiri românești:

* *Potentilla pedata* Wild. — găinuși, (Orșova)

Helleborus purpurascens W. et. Kit. = boșută.

Notez, că speciile de plante însemnate cu o stea nu sunt amintite de loc în Vocabularul Panțu, iar celealalte se amintesc sub altă numire.

* Alexandru Borza.

Unelte de treierat. În «*Zeitschrift für romanische Philologie*» (Mai 1910) dl Schuchardt, într'un articol asupra îmblăciei aduce însemnate contribuții la istoria uneltelor de treierat, de care s'a ocupat îndeosebi dl Meyer-Lübke (Wörter un Sachen I). Însemnată este metoda după care s'a făcut cercetarea. E drept că totdeauna le-a fost de folos filologilor cunoașterea amănunțită a lucrurilor în stabilirea filiațiunii cuvintelor corăspunzătoare; totuși nu s'a ținut în deajuns seamă de lucruri, de aceea au și căzut în multe rătăcirii. De câțeva vreme însă cuvântul de ordine în filologie este «lucruri și cuvinte». Urmărindu-se de pildă numele de îmblăcie la Români cari o folosesc (în limba germană Dreschflegel), paralel cu formele ei diferite pe tot domeniul de răspândire în Europa, se poate ajunge la concluzii interesante. Astfel numele mai răspândit al ei derivă din lat. *flagellum*, în franc. fleau, germ. Flegel, engl. ftail. Ținând seamă și de forma acestei unelte în diferite regiuni, dl Schuchardt înclină spre părerea că ea s'ar fi născut pe teritoriu latin și de aci s'a răspândit împreună cu numele ei latin fla-

gellum. Acest fel de studii sunt deabiă la începutul lor, nu este adunat totdeauna materialul trebuitor, dar ele sunt de o însemnătate netăgăduită, stând în legătură și cu probleme etnografice. De pildă la noi *îmblăcie* și a *îmblăți* sunt cuvinte de origine slavonă. Dacă s'ar stabili domeniul de răspândire al acestor cuvinte pe teritorul românesc s'ar putea trage oarecari concluzii și în afară de domeniul de cercetare al filologiei. Firește ținând seamă de formele diferite ale acestei unelte de treierat în comparație cu cele ce se întâlnesc la alte popoare.

Dl Schuchardt a văzut fotografia de îmblăcii de ale deosebitelor naționalități din Austro-Ungaria, cele românești se deosebiau prin ornamentele sculptate pe ele. O trăsătură care nu trebuie trecută cu vederea. (Conv. Lit.) * D. P.

Neaoș. Intre alte etimologii publicate de dl G. Weigand în vremea din urmă (*Dreizehnter Jahresbericht* Leipzig, 1908) este și *neaoș* < *Român de auș*, unde *auș* < *avus* + suf. *uș* = moș, etimologie care la prima vedere nu se pare verosimilă. Din întâmplare am dat peste un pasaj din «Cronica» lui Șincai, care sprijinește mult această etimologie, și nu știu dacă nu cumva a și inspirat-o, deoarece încă nu mi-am putut câștiga notița etimologică a dlui Weigand. Pasajul, care nu e fără interes, e următorul: «Din cuvintele [lui] S. Teofan și ale celorlalți înseamnă întâiu, că ostașii de subt povățuirea lui Comentiol au fost mai mare parte *diaoși Români*; pentru că limba lor cea părintească «torna fratre» = «întoarnă frate!» (*Cronica*, Iași, 1853. I. p. 113). Și e cunoscut că Șincai întrebuiță multe expresiuni de ale poporului, *neaoșe* sau *deaoșe* românești cum ar zice dânsul, ca *ostoiesc* = încetez, *văjesc* = nimeresc, potrivesc, *întiresc* = alung cu de-a sila, *șip* = arunc, *dau binețe* = salut, *tun undeva* = întru repede, o *țără* = un pic, pușin, ș. a.

* Dr. Nic. Drăganu.

„Biblioteca populară a Asociațiunii“. Cetitorii în acest număr găsesc informații amănunțite despre hotărârile comitetului central privitoare la reorganizarea Bibliotecii populare a „Asociațiunii“.

În urma acestor hotărâri biroul central a tipărit următorul apel:

Cel dintâiu așezământ cultural al poporului românesc din Ungaria, «Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român» împlinește în curând 50 de ani dela întemeiere. În curs de o jumătate de veac «Asociațiunea» a lucrat din răspuțeri pentru înaintarea culturală a poporului nostru și astăzi se poate mândri cu frumoase fapte împlinite, dintre care amintim numai pe cele mai însemnate. De 40 de ani publică revista «Transilvania», în cari apar studii și cercetări prețioase din domeniul științei și literaturii. [Această revistă se trimite gratuit tuturor membrilor fondatori (cu taxa de 400 cor.), pe vieață (cu taxa de 200 cor.) și activi sau ordinari, (cu taxa de 10 cor. pe an) ai «Asociațiunii»]. De 25 de ani susține o școală civilă de fete cu internat în Sibiu, care e cercetată în fiecare an de peste 100 de eleve din toate părțile locuite de Români. De 5 ani a clădit «Muzeul istoric și etnografic», în care se adună cu sârguință toate dovezile privitoare la trecutul și etnografia poporului nostru. Din fundațiunile ce le administrează în parte în fiecare an mai multe burse (stipendii) tinerilor cari urmează școlile secundare și superioare. Pe lângă aceste, prin despărțămintele sale, în număr de 60, cari cuprind aproape întreg teritoriul locuit de români din Ungaria, se îngrijește de educația economică și culturală a poporului, aranjând prelegeri, conferențe, șezători literare, cursuri de analfabeți și expoziții și înființând tot felul de însoțiri, de reuniuni și de biblioteci.

Numai din această schițare fugitivă se poate convinge oricine că „Asociațiunea” desfășură o activitate uriașă și de cea mai mare însemnătate pentru înaintarea culturală a poporului românesc din Ungaria. Cu toate acestea numărul oamenilor, cari o sprijinesc în străduințele ei frumoase, sunt foarte puțini. După o existență de 50 de ani, ea abia are cu totul 2000 de membri, ceace e un lucru din cale afară trist și rușinos pentru noi toți.

Apelăm deci la toți cărturarii să-și fiind de o datorie și de o mândrie națională a se înscrie membri la „Asociațiune”.

Cu cât se vor înscrie mai mulți membri, cu atât se va putea lucra mai mult pentru înaintarea și întărirea culturală și economică a poporului nostru.

Ar fi de dorit ca iubișleul de 50 de ani să-l serbăm cel puțin cu 5000 de membri. Și dacă cărturarii noștri își vor face datoria, putem să ajungem într'un singur an la un număr și mai mare de membri.

Comitetul central al «Asociațiunii» în vremea din urmă și-a îndreptat atențiunea și asupra educației poporului dela sate. Și încearcă toate mijloacele pentru a face și pe țărani să se înscrie membri. De aceea a hotărît ca dela 1 Ianuarie 1911 să dea tuturor membrilor ajutorări, cari vor plăti, înainte taxa de 2 cor. pe an, 10 broșuri și un Calendar. Broșurile din «Biblioteca populară a Asociațiunii» vor apărea regulat în fiecare lună, afară de lunile de vară, Iulie și August, și se vor trimite prin poștă tuturor membrilor ajutorări. Calendarul va apărea în luna Octomvrie a fiecărui an și se va trimite gratuit membrilor ajutorări ai «Asociațiunii», iar celor ce nu sunt membri se va vinde cu prețul de 30 de bani.

Membri ajutorări, cari vor plăti taxa de 2 cor. pe 1911, vor primi în fiecare lună, următoarele broșuri :

1. *Inceputul neamului românesc* de Dr. Ioan Lupaș.
2. *Harap Alb* de Ioan Creangă.
3. *Floarea Soarelui*, legendă în versuri, de Ștefan Cacoveanu.
4. *Cultura pământului* de A. Cosciuc.
5. *Alexandria*.
6. *Cântece bătrânești*, de V. Alexandri.
7. *Puterea însoțirilor* de V. Osvadă.
8. *Povestiri* de Ioan Pop-Reteganul.
9. *Cultura pomilor* de N. Iosif.
10. *Asociațiunea* — istoricul și ținta ei — de Octavian C. Tăslănu.

Iar în Octomvrie 1911 vor primi «Calendarul Asociațiunii» pe 1912.

Alăturăm deci la acest apel o listă de abonament și rugăm mai ales pe preoții și învățătorii noștri să înscrie cât mai mulți țărani ca membri ajutorări ai „Asociațiunii”, cari vor fi considerați ca abonați ai „Bibliotecii populare a Asociațiunii”. Listele de abonament împreună cu sumele încasate sunt a se înainta biroului Asociațiunii, Sibiu (Nagyszében, str. Șaguna Nr. 6)

înainte de 1 Ianuarie 1911, ca expediția să se poată face la timp. Sibiu, 15 Octombrie 1910. *Iosif St. Șuluțu* m. p., prezident. *Oct. C. Tăslăuanu* m. p., secretar.

La fiecare apel s'a alăturat câte-o listă de abonament și s'a trimis tuturor domnilor directori ai despărțimentelor Asociațiunii, tuturor consistoarelor noastre cu rugămintea să le trimită însoțite de o circulară preoților și învățătorilor, îndemnându-i să înscrie cât mai mulți membri, apoi mai

multor particulari, rugându-i să facă abonamente în cercul lor de activitate.

Ziarele noastre, mai ales cele populare, sunt rugate să îndemne și ele la rândul lor pe cetitori să îmbrățișeze cu toată căldura idea de a răspândi broșurile «Asociațiunii» între popor.

Credem că toată cărturăria noastră se va simți datoră a desfășura cea mai întinsă propagandă ca să asigure «Asociațiunii» întruparea unei idei așa de frumoase.

Partea oficială.

FROCES VERBAL

luat în ședința primă a adunării generale ordinare a «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român», ținută în Dej, la 18 Septembrie st. n. 1910.

Prezident: Andreiu Bârseanu.

Notar: Octavian C. Tăslăuanu.

1. Prezidentul, în fața unui public numărös, întrunit în sala festivă a casei comitatului, deschide adunarea generală, la orele 11 a. m., printr'un discurs ascultat cu atențiune de cei prezenți.

Dl Dr. Teodor Mihali, avocat în Dej și deputat dietal, salută adunarea generală în numele inteligenței române și a poporului român din Dej și din comitatul Solnoc-Dobâca, iar dl Dr. Ștefan C. Pop, avocat în Arad și deputat dietal, în numele „Asociațiunii naționale din Arad pentru cultura poporului român“. Prezidentul răspunde ambilor oratori.

Se ia la cunoștință. Discursul prezidentului se alătură la acest proces verbal.

2. Prezidentul dispune să se facă înscrierea delegațiilor prezenți ai despărțămintelor.

La notar s'au anunțat delegații următoarelor despărțăminte: Bistrița, Blaj, Cluj, Gherla, Lăpușul-unguresc, Mediaș, Năsăud, Orade, Sătmăr-Ugocia și Teaca.

3. Se prezintă raportul general al comitetului central despre activitatea «Asociațiunii» în cursul anului 1909.

Raportul general fiind publicat în revista „Transilvania“, se consideră citit și se decide a se da comisiunilor examinătoare.

4. Se trece la alegerea comisiunilor. La propunerea d-lui Dr. Clemente Barbul, avocat, se aleg:

a) în comisiunea pentru examinarea raportului general, dnii: Dr. Valer Branisce, Dr. Vasile Lucaciu, Dr. Elie Dăianu, Dr. Ioan Vaida și Dr. Ioan Rațiu.

b) în comisiunea pentru censurarea socotelilor anului 1909 și a proiectului de budget pe anul 1911, dnii: Dr. Teodor Mihali, Andreiu Cosma, Dr. Coriolan Papp și Iuliu Pop.

c) în comisiunea pentru înscrierea membrilor, dnii: Teodor Herman, Dr. Liviu Micșa, Simion Rusu, Dr. Iosif Boca și Dr. Vasile Moldovan.

d) în comisiunea pentru candidarea prezidentului, vice-prezidentului și a membrilor comitetului central pe un nou period de trei ani, dnii: Dr. Ștefan C. Pop, Dr. Gavriil Tripon, Dr. Ioan Cherecheș, Dr. Victor Onișor și Dr. Gavriil Buzura.

5. Prezidentul comunică adunării generale, că în timpul reglementar s'au prezentat adunării generale două propuneri și anume: a) dl Ioan Mihaiu, membru fondator al Asociației, domiciliat în Sibiiu, propune ca «Asociațiunea» să înființeze o școală agronomică după modelul celei ma-

ghiare din Geoagiul-de-jos — comitatul Hunedoarei, — pentru care scop Asociațiunea: 1. să cumpere o moșie de cel puțin 300 de jugăre, 2. Pe această moșie să se instiue o școală agronomică pentru 50 de tineri români, 3. În tot anul să se primească câte 25 de tineri, 4. Durata instrucției să fie de 2 ani; b) dl I. Corbu, membru ordinar al Asociațiunii, domiciliat în Bistrița, propune ca Asociațiunea să editeze o enciclopedie populară, adică o carte de cetire pentru țăranii cari știu ceti și scrie. În această carte de cetire să se dea țăranilor într'o formă atrăgătoare și populară sfaturi economice, igienice, de drept, ș. a. m. d.

Propunerile se transpun comisiunii pentru examinarea raportului general.

6. Președintele invită pe dl Dr. Elie Dăianu să-și țină conferința anunțată. Dl Dăianu vorbește despre vieța și activitatea Baronului Vasile L. Pop.

Conferința e ascultată cu atențiune și interes.

7. Președintele, după ce mulțamește dlui Dăianu pentru frumoasa conferință, ridică ședința la orele 12 $\frac{1}{2}$, anunțând proxima ședință în 19 l. c., orele 10 a. m. în aceeași sală festivă.

Andrieu Bârseanu, m. p., președinte. *Oct. C. Tăslăuanu*, m. p., notar. — S'a cetit și verificat. Sibiiu, 28 Septemvrie 1910. *Parteniu Cosma* m. p., *Dr. Liviu Lemény* m. p., *Nicolae Ivan* m. p., *Ioan Vătășan* m. p.

PROCES VERBAL

luat în ședința a doua a adunării generale ordinare a «Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român», ținută în Dej, la 19 Septemvrie n. 1910.

Președinte: *Andrieu Bârseanu*.

Notar: *Octavian C. Tăslăuanu*.

8. Președintele deschide ședința la orele 11 a. m. și dispune să se citească telegramele sosite dela: I. P. S. S. Mitropolitul Meșianu; P. S. S. Episcopul Cristea; P. S. S. Episcopul Vasile Hossu; G. Pop de Băsești; profesorul Iarnik din Bohemia; A. Barboloviciu, vicarul Șimleului; Simion Stoica, Abrud; profesorul Borgovan, Dr. Bălan și alții din București; Români din Blaj; desp. Brașov; Redacția ziarului «Gazeta Transilvaniei»; Bohățiel și Chira din Băsești; Gheție, Scridon, Șotropa și Dr. Davidu din Năsăud; Români din munții apuseni; desp. Orăștie; Români din Marghita și împrejurime; Dr. Saftu, Brașov; Popa Tunarul, Brașov și foaia «Unirea», Blaj.

Se iau cu plăcere la cunoștință.

9. Urmează raportul comisiunii pentru examinarea raportului general al comitetului central al «Asociațiunii».

Raportorul comisiunii, d-l Dr. I. Rațiu, după o întroducere mai lungă, în care stăruie amănunțit asupra activității «Asociațiunii» în ultimul an și după cuvântarea d-lui Dr. Victor Onișor, în care s'au expus mai multe dorințe în ce privește activitatea din viitor a «Asociațiunii», face următoarele propuneri adunării generale:

a) Să ia act de cuprinsul raportului general al comitetului central și totodată să-i exprime mulțumiri pentru activitatea ce a desfășurat-o în anul 1909.

Se ia act și se mulțumește comitetului central pentru activitatea desfășurată în cursul anului trecut.

b) să deie expresie durerii sale pentru pierderea membrilor decedați dela ultima adunare generală încoace;

adunarea generală își exprimă părerile de rău prin ridicare.

c) să aleagă pe d-l Vasile de Stroescu, marele mecenat al institutelor noastre culturale, membru onorar al «Asociațiunii»;

adunarea generală îl alege membru onorar cu mare în-suflețire.

d) să aducă tribut de recunoștință și pietate memoriei fericitului avocat Dr. Gheorghe Anca din Oravița, care a lăsat «Asociațiunii» întreaga sa avere de 40.000 Cor. și totodată să exprime mulțumiri d-nei vād. Dr. Anca n. Stepan, care se îngrijește cu adevărată sollicitudine, ca intențiile fericitului fondator să fie realizate;

adunarea generală își exprimă sentimentele sale de pietate față de memoria fericitului Dr. Gh. Anca, prin ridicare; iar d-nei vād. Dr. Anca care eră de față îi mulțumește pentru sollicitudinea cu care se îngrijește de fundațiune.

e) să mulțumească și pe această cale persoanelor, cari au binevoit a donă obiecte pe seama «Muzeului Asociațiunii» și să ia act cu aprobare de deciziunea comitetului central, prin care a autorizat pe d-l Octavian C. Tăslăuanu să facă, în fiecare an, călătorii în diferite ținuturi locuite de Români pentru a adună și cumpără sistematic obiecte pe seama Muzeului.

Se ia act cu aprobare și se mulțumește celor ce au donat obiecte pe seama «Muzeului Asociațiunii».

f) împlinindu-se trei ani dela alegerea comitetului central, adunarea generală să-i exprime mulțumiri pentru munca desfășurată în cursul celor trei ani din urmă;

adunarea generală mulțumește comitetului central pentru activitatea desfășurată în cursul celor trei ani din urmă.

g) adunarea generală nu află realizabilă propunerea dlui I. Mihaiu de a se înființa o școală agronomică pe o moșie cumpărată pe datorie, care s'ar plăti din venitele moșiei, de aceea amână realizarea ideii, până va veni un mecenat, care va donă „Asociațiunii“ o moșie corăspunzătoare, pe care se va putea face școala agronomică.

Se primește.

h) propunerea dlui I. Corbu de a se scrie o carte de cetire de cuprins enciclopedic pe sama poporului, să se realizeze în „Calendarul Asociațiunii“, proiectat de comitetul central, care va apărea în cadrele „Bibliotecii populare a Asociațiunii“;

Se primește.

10. Urmează raportul comisiunii pentru censurarea socotelilor pe 1909 și examinarea proiectului de buget pe 1911. Raportorul, dl Iuliu Pop, raportează că socotelile Asociațiunii pe anul 1909 s'au aflat în perfectă ordine și pe deplin justificate; propune deci:

a) adunarea generală să ia act cu aprobare de darea de seamă despre gestiunea financiară a anului 1909 și să deie absolutor comitetului central pentru această gestiune

se ia act cu aprobare și se dă absolutor comitetului central.

b) în ce privește proiectul de budget pe anul 1911, raportorul comisiei propune, ca revista „Transilvania“ în viitor să se tipărească numai în trei numere pe an, reducându-se astfel cheltuețile de tipar cu Cor. 2500, iar suma de 2000 cor. destinată pentru prelegerile populare să se reducă la 1000 de cor.

După o discuție, la care iau parte dnii G. Precup, Andreiu Cosma, Dr. Valer Branisce, G. Tripon și alții, la propunerea d-lui G. Precup adunarea generală

votează proiectul de budget pe anul 1911 prezentat de comitetul central, la percepțiuni cu 38,304 cor., iar la erogațiuni cu 38,304 cor.

11. Dl Dr. Liviu Micșa, raportorul comisiei pentru înscrierea membrilor, raportează că s'au înscris următorii membri:

a) membri fondatori: Dr. Teodor Mihali, deputat dietal, Dej; Eleftera Dr. Mihali, n. Porescu, soție de deputat, Dej; «Someșana» institut de credit și economii, Dej; «Banca poporală», institut de credit și economii, Dej; Elena Dr. Vajda n. Hossu, soție de avocat, Dej; Dr. Emil Babeș, avocat, Budapesta; Dr. Tit Babeș, avocat, Budapesta; Dr. Liviu Micșa, avocat, Dej.

b) membri pe viață: Lucreția Dr. Micșa, n. David, soție de avocat, Dej; Dr. Ioan Chereches, avocat, Dej; Simeon Rusu, director de bancă, Dej; Augustin Pinte, contabil, Dej; Marioara Pinte n. Nagy, soție de contabil, Dej; Dimitrie Birăuțiu, proprietar de tipografie, Budapesta; Maiorul Banda, Carlsbad; Dr. Valeriu Seni, profesor, Năsăud.

c) membri ordinari: Dr. Ioan Mezei, avocat, Dej; Dr. Aurel Iuga, avocat, Beclean; Dr. Octavian Filipan, candidat de adv., Dej; Alexiu Bogdan, proprietar, Cuzdrioara; George Frâncu, contabil, Răteag; Nicolae Ilieșiu, funcționar de poștă în pensie, Cuzdrioara; Ioan Botean, preot gr. cat., Nușfalău; Ștefan Busiția, preot gr. cat., Mihăiești; Ioan Rebrean, preot gr. cat., Săsarma; Ioan Giurgiuca, preot gr. or., Divicirul-mare; Alexe Manea, funcționar de bancă, Sibiu; Gavriil Micu, preot gr. or., Gâlgău; Dr. Guilelm Șorban, asesor orf., Dej; Dr. Andreiu Macaveiu, candidat de adv., Năsăl; Dr. Iosif Macaveiu, candidat de adv., Năsăl; Dr. Leonida Domide, medic, Dej; Emil Murășian, preot gr. cat., Bârsău; Simion Popan, preot gr. cat., Figa; Dumitru Păltinean, preot gr. or., Ciceu Hășmaș; Ioan Sichișan, antreprenor, Dej; Gavriil Marțian, preot gr. cat., Cășei, Petru Anca, notar în pensiune, Răteag; Teodor Brehar, preot gr. cat., Lelești; Octavian Domide, canonic, Gherla; Vasile Hossu, preot gr. cat., Fodora-rom.; Ioan Pop, preot gr. cat., Gichișul de sus; Victor Cupșa, preot, Mogoia; Dr. Augustin Bodea, avocat, Dej; Gregoriu Boca, funcționar de bancă, Căianul-mic; Ioan Bulbuc, protopop gr. cat. Mintiul-rom.
Se ia act.

12. Urmează alegerea prezidentului, viceprezidentului și a membrilor comitetului central pe un nou period de trei ani. — Raportorul comisiei de candidare, dl Dr. Victor Onișor, propune și

adunarea generală aclamă cu unanimitate de aleși pe trei ani:

1. Preșident: Iosif Sterca Șuluțu.
 2. Vicepreșident: Andreiu Bârseanu.
 3. Membri ordinari în comitetul central: Dr. Ilarion Pușcariu, Partenie Cosma, Nicolae Ivan, Dr. Liviu Lemény, Octavian Goga, Dr. Ion Lupaș, Dr. Octavian Rusu, Nicolae Togan, Ion F. Negruțiu, Gavril Precup, Ion Agârbiceanu și Octavian C. Tăslăuanu.

4. Membri suplinitori în comitetul central: Dr. Vasile Bologa, Dr. Ilie Bău, Dr. Ioan Borcia, Dr. Ioan Rațiu, Arseniu Bunea și Romul Simu.

13. Urmează fixarea locului pentru adunarea generală din 1911 adunarea generală ia la cunoștință, că viitoarea adunare generală se va ține, conform hotărârii din anul trecut, în Blaj.

14. Verificarea proceselor verbale ale adunării generale se încredințează membrilor comitetului central din Sibiiu, cari au participat la adunarea generală.

15. Președintele, fiind ordinea de zi terminată, după un discurs de încheiere și după o vorbire de mulțumire a d-lui Dr. Șt. C. Pop, la orele 1 și 20 p. m. declară adunarea generală de închisă.

Andreiu Bârseanu m. p., preșident. Oct. C. Tăslăuanu m. p., notar. — S'a cetit și verificat. Sibiiu, 28 Septemvrie 1910. Dr. Liviu Lemény, m. p., Parteniu Cosma m. p. Nicolau Ivan m. p., Ioan Vătășan m. p.

Ședințele comitetului central.

Ședința a XI-a a comitetului central, ținută în 2 Septemvrie 1910.

Preșident ad hoc: Parteniu Cosma. Notar: Octavian C. Tăslăuanu. Membri prezenți: I. Agârbiceanu, Dr. V. Bologa, Dr. I. Borcia, Ars. Bunea, Aurel Cosciuc, N. Ivan, Dr. L. Lemény, Dr. I. Lupaș, I. F. Negruțiu, Gavril Precup, Dr. Il. Pușcariu, Dr. I. Rațiu, Dr. Oct. Russu, P. Simu, N. Togan.

Adunarea generală: (252. Nr. 994 -1910). Se prezintă procesele verbale ale adunării generale a «Asociațiunii», ținute în Dej la 18 și 19 Septemvrie a. c. S'a luat act de decisiunile cuprinse în aceste procese verbale și s'a hotărât: biroul să facă o adresă către ministerul de interne, cerând aprobarea alegerii dlui Stroescu de membru onorar al «Asociațiunii» și să comunice dlui Stroescu această alegere; biroul să invite pe d-l Dr. Liviu Cigăreanu să facă un raport despre starea în care se găsește fundațiunea Dr. George Anca; cei înscriși la adunarea generală au fost declarați membri și se mulțamește d-nei și d-lui Mihali pentru donațiunea de K 1200 făcută cu ocazia adunării generale; biroul să vină la timpul reglementar cu o propunere pentru convocarea adunării generale din 1911.

Fundațiuni: (254 -261. Nrii 1086, 875, 885, 970, 971, 972, 976 și 944—1910). S'a luat act cu aprobare de vânzarea à K 340 a 22 de acții dela «Kalotaszegi takarékpénztár r. t. din Huedin», aparținătoare fund. Petran. — Desp. Cluj raportează că cu administrarea realităților din Cluj ale fund. Petran a fost încredințat d-l Ladislau Papp. Cererea desp. de a se repara ambele case ale fundațiunii nu s'a încuviințat, ci s'a invitat desp. să repare numai una dintre case, pe cea mai bună, și să nu primească în internatul Petran numai atâția studenți câte odăi sunt bune de locuit. D-lui A. Dobrescu, burs. al fund. Petran se decide a i se plăti excepțional întreaga bursă pe

anul școlar 1910/11. Augusta Radu, bursiera fund. Boeriu, își justifică sporul în studii; bursa i se votează pe anul școlar 1910/11. Bursa de 80 cor. din fund. Moga și cea de 120 cor. din fund. Marinovici se declară vacante și se dau la concurs. D-l Nicolae S. Stefan, bursier al fundațiunii Petran, își justifică sporul în studii; bursa i se votează și pe anul școlar 1910/11. Olimpiu Piso, bursier al fund. Roman își justifică sporul în studii; bursa i se votează și pe anul școlar 1910/11.

Biblioteca populară a „Asociațiunii“: (262. Nr. 782—1910). Comitetul central a primit propunerile secretarului Oct. C. Tăslăuanu privitoare la reorganizarea «Bibliotecii populare a Asociațiunii», cari se publică în întregime în altă parte a revistei.

Despărțăminte: (263. Nr. 1082—1910) *Agnita*: Cu ocazia adunării cercuale din Cinculmare s'au ținut următoarele prelegeri: d-l Ioachim Muntean, protopop, despre «Istoricul și scopul Asociațiunii»; d-l Eugen Muntean, paroh, despre «Obiceiurile rele la poporul nostru»; d-l Ioachim Părău, preot, despre «Scăderile neamului nostru». Bibliotecilor din Agnita și Cinc li s'au dăruit cărți (*procesul verbal al adunării cerc. din 24 August a. c.*).

— (264. Nr. 902—1910) *Lăpușul-unguresc*: Cu ocazia adunării cercuale din Lăpușul-unguresc s'a aranjat o expoziție etnografică. O parte dintre obiecte au fost reținute pentru Muzeu. Domnul George Ciupe, stud. în teologie, a cetit o disertație despre «Știința, arta și cultura». Desp. a desfășurat o activitate foarte frumoasă dela ultima adunare încoace, îndeosebi a făcut o întinsă propagandă împotriva alcoolismului (*proces verbal al adun. cerc. din 2 August a. c.*).

— (265. Nr. 957—1910) *Mediaș*: Cu ocazia adunării cercuale din Moșna d-l Dr. Dionisie Roman, adv., a vorbit despre «Asociațiune» (*procesul verbal al adunării cerc. din 4 Sept. a. c.*).

— (266. Nr. 959—1910) *Nocrich*. Cu ocazia adunării cercuale din Fofeldea d-l Horia Petra-Petrescu a ținut o conferință despre A. Treboniu Laurian din prilejul centenarului nașterii sale. D-l Dr. I. Rusan, medic, a vorbit poporului despre «Boale», iar d-l Dr. I. Iarca, medic, despre «Tovărășii pentru asigurarea vitelor». S'a decis ca despărțământul să se înscrie ca o grupă a «Tovărășiei pentru asigurarea vitelor din Orăștie». S'a proiectat și înființarea unei «Reuniuni de înmormântare» în cadrele despărțământului (*procesul verbal al șed. comit. cercual din 31 Iulie a. c. și proc. verbal al adun. cerc. din 28 Aug. a. c.*).

— (267. Nr. 892 - 1910) *Murăș-Ludoș*: S'a dăruit desp. câte un exemplar din publicațiunile populare ale „Asociațiunii“.

— (268. Nr. 918—1910) *Orade*: Cu ocazia adunării cercuale din Borod, d-l Dr. Valeriu Hetco, prof., a ținut o conferință despre «Temelia și însemnătatea culturii naționale», iar d-l Petru Popa, preot, o prelegere populară despre «Originea neamului». În Borod s'a înființat o agentură și s'au distribuit 126 de broșuri între popor. Comitetul central a primit invitarea desp. de a se ține adunarea generală a «Asociațiunii» din 1912 în Oradea-mare (*procesul verbal al șed. comit. cerc. din 23 August a. c. și procesul verbal al adun. cerc. din 11 Sept. a. c.*).

— (270. Nr. 964—1910) *Năsăud*: Cu ocazia adunării cercuale din Rodna-veche s'au ținut următoarele prelegeri: Simion Filipoiu, candidat de adv., despre «Însemnătatea cetitului și scrisului la poporul nostru»; d-nul V. Gr. Borgovanu, profesor, despre «Chipul cum să se ferească omul de boale». Director al desp. s'a ales dl Ioan Păcurariu, profesor. Cu ocazia adunării cercuale s'a aranjat și o expoziție de industrie de casă. S'au împărțit expunătorilor premii în sumă de K 100. O parte dintre obiecte s'au reținut pentru Muzeu. În Rodna-veche s'a înființat o agentură și o bibliotecă populară (*procesul verbal al adun. cercuale din 14 August a. c.*).

— (271. Nr. 991—1910) *Sătmar-Ugocia*: Cu ocazia adunării cercuale din Szamos-Lippo d-l G. Șuta, protopop, a vorbit poporului despre «Neștiință, procese și beție». S'a decis cumpărarea unui schiopticon (*proc. verbal al adun. cerc. din 14 August 1910.*).

- (272. Nr. 1029—1910) *Sighișoara*: Cu ocazia adunării de constituire, convocată și condusă de d-l N. Ivan, delegatul comitetului central, s'a decis ca desp. Sighișoara să se împartă în două despărțăminte: desp. Sighișoarei, cuprinzând comunele, din cercul adm. Criș și pe cele din comitatul Odorheiului și desp. Elisabetopole, cuprinzând comunele din cercul adm. Elisabetopole. Director al desp. Sighișoara s'a ales d-l Dr. Toma Cornea, adv., iar al desp. Elisabetopole d-l George Simu, protopop. Dela membri acelor despărțăminte s'a încasat suma de K 320. Cu ocazia adunării de constituire d-l Virgil Nistor, abs. de teologie, a ținut o disertație despre «Rolul mamei în educație» (*proc. verbal al adunării de constituire, ținute în Elisabetopole la 27 Sept. a. c.*).
- (273. Nr. 1038—1910) *Șimleu*: Cu ocazia adunării cercuale din Căjiălul-românesc, d-l Victor Boțian, inv., a ținut o prelegere populară despre «Stupărit». În raportul comitetului către adunarea cercuală se accentuiază indiferența cărturarilor față de problemele Asociațiunii. Comitetul cercual e invitat să țină în toamna acestui an prelegerile populare pentru cari a primit ajutorul de K 100. Fiindcă dismembrarea acestui despărțământ, proiectată în 1908, nu s'a făcut nici până astăzi, comitetul central încredințează pe d-l secretar O. C. Tăslăuanu cu convocarea adunărilor de constituire a despărțămintelor Băsești și Bucium-Jibou (*proc. verbal al șed. comit. cerc. din 20 Iulie a. c. și al adunării cerc. din 18 Septembrie a. c.*).
- (274. Nr. 1092—1910) *Turda*: Cu ocazia adunării cercuale din Măhaciu, d-nul Dr. Valer Moldovan, adv., a ținut o prelegere despre «Poetul Goga», iar d-nul N. P. Rațiu, protopop, a vorbit despre «Nutrețurile măiestrite». În Măhaciu s'a înființat o bibliotecă populară. Despărț. i s'au dăruit 50 cor. pentru ținerea prelegerilor populare și câte zece exemplare din «Biblioteca populară a Asociațiunii» (*adun. cerc. din 18 Sept. a. c. și șed. comit. cerc. din 1 Oct. a. c.*).
- (275. Nr. 898—1910) *Zernești*: Din raportul comitetului către adunarea cercuală, ținută în Tohanul-vechiu, rezultă că dela reorganizarea despărț. din Decembrie 1909 s'au reînființat agenturile și bibliotecile populare din Zernești, Holbav și Poiana-mărului; s'au făcut două excursii culturale în Holbav și Poiana-mărului și s'au ținut 8 prelegeri populare în diferite comune, în urma cărora s'a luat inițiativa de a se înființa o reuniune de înmormântare în Poiana-mărului. În aceeași comună s'a înființat o bancă populară sistem Raiffeisen. Despărțământul se ocupă și cu înființarea unei pepiniere pentru încurajarea pomăritului prin împărțirea de altoi. Pentru anul 1911 s'au proiectat trei premii, două de 20 cor. și unul de 10 cor. pentru o grădină de pomi model, pentru o stupărie și pentru o grădină de legume. Cu ocazia adunării cercuale s'a aranjat o șezătoare literară cu cântece și declamațiuni. Desp. se ocupă și cu chestiunea asigurării vitelor. În Tohanul-vechiu s'a înființat o agentură (*adun. cerc. din 8/21 Aug. a. c.*).

Muzeu și Bibliotecă: (276—288. Nrii 1096, 942, 1070, 1069, 1106, 1072, 922, 1091, 981, 1017, 1008, 933, 1055—1910). Secretarul Oct. C. Tăslăuanu raportează că dela 2—12 Septembrie n. a. c. a făcut o excursiune etnografică în părțile Giurgeului (comitatul Ciuc), în care a adunat și a cumpărat 138 de obiecte pe seama Muzeului Asociațiunii. Pentru adunarea și cumpărarea acestor obiecte, împreună cu cheltuielile de drum, a cheltuit suma de K 588. Cu ocazia acestei excursiuni a făcut și studii despre industria de casă, păstorit și gospodăria țărănească. Raportează că în Valea-Jidanului și în Bicz sunt două biserici vechi de lemn zugrăvite. Mai ales cea din Valea-Jidanului e de un deosebit interes. Biserica de lemn din Bilbor deasemenea e interesantă ca construcție. Pentru evidența acestor fel de monumente de artă propune să se înființeze la Muzeul Asociațiunii un inventar al monumentelor noastre istorice și de artă, în care să se introducă rând pe rând, toate monumentele românești de însemnătate de pe teritoriul Ungariei. Cele mai importante să se fotografieze și fotografiile să se păstreze ca anexe la acest inventar. Fotografiile monumentelor să se publice și în revista «Transilvania» împreună cu descrierea lor. Comi-

telul central a primit propunerile privitoare la evidența și studiarea monumentelor noastre istorice și de artă și a luat act cu aprobare de excursia etnografică ce a făcut-o, achitând suma de K 588. Colecțiile Muzeului și ale Bibliotecii s'au înmulțit cu următoarele obiecte și cărți: o monedă de aur de pe vremea împăratului Nero găsită în hotarul comunei Săcalul-de-pădure (Murăș-Turda) și dăruită de părintele Ioan Duma. Pe avers are inscripția: Augustus Nero Caesar și capul lui Nero, iar pe revers: Iupiter Custos și figura lui Iupiter. Manuscrisele lui Ioan Pop, fost profesor de teologie în Blaj, originar din Ocna, dăruite de părintele Pompiliu Butnariu din Valea-Jidanului (Bicaz-Ciuc). 3 sigile românești ale comunei Bicaz, 1 sigil românesc al comunei Sărmaș, 1 sigil găsit în Borsec, 1 monedă de bronz cu inscripția: Andreas Crispus Patavinus aeri dant candelabrum, 1 ban de aramă de pe vremea Mariei Terezia, 1 ban de aramă de pe vremea lui Francisc, 1 ban rusesc din 1770, Calendarul de Buda din 1814, toate dăruite de d-l Ioan Urziceanu, notar pens. în Corbu (Ciuc). 1 bătă de joc încrestată din Potoc și una din Hodac, cumpărate de secretarul Oct. C. Tăslăuanu. 19 obiecte adunate de d-l Dr. Sextil Pușcariu în comuna Bran. O peatră de marmură cu inscripție latinească din timpul Romanilor, în care se amintește de un censor Rufinus Tertulianus din legiunea a V-a macedonică care își avea lagărul în Potaissa (Turda), dăruită de comitetul parohial din Săcel (Sibiiu). 9 șașături și trei blide din Săliște, cumpărate dela d-l Ioan Candrea cu K 26. D-șoara Camila Murășan din Beiuș dăruiește pentru Muzeu K 25. O icoană veche reprezentând pe Maica Domnului la picioare cu doi îngeri, dăruită de d-l Valeriu Stoian, paroh în Ghijasa-de-sus. O monedă de aramă din sec. al 18-lea, dăruită de Nicolae Popa, econom în Ludoșul-mare. 2 acte scrise cu cirile aflate în primăria urbei Bărlad (România), dăruite de d-l Ioan Pamfilie, arhitect. Un costum din Sighișoara, dăruit de d-na Maria Țițeu.

Școala civilă de fete: (290—291. Nrii 1028 și 1083—1910). D-nei Eugenia Tordășianu cu începere dela 1 Octomvrie 1910, când a împlinit 15 ani de serviciu, i se votează al treilea cvincenal (*proces. verbal al cons. prof. din 16 Sept. a. c.*).

Sărbări culturale: (289. Nr. 1095—1910). D-l secretar Oct. C. Tăslăuanu se încredințează să se pună în înțelegere cu inteligența din Bicaz și împrejurime pentru a aranja, la Rusaliile viitoare, o serbare culturală împreună cu o expoziție etnografică.

Biblioteca populară a Asociațiunii: (292. Nr. 937—1910). D-l N. Iosif, învățător în Aciliu, prezintă un manuscris despre «Cultura pomilor», pentru a se tipări în «Biblioteca populară a Asociațiunii». S'a dat spre recenziune conferențiarului agronomic.

Cărți primite: (298. Nr. 1057—1910). D-l Dr. Onisifor Ghibu dăruiește 35 de volume și broșuri pentru «Biblioteca Asociațiunii».

Cărți dăruite: (299, 300, 301, 302. Nrii 1006, 1004, 1085 și 1036—1910). S'au dăruit cărți: d-lui A. Crăciunescu 37 ex. din bibl. populară pentru a le împărți poporului din Sebeșul-de-jos; d-lui N. Ivan 99 ex. pentru a le împărți cu ocazia reorganizării despărțământului Sighișoara; d-lui Ioan Duma, preot în Săcalul-de-pădure, 34 ex. pentru completarea bibliotecii parohiale; Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiiului 100 de ex. pentru a le împărți cu ocazia expoziției de copii din Sadu.

Conferențiarul agronomic: (304, 305. Nrii 1110 și 1111—1910). Își prezintă programul de muncă și anume: va ține prelegerile populare totdeauna conformându-se împrejurărilor locale și ocupațiunii principale a poporului; va stăruî să participe poporul cât mai des la expoziții de vite; va stăruî ca despărțământele să aranjeze întreceri de mașini agricole; va căuta să înscrie membri cu ocazia prelegerilor; la propunerea conferențiarului s'a decis a se cere dela ministerul de agricultură o colecție de insecte stricacioase. Se decide a se trimite despărțământelor o circulară invitându-le să se adreseze biroului central, dacă au lipsă de conferențiarul agronomic, având a suportă cheltuielile de drum. Conferențiarul raportează că până

acum a ținut o prelegere despre «Lucrarea pământului, foloasele pomăritului și a legumăritului» în Dej, cu ocazia adunării generale a «Asociațiunii»; în Racovița a ținut o prelegere despre «Tăciunile la cereale și apărarea contra lui», a fost în Gurarâului pentru a constată unele boale la pomi. Prezintă și un manuscris despre «Lucrarea pământului».

Membri decedați: (253. Nr. 968—1910). Nicolae Mandrea, fost prezident al curții de casație și profesor universitar în București și membru fondator al «Asociațiunii» a încetat din viață în 9/22 Iulie a. c.

Membri noi: (307. Nr. 1097—1910). Secretarul raportează că s'au înscris:

a) membri fondatori:

Ioan Oncescu, notar com. în pensiune, Răhău; Vasiliu Mica, proprietar, Someș-Odorheiu;

b) membri pe viață:

Simion Luca, preot ort., Iladia; George Bârsan, comis la firma N. Dușoi, Brașov;

c) membri ordinari:

Grigore Manoilă, preot, Tohanul-vechiu, Nicolae Crăciun, notar, Tohanul-vechiu, Ioan Strâmtu, comerciant, Tohanul-vechiu, toți trei din desp. Zernești; Dr. Ioan Oltean, adv., Lăpușul-ung., Antoniu Zsentje, hotelier, Lăpușul-ung., Ioan Petruțiu, cand. de adv., Lăpușul-ung., Georgiu Vancu, contabil, Capolnoc-Mănăștur, Nicolae Pop, preot gr.-cat., Groși, Ioan Andreiu, preot gr.-or., Corueni, Ioan Muste, notar cercual, Corueni, Gavril Nechita, inv. gr.-or., Peteritea, Dr. Valer Muste, medic cercual, Lăpușul-ung., toți nouă din desp. Lăpușul-unguresc; Dr. Sterie Stînghe, profesor gimn., Brașov, desp. Brașov; Dr. Ioan Pascu, Checia-română, desp. Becicherec; Nicolae S. Stefan, medicinist, Cluj, desp. Cluj; Dr. Emil Pop, adv., Aiud, Dr. Ioan Moldovan, adv., Aiud, Augustin Marcu, preot, Ciumbrud, Aurel Peculea, preot, Hopârta, Basiliu Dancia, preot, Gârbovița, toți cinci din desp. Aiud-Teiuș; Ioan Bucur, viceprotopop, Indol, Nicolae Galea, preot, Iuliu Căpâlnean, preot, Ioan Boldor, preot, toți patru din desp. Turda; Ioan Hândeian, pantofar, Poiana, desp. Mercurea; Vasile Debu, paroh, Cincșor, Ioan Titieni, cand. de adv., Cinc, Hariton Prescurea, propr., Cinc, George Conta, paroh, Cinc, Dr. Valeriu Comșa, cand. de adv., Cinc, Valer Pop, Cinc, Nicolae Ioaneș, Cinc, Dionisiu Stănuleț, Cinc, Vasilie Boca, propr., Merghindeal, Dumitru Mardan, propr., Cinc, toți 10 din desp. Agnita; Dumitru Stanciu, Leș, Samson Leonte, inv., Leș; Dumitru Persecă, inv., Leș, Nichita Cotuțiu, inv., Leș, Leon Coșbuc, preot, Leș; Dănilă Pop, notar comunal, Leș, Ioan Isip, pretor în pensiune în Rodna-veche, toți șapte din desp. Năsăud.

Extras din procesul verbal al ședinței.

Oct. C. Tăslăuanu,
secretar.

„Biblioteca poporală a Asociațiunii“.

— Propunerile secretarului Oct C. Tăslăuanu. —

Onorat comitet central!

În ședința din Aprilie a. c. am avut onoarea a prezintă On. comitet central u-
mătoarea propunere:

În urma deciziunilor adunării generale de a se căută noi mijloace pentru înmulțirea membrilor Asociației și pentru răspândirea literaturii și propagarea culturii în popor, fac următoarele propuneri:

1. «Biblioteca poporală a Asociațiunii» să apară dela 1 Ianuarie 1911 lunar, adică în fiecare lună câte un număr, cu excepținea lunilor de vară, Iulie și August în extensiune de cel mult 5 coale de tipar, schimbându-și formatul n 8° mic.

2. «Biblioteca populară a Asociațiunii», aparând ca publicație periodică, să se trimită în fiecare lună, prin poștă (cu 2 fileri) tuturor membrilor ajutători, cari au achitat taxa de 2 Cor. anual, considerându-se ca abonați ai Bibliotecii populare.

3. În cadrele Bibliotecii populare să se realizeze și propunerea făcută la adunarea generală din 1909 de a se publica un calendar al Asociațiunii și anume: numărul Bibliotecii populare din Octombrie a fiecărui an să fie un calendar pentru popor, în formatul bibliotecii și în mărime de cel mult 10 coale de tipar. Acest calendar să-l primească gratuit abonații Bibliotecii populare, adică membri ajutători, iar neabonaților să se vândă cu prețul de 30 bani.

4. Dintre broșurile apărute până acum în «Biblioteca populară a Asociațiunii», după epuizare, să se retipărească numai acele, cari sunt scrise pe înțelesul poporului, iar celelalte să fie înlocuite cu altele.

5. Comitetul central să modifice punct 5 din deciz. Nr. 45/1907 precum urmează: autorii cari vor publica lucrări inedite în «Biblioteca populară a Asociațiunii» vor primi 25 de coroane de coală de tipar, iar cei cari vor publica lucrări odată tipărite sau traduse, 15 Cor. de coală de tipar. Pentru edițiile următoare când aceste ar cere o corectură și o completare, autorii vor primi pentru lucrările inedite 10 Cor. de coală de tipar, iar ceilalți 5 Cor. de coală.

Biblioteca populară dacă ar apărea în 10 numere și un Calendar pe an, ar reclama următoarele cheltuieli:

10 broșuri de câte 5 coale și Calendarul în 1000 exemplare:

Tipar garmond à Cor. 37·30 coala, în total 60 coale	Cor.	2238·—
Învălitoare à Cor. 13·30 la 10 broșuri	„	133·—
Expediția la 10 broșuri în 10 mii de numere	„	200·—
Broșarea la 12 broșuri	„	264·—
Onorarul autorilor după 40 de coale (din 60) à Cor. 25	„	1000·—
Total		Cor. 3835·—

10 broșuri de câte 5 coale și un Calendar în 2000 exemplare:

prima mie	Cor.	3835·—
Tipar garmond à Cor. 12 coala, la 10 broșuri în total 60 coale	„	720·—
Învălitoarea à Cor. 9 la 11 broșuri	„	99·—
Broșarea la mia a 2-a	„	264·—
Expediția	„	200·—
Total		Cor. 5118·—

10 broșuri de câte 5 coale și un Calendar în 3000 exemplare:

prima mie	Cor.	3835·—
a doua mie	„	1283·—
a treia mie	„	1283·—
Total		Cor. 6401·—

10 broșuri și un Calendar în 4000 exemplare ar costă Cor. 7684·—

„ „ „ „ „ 5000 „ „ „ „ „ 8967·—

„ „ „ „ „ 10,000 „ „ „ „ „ 15,382·—

Dacă Asociațiunea ar avea 1000 de membri ajutători, ca abonați ai Bibliotecii populare, cu 2 Cor. la an ar încasa	Cor.	2000·—
și dacă ar tipări numai 1000 de exemplare din fiecare broșură ar cheltui	„	3835·—
Cu 1000 de membri ajutători ar avea deci un deficit anual de	„	1835·—
Dacă ar avea 2000 de membri ajutători ar încasa	„	4000·—
și dacă ar tipări 2000 de exemplare din fiecare broșură, ar cheltui	„	5118·—
Ar avea deci un deficit anual de	„	1118·—
Dacă ar avea 3000 de membri ajutători ar încasa	„	6000·—
și pentru 3000 exemplare din fiecare broșură ar cheltui	„	6401·—
Ar avea deci un deficit anual de	„	401·—

Dacă ar avea 4000 de membri ajutători ar încasa	Cor. 8000—
și pentru 4000 de exemplare din fiecare broșură ar cheltui	„ 7684—
Ar avea deci un câștig anual de	„ 316—
Ca Asociația să nu aibă nici o cheltuială cu această Bibliotecă, trebuie prin urmare să aibă cel puțin cam 3500 de membri ajutători ca abonați.	
Cu 5000 de membri ajutători ca abonați, Asociațiunea ar avea un câștig anual de	„ 1033—
Iar cu 10,000 de membri ajutători, ca abonați, Asociațiunea ar avea un câștig anual de	„ 4618—

Trebuie să amintesc însă că la cheltuielile broșurilor din Biblioteca populară am socotit pretutindeni maximul cheltuielilor, adică tipar cu litera garmond, pe când unele dintre ele se tipăresc cu cicero și unele cuprind poezii, ceea ce după ofertul tipografiei scade cheltuielile cu vreo 200 Cor., apoi am socotit fiecare broșură de câte 5 coale, pe când cele mai multe sunt de 3 și 4 coale de tipar, așa că cheltuielile scad aproape cu 1000 de Cor., pe urmă am socotit onorarul autorilor pentru 40 de coale, și tot cu 25 Cor. coala, pe când în realitate abia se vor plăti 20 de coale cu 25 Cor., celelalte fiind retipăriri sau reproduceri se vor tipări fără a se da onorar sau unele se vor plăti cu 15 Cor., așa că și aici vor scădea cheltuielile cu vreo 400 Cor.

Acum să vedem câți membri ajutători are astăzi Asociațiunea, ca să putem avea o bază reală de judecată în aceasta nouă întreprindere la care e să se angajeze instituția noastră.

Din «Tabloul sumar despre starea și activitatea despărțămintelor în cursul anului 1908», alcătuit pe baza rapoartelor generale primite dela despărțăminte, rezultă că în 33 despărțăminte sunt 886 de membri ajutători. Cu sfârșitul anului 1908 Asociațiunea a avut 57 de despărțăminte, prin urmare în 24 dintre ele nu cunoaștem numărul membrilor ajutători. După proporția membrilor din cele 34 de despărțăminte, putem presupune că și în aceste 24 de despărțăminte vor fi vre-o 600 de membri ajutători. Asociațiunea are deci cam 1500 de membri ajutători, dela care încasările anuale ar fi de „ 3000—

Dacă li s'ar trimite broșurile din Biblioteca populară, Asociația ar cheltui	„ 4476*50
Ar avea deci un deficit anual de	„ 1476*50

Având, însă, în vedere pe deoparte, că Asociațiunea astăzi cheltuiește pentru broșurile din Biblioteca populară anual peste 2000 Cor. fără a încasa regulat taxele dela membri ajutători și fără a avea vreun profit din vânzarea broșurilor ce le tipărește, deficitul de mai sus de Cor. 1476*50 e mai mic decât cel pe care-l are astăzi.

Eu sunt, însă, aproape sigur, că trimițându-se, în schimbul taxei de membru ajutător, în fiecare lună o broșură, numărul membrilor ajutători se va spori repede. Dacă fiecare despărțământ ar face numai 65 de membri ajutători, numărul lor ar crește la aproape 4000, așa că Asociațiunea ar avea în loc de pierdere un câștig, material, ne mai socotind marele câștig, că instituția noastră s'ar populariza în pătura țărănească și ne mai socotind și mai marile servicii ce le-ar aduce pentru răspândirea culturii între popor, în vederea cărui scop e și creată.

În numita ședință din Aprilie a. c. membri comitetului central au fost, însă, de părere că înainte de a se aduce o hotărîre în ce privește reorganizarea proiectată a «Bibliotecii populare a Asociațiunii» să fie întrebate despărțămintele, dacă garantează numărul minimal de membri ajutători, ca abonați ai «Bibliotecii populare a Asociațiunii».

Prezidiul Asociațiunii a trimis deci dlor directori ai despărțămintelor următoarea adresă :

Nr. 437—1910.

Domnule Director!

Avem onoarea a Vă trimite, aici alăturat, propunerea dlui Oct. C. Tăslăuanu privitoare la «Biblioteca populară a Asociațiunii» și Vă rugăm a ne răspunde cât mai curând la următoarele întrebări :

1. Câți membri ajutători are despărțământul Dvoastre?

2. Dacă s'ar da membrilor ajutători în fiecare an câte 10 broșuri și un calendar, în schimbul taxei de 2 cor. pe an, ce credeți cu cât s'ar spori numărul membrilor ajutători în despărțământul Dvoastră?

3. Poate garanta despărțământul Dvoastră cel puțin 65 de membri ajutători, în caz când «Asociațiunea» s'ar hotărî să tipărească 10 broșuri și un Calendar pe an din «Biblioteca populară a Asociațiunii»?

Vă rugăm să ne răspundeți cât mai îngrabă la aceste întrebări. Totodată binevoiți a primi încredințarea deosebitei noastre stime.

Sibiiu, 20 Aprilie, n. 1910.

Prezidiul Asociațiunii:

Iosif Sterea Șuluțu.

Dintre cele 57 de despărțăminte au răspuns numai 33, cari toate împreună gatează vre-o 1600 de membri ajutători ca abonați ai «Bibliotecii populare a Asociațiunii». 24 de despărțăminte n'au răspuns, între cari unele, cum e Clujul, Hațegul, Oradea, Sibiiul, Șimleul și Tășnadul sunt destul de active și cari de sigur că vor putea face cel puțin 500 de abonamente.

Dupăcum am amintit, «Asociațiunea» ar trebui să aibă cam 3500 de membri ajutători, ca să nu cheltuiască nimic cu proiectata Bibliotecă.

Dupăce ar apărea Biblioteca, făcându-se o propagandă întinsă prin pressă, prin despărțăminte și prin toate mijloacele de cari dispunem, cred că în primul an «Asociațiunea» ar putea câștiga acest număr minimal de membri ajutători. Pe lângă cei garantați de despărțăminte de sigur se vor mai găsi 1800 de membri, ca instituția noastră să nu aibă nici o pierdere cu această publicație. Dar chiar dacă numărul abonaților nu va atinge cifra de 3500 și ar rămânea numai cu 1600 de membri garantați din partea despărțămintelor, «Asociațiunea» ar cheltui din fondurile sale numai suma de 1496 cor. 50 bani, prin urmare mai puțin decât cheltuiește astăzi.

Am întocmit chiar și cuprinsul broșurilor ce vor apărea în cursul anului 1911, cari, bineînțeles, se vor putea și schimba, și anume :

Nr. 1. *Inceputul neamului românesc* de Dr. Ioan Lupaș.

„ 2. *Harap alb* de Ioan Creangă.

„ 3. *Floarea soarelui*, legendă în versuri, de Ștefan Cacoveanu.

„ 4. *Cultura pământului* de Aurel Cosciuc.

„ 5. *Alexandria*.

„ 6. *Cântece bătrânești* culese de V. Alecsandri.

„ 7. *Puterea însoțirilor* de Vasile Osvadă.

„ 8. *Povestiri* de Ioan Pop-Reteganul.

„ 9. *Cultura pomilor* de N. Iosif.

„ 10. *Asociațiunea* — istoricul și ținta ei — de Oct. C. Tăslăuanu.

Iar în luna Octomvrie va apărea «Calendarul Asociațiunii» pe anul 1912.

Rog deci On. comitet central să primească propunerile mele privitoare la reorganizarea «Bibliotecii populare a Asociațiunii», a cărei îngrijire o iau eu asupra mea.

Oct. C. Tăslăuanu.

Comitetul central, în ședința sa, ținută la 6 Octomvrie 1910, a primit propunerile de mai sus și a decis ca «Biblioteca populară a Asociațiunii» să se tipărească la început în 3000 de exemplare.

Conferențiarul agronomic.

— Circulară adresată tuturor directorilor de despărțăminte ai „Asociațiunii”. —

Domnule Director!

Vă aducem la cunoștință, că postul de conferențiar agronomic al «Asociațiunii» noastre este ocupat dela 1 Sept. a. c. prin dl Aurel Cosciuc.

Chemarea conferențiarului agronomic este a veni în ajutorul poporului nostru în cele economice, prin ținerea de prelegeri și demonstrațiuni practice, prin aranjarea de cursuri din toate ramurile economiei și anume: din cultura pământului, a plantelor agricole, a fânătelor și pășunilor, prăsirea tuturor animalelor de casă (vite, cai, oi, porci), cultura viilor, pomilor și-a legumelor. Domnia Sa va sta în ajutorul economilor la procurarea de semințe, de unelte și mașini agricole, de animalele de prăsilă și altele și va da îndrumări la toate întrebările ce i se vor pune, ținând seamă totdeauna de lipsurile țăranilor noștri. Dl conferențiar se va îngriji ca în despărțămintele în cari va ține prelegeri să se aranjeze și diferite expoziții și anume: de vite, produse agricole și altele.

Cum ideea întovărășirilor se lățește mereu, conferențiarul va stărui și va sta în ajutorul poporului nostru și la înființarea de tot felul de tovărășii agricole, cum sunt tovărășiile de producțiune și valorizare, la înființarea de bănci populare, lăptării și alte tovărășii cu caracter economic.

Pentru a putea satisface dorințelor economilor noștri și pentru a putea realiza intențiunile noastre, rugăm onor. despărțăminte ale «Asociațiunii» a se adresa Comitetului Central pentru trimiterea conferențiarului în mijlocul celor interesați.

Trimiterea conferențiarului se va face în ordinea în care au intrat cererile, ținându-se seamă, însă, — în cât va fi posibil — și de dorințele speciale ale despărțămintelor.

Cheltuelile de drum ale conferențiarului le vor acoperi despărțămintele din mijloacele ce le au la dispoziție.

Din ședința Comitetului Central, ținută la 6 Oct. st. n. a. c.

Iosif St. Șuluțu, m. p.
prezident.

Oct. C. Tăslăuanu, m. p.
secretar.